

**Mechanizmy
i impulsy fiskalne
oddziałujące na rozwój
wsi i rolnictwa
(1)**

INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY

Mechanizmy i impulsy fiskalne oddziałujące na rozwój wsi i rolnictwa (1)

*Redakcja naukowa
dr Barbara Wieliczko*

*Autorzy:
dr Barbara Wieliczko
dr Agnieszka Kurdyś-Kujawska*

**ROLNICTWO POLSKIE I UE 2020+
WYZWANIA, SZANSE, ZAGROŻENIA, PROPOZYCJE**

Warszawa 2015

Pracę zrealizowano w ramach tematu: **Finansowe i fiskalne uwarunkowania poprawy efektywności, zrównoważenia i konkurencyjności polskiego rolnictwa**

w zadaniu: *Mechanizmy i impulsy fiskalne oddziałujące na rozwój wsi i rolnictwa, finansowanie zwrotne i quasi-rynkowe instrumenty internalizacji efektów zewnętrznych w rolnictwie oraz dostarczanie dóbr publicznych.*

Celem pracy jest wprowadzenie do zagadnień objętych zadaniem obejmujących: kompleksową identyfikację instrumentów polityki krajowej i UE, które bezpośrednio oddziałują na rozwój wsi i rolnictwa; oszacowanie mnożników fiskalnych; ocenę skutków stosowania finansowania zwrotnego w rolnictwie; analizę funduszy poręczeniowych i regwarancyjnych, venture i private equity, leasingu oraz innowacji finansowych jako źródeł kapitału

Recenzenci:

dr hab. Anna Matuszczak, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

dr hab. Wawrzyniec Czubak, Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Korekta

Barbara Walkiewicz

Redakcja techniczna

Leszek Ślipki

Projekt okładki

IERiGŻ-PIB

ISBN 978-83-7658-570-3

Institut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

– Państwowy Instytut Badawczy

ul. Świętokrzyska 20, 00-002 Warszawa

tel.: (22) 50 54 444

faks: (22) 50 54 757

e-mail: dw@ierigz.waw.pl

<http://www.ierigz.waw.pl>

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
1. Instrumenty polityki krajowej i UE oddziałujące na rozwój obszarów wiejskich i rolnictwa	11
1.1. Instrumenty WPR	11
1.2. Instrumenty krajowej polityki rolnej oddziałujące na rozwój wsi i rolnictwa	21
2. Mnożniki fiskalne	96
3. Finansowanie zwrotne a rolnictwo	103
Podsumowanie	120
Literatura	123

Wstęp

Niniejsza publikacja jest pierwszą monografią prezentującą wyniki prac realizowanych w ramach zadania pt. „Mechanizmy i impulsy fiskalne oddziałujące na rozwój wsi i rolnictwa, finansowanie zwrotne i quasi-rynkowe, instrumenty internalizacji efektów zewnętrznych w rolnictwie oraz dostarczanie dóbr publicznych”, które jest jednym z trzech zadań tematu „Finansowe i fiskalne uwarunkowania poprawy efektywności, zrównoważenia i konkurencyjności polskiego rolnictwa”, będącego częścią programu wieloletniego pt. „Rolnictwo Polskie i UE 2020+. Wyzwania, szanse, zagrożenia, propozycje”, realizowanego w latach 2015-2019 przez Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej – Państwowy Instytut Badawczy.

W ramach zadania „Mechanizmy i impulsy fiskalne oddziałujące na rozwój wsi i rolnictwa, finansowanie zwrotne i quasi-rynkowe, instrumenty internalizacji efektów zewnętrznych w rolnictwie oraz dostarczanie dóbr publicznych” w roku 2015 przewidziano realizację następujących prac:

- kompleksową identyfikację instrumentów polityki krajowej i UE, które bezpośrednio oddziałują na rozwój wsi i rolnictwa,
- oszacowanie mnożników fiskalnych,
- ocenę skutków stosowania finansowania zwrotnego w rolnictwie,
- analizę funduszy poręczeniowych i regwarancyjnych, *venture i private equity*, leasingu oraz innowacji finansowych jako źródeł kapitału.

W niniejszej publikacji przedstawione są wszystkie te elementy w zakresie, w jakim prace te zostały zrealizowane w roku 2015 roku i zważywszy na to, iż w większości będą kontynuowane w kolejnych latach.

Być może nie udało się dokonać optymalnego podziału opracowania między poszczególne prace przewidziane na 2015 rok, jednakże należy pamiętać, iż będą one kontynuowane w kolejnych latach, a tym samym niniejsza monografia stanowi jedynie wstęp do wszystkich tych zagadnień.

Rolnictwo jest specyficznym działem gospodarki, którego rozwój i spełnienie funkcji społecznych w ramach gospodarki rynkowej wymaga określonego wsparcia rządowego¹. Wsparcie to musi być dostosowane do wymogów zamieszczonych w wytycznych oraz innych dokumentach wspólnotowych dotyczących polityki krajowej, jak również powinno być zgodne z umowami Światowej Organizacji Handlu (WTO), co w pewnym stopniu ogranicza zakres tej polityki. W Polsce pomoc publiczna realizowana jest w sposób pośredni i bezpośredni. Bezpośrednia pomoc wynika z bezpośredniego przepływu środków publicznych z budżetu państwa, samorządu lub innych podmiotów do beneficjenta pomocy.

---

¹ M. Adamowicz, (1992), *Cele i skutki interwencjonizmu rolnego*, „Więś i Rolnictwo” nr 3/4, s. 35-49.

Do tej grupy zalicza się między innymi: dotacje, preferencje kredytowe, gwarancje i poręczenia. Z kolei pośrednia pomoc publiczna występuje wówczas, gdy państwo lub inna instytucja publiczna zrzeka się należnych środków na rzecz beneficjenta pomocy. Obejmuje ona zwolnienia i ulgi podatkowe, zastosowanie przyspieszonej amortyzacji oraz odroczenie terminu spłaty podatku².

Najczęściej konieczność realizacji pomocy krajowej uzasadnia się zależnością rolnictwa od praw przyrody. Pomimo znacznego postępu technicznego, zmienne warunki klimatyczne w dalszym ciągu silnie oddziałują na wielkość i jakość produkcji artykułów żywnościowych³.

Występowanie niekorzystnych warunków atmosferycznych powoduje nie tylko szkody bezpośrednie, odnoszące się do fizycznych strat w uprawach lub zwierzętach gospodarskich, ale również szkody pośrednie, które wiążą się z utratą zdolności produkcyjnych, wzrostem kosztów produkcji, spadkiem produkcji oraz dochodów i degradacją środowiska naturalnego. Zatem podejmowanie przez państwo działań w sferze pokrycia ryzyka związanego z wystąpieniem klęsk żywiołowych jest uzasadnione zarówno w oparciu o przesłanki ogólnogospodarcze, jak i polityczne. Brak tego pokrycia może negatywnie wpłynąć na aktywność gospodarczą i powiązany z nią wzrost gospodarczy⁴.

Wznowienie produkcji w gospodarstwach rolnych dotkniętych klęskami żywiołowymi wymaga odpowiednich nakładów finansowych. Bardzo często zakres szkód jest na tyle duży, że pokrycie ich z własnych środków jest niemożliwe. Kluczową rolę w przywracaniu ładu społeczno-ekonomicznego, naruszonego na skutek oddziaływania zjawisk lub zdarzeń mających nieprzewidywalny i trudny do zapobieżenia charakter odgrywają preferencyjne kredyty klęskowe. Zadaniem preferencji kredytowych jest obniżenie kosztów kredytu bankowego, przez co możliwe jest przyspieszenie procesu przywracania produktywności gospodarstw rolnych i ustabilizowanie ich płynności finansowej.

Należy zwrócić uwagę, że skala i rodzaj finansowego angażowania się państwa w dopłaty do oprocentowania kredytów klęskowych determinowane są przez wiele czynników o charakterze podażowym i popytowym. Czynniki podażowe, wynikają z możliwości finansowych budżetu państwa, a także przyjętej

---

² M. Kozuch, (2011), *Pomoc publiczna jako narzędzie pobudzania wzrostu gospodarczego*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie nr 860.

³ A. Kruger, M. Schiff, A. Valdes, (1988), *Agricultural Incentives in Developing Countries: Measuring the Effects of Sectoral and Economy-wide Policies*, World Bank Economic Review, t. 2, nr 3, s. 255-271.

⁴ K. Ortyński, (2013), *Zakres i charakter partnerstwa publiczno-prywatnego w zarządzaniu ryzykiem katastroficznym*, [w:] Rynek Ubezpieczeń Współczesne Problemy, W. Sułkowska (red.), Difin, Warszawa, s. 27-37.

przez władze publiczne strategii działania. Istotnym elementem decydującym o sukcesie podejmowanych działań jest postawa banków komercyjnych, które udzielają kredytów z dopłatami z budżetu państwa. Czynniki popytowe natomiast wynikają ze skali zapotrzebowania i możliwości finansowych rolników, którzy ubiegają się o dodatkowe środki pieniężne⁵.

Pierwszy rozdział dotyczy instrumentów oddziałujących na rozwój wsi i rolnictwa w Polsce. Rozdział ten obejmuje dwa podrozdziały. W pierwszym z nich odniesiono się do instrumentów WPR w Polsce. Jednakże z uwagi na fakt, iż nie nastąpiły zmiany w zestawie i charakterze instrumentów przyjętych do realizacji w Polsce w ramach WPR 2014-2020 uznano za nieuzasadnione omawianie ich, gdyż zostały szczegółowo zaprezentowane w pracy z 2014 roku prezentującej wyniki badań realizowanych w ramach tematu PW 2011-2014, dotyczących oddziaływania polityki budżetowej na rozwój wsi i rolnictwa⁶. W drugim podrozdziale zaprezentowano obecnie rządziej omawiane w polskiej literaturze instrumenty krajowej polityki wobec wsi i rolnictwa, koncentrując się na najważniejszym instrumencie krajowej polityki rolnej (biorąc pod uwagę skalę przeznaczonych środków), czyli kredytach preferencyjnych.

Szczególnie dużo miejsca poświęcono kłuskowym kredytom preferencyjnym, uznając je za specyficzny instrument łączący w sobie nie tylko cechy instrumentu należącego do grupy narzędzi służących tzw. finansowaniu zwrotnemu, a jednocześnie stanowi element wsparcia rolników, gdy na skutek niekorzystnych warunków klimatyczno-przyrodniczych poniosą oni straty w produkcji.

Wiele miejsca poświęcono również inwestycyjnym kredytom preferencyjnym. Dokonano ich krótkiej prezentacji w ujęciu regionalnym w okresie 2005-2014. W tym czasie dostosowano zasady udzielania kredytów do zasad przyznawania pomocy publicznej obowiązujących w Unii Europejskiej. Zmiana ta, w połączeniu ze wzrostem wsparcia przyznawanego rolnikom w ramach WPR, doprowadziła do znacznego spadku liczby udzielanych kredytów.

Rozdział drugi monografii dotyczy szacowania mnożników fiskalnych. W tym rozdziale ograniczono się do przeglądu literatury przedmiotu dotyczącej charakteru i wielkości mnożników fiskalnych. Rozdział ten jest w związku z tym wprowadzeniem do problematyki mnożników fiskalnych, czyli kwestii,

---

⁵ A. Alińska, (2008), *Zróżnicowanie regionalne w zakresie dopłat do kredytów preferencyjnych dla sektora rolno-żywnościowego w 2005 roku*, [w:] Zagadnienia produktywności, regionalnego zróżnicowania nakładów pracy i kredytowania produkcji rolniczej w świetle Rachunków Ekonomicznych dla Rolnictwa, praca zbior. pod red. Z. Floriańczyk, „Program Wieloletni 2005-2009” nr 114, IERiGŻ-PIB, Warszawa 2008, s. 47-61.

⁶ B. Wieliczko (red.), B. Rokicki, St. Lenkiewicz, (2014), *„Budżet rolny” a konkurencyjność polskiego rolnictwa*, „Program Wieloletni 2011-2014” nr 111, IERiGŻ-PIB, Warszawa.

która jest słabo rozpoznana na gruncie polskiej ekonomii, a przy tym nieobecna w polskich badaniach dotyczących analizy polityki rolnej.

W trzecim rozdziale pracy zajęto się problemem finansowania zwrotnego. Skoncentrowano się w nim na przedstawieniu instrumentów stosowanych w Polsce i Unii Europejskiej w stosunku do sektora małych i średnich przedsiębiorstw w celu prezentacji możliwości, jakie dają instrumenty finansowe, oraz na omówieniu dotychczasowej skali stosowania tego typu instrumentów zarówno w sektorze MŚP, jak i w samym rolnictwie. Rozdział ten obejmuje również analizę funduszy poręczeniowych i regwarancyjnych, *venture* i *private equity*, leasingu oraz innowacji finansowych jako źródeł kapitału.

1. Instrumenty polityki krajowej i UE oddziałujące na rozwój obszarów wiejskich i rolnictwa

Na rozwój obszarów wiejskich i rolnictwa oddziałuje bardzo wiele instrumentów z różnych obszarów polityki krajowej i polityki Unii Europejskiej. Można wśród nich wyróżnić dwie podstawowe kategorie:

- Instrumenty polityk zaplanowane jako skierowane na rozwój wsi i rolnictwa.
- Instrumenty polityki makroekonomicznej, w tym zwłaszcza polityka budżetowa i polityka monetarna⁷.

Z uwagi na ograniczenia tej publikacji, czyli przede wszystkim z powodu konieczności uwzględnienia wszystkich elementów zadania badawczego niniejszy rozdział dotyczy jedynie pierwszego typu z wymienionych instrumentów.

1.1. Instrumenty WPR

Jak już wspomniano we wstępie, kształt funkcjonowania WPR w Polsce w okresie programowania 2014-2020 został wypracowany jeszcze w 2014 roku i szeroko zaprezentowany w pracy powstałej w 2014 prezentującej wyniki badań zrealizowanych w ramach zadania „Krajowy i unijny „budżet rolny” a finanse i funkcjonowanie polskiego rolnictwa i gospodarki narodowej”⁸. W związku z tym, aby nie powielać informacji o wdrażanych instrumentach WPR oraz oceny ich ukształtowania, w tym miejscu przedstawione zostanie porównanie wyborów dokonanych przez Polskę i pozostałe państwa członkowskie UE w odniesieniu do systemu płatności bezpośrednich.

Najważniejszym elementem instrumentarium WPR są nadal płatności bezpośrednie i to właśnie system tych płatności uległ największym zmianom. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1307/2013 nadaje większe możliwości dostosowania systemu płatności bezpośrednich do uwarunkowań danego kraju. W związku z tym system płatności, już wcześniej bardzo zróżnicowany, stał się jeszcze bardziej różnorodny.

Jednak pierwszym elementem decyzji poszczególnych państw członkowskich o ukształtowaniu systemu funkcjonowania instrumentarium WPR w okresie 2014-2020 było określenie, czy i w jakim zakresie skorzystają z możliwości

---

⁷ Należy również pamiętać, iż na rozwój rolnictwa wpływają również rozwiązania przyjmowane na szczeblu lokalnym i regionalnym oraz polityka i aktywność władz szczebla samorządowego oraz innych podmiotów szczebla lokalnego i regionalnego, jak np. instytucje naukowo-badawcze, stowarzyszenia i organizacje. Szerzej o tej roli w odniesieniu do sektora MŚP można przeczytać m.in. w pracy: M. Matejun, (2012), *Regionalne instrumenty wspierania rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw*, [w:] Adamik A. (red.), *Współpraca małych i średnich przedsiębiorstw w regionie. Budowanie konkurencyjności firm i regionu*, Difin, Warszawa, s. 82-109.

⁸ B. Wieliczko (red.), Rokicki B., Lenkiewicz St., (2014), op. cit.

dokonania przesunięć w środkach przyznanych im na realizację instrumentów I i II filaru WPR. Skala możliwych przesunięć była różna w zależności od tego, z którego dokonywano przesunięć oraz który kraj zdecydował się na ten krok. Przesunięcie z filara I do filara II mogło wynosić maksymalnie 15% koperty na płatności, zaś w odwrotnym kierunku wprowadzono rozróżnienie. Nowe kraje UE miały możliwość przesunięcia do 25%, a stare do 15%. Transfery mogą dotyczyć zarówno całego okresu 2014-2020, jak i niektórych lat⁹. Spośród 16 państw¹⁰, w których podjęto decyzje o przesunięciu środków między filarami, większość zdecydowała się na transfer środków z I do II filara, czyli na wzmocnienie finansowe polityki rozwoju wsi, a jednocześnie na przesunięcie środków do puli podlegającej znacznie większym kontrolom oraz jednoznacznie określonym wykorzystaniem wsparcia. Jedynie pięć państw członkowskich zdecydowało się na transfer z filara II do I, przy czym Polska wykorzystała maksymalny dopuszczalny limit transferu (tab. 1.1.1).

Również jeśli chodzi o model systemu płatności bezpośrednich, występuje znaczna różnorodność. Większość państw, które stały się członkami UE w XXI wieku nadal korzystała z systemu jednolitej płatności obszarowej (tzw. system SAPS). Najmniej państw zdecydowało się na model regionalny. Tylko sześć państw realizuje płatności bezpośrednie w układzie regionalnym, przy czym są wśród nich głównie bardzo duże państwa o bardzo rozwiniętym rolnictwie. Najwięcej państw podjęło decyzję o wdrażaniu płatności bezpośrednich w ramach modelu krajowego (tab. 1.1.2).

W ramach systemu płatności bezpośrednich nadal możliwe jest wspieranie wybranych typów produkcji. Z tej możliwości skorzystało aż 27 z 28 państw tworzących Unię Europejską. Jedynie Niemcy nie zdecydowały się na wspieranie wybranych typów produkcyjnych¹¹. Udział środków przeznaczonych na tego typu płatności jest bardzo zróżnicowany i sięga od 2,1% do 20% (tab. 1.1.3).

---

⁹ Możliwość przesunięcia już w 2014 r. wynikała z rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady nr 1310/2013. Z możliwości tej skorzystały Francja, Łotwa i Wielka Brytania.

¹⁰ Przy czym w przypadku Belgii i Wielkiej Brytanii transfer ten nie obejmuje całego państwa.

¹¹ Poza Niemcami płatności te nie będą stosowane w Szkocji.

Tabela 1.1.1. Kraje, które dokonały przesunięcia środków między filarami, jego kierunek i skala przekazanych środków w 2019 roku

Kraj	Z I do II	Z II do I	Odsetek
Belgia – Flandria	✓		10,0
Chorwacja		✓	15,0
Czechy	✓		1,3
Dania	✓		7,0
Estonia	✓		15,0
Francja	✓		3,3
Niemcy	✓		4,5
Grecja	✓		5,0
Węgry		✓	15,0
Łotwa	✓		7,5
Malta		✓	3,8
Holandia	✓		4,3
Polska		✓	25,0
Rumunia	✓		0,0*
Słowacja		✓	21,3
WB – Anglia	✓		12,0
WB – Walia	✓		15,0
WB – Szkocja	✓		9,5

* W 2015 r. przesunięciu podlega 1,8% środków II filara, w 2016 r. 2,3%, a w 2017 r. 2,2%.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie European Union 2015, tab. 1.

Tabela 1.1.2. Wybrany model płatności bezpośrednich

SAPS	Regionalny model	Krajowy model
Bułgaria	Finlandia	Austria
Cypr	Francja	Belgia
Czechy	Niemcy	Chorwacja
Estonia	Grecja	Dania
Litwa	Hiszpania	Irlandia
Łotwa	Wielka Brytania – Anglia	Holandia
Polska	Wielka Brytania – Walia	Luksemburg
Rumunia	Wielka Brytania – Szkocja	Malta
Słowacja		Portugalia
Węgry		Słowenia
		Szwecja
		Wielka Brytania – Irlandia Północna
		Włochy

Źródło: Opracowanie własne na podstawie European Union 2015, tab. 1.

Tabela 1.1.3. Udział w kopercie krajowej środków przeznaczonych na płatności związane z produkcją

Kraj	Odsetek wsparcia przeznaczony na te płatności
Austria	2,10
Belgia – Flandria	11,25
Belgia – Walonia	21,30
Bułgaria	15,00
Chorwacja	15,00
Cypr	7,90
Czechy	15,00
Dania	2,80
Estonia	4,20
Finlandia	20,00
Francja	15,00
Grecja	8,00
Hiszpania	12,00
Holandia	0,50
Irlandia	0,20
Litwa	15,00
Luksemburg	0,50
Łotwa	14,00
Malta	57,00
Niemcy	0,00
Polska	15,00
Portugalia	21,00
Rumunia	12,00
Słowacja	13,00
Słowenia	15,00
Szwecja	13,00
Węgry	15,00
Wielka Brytania – Szkocja	0,00
Wielka Brytania – pozostałe regiony	8,00
Włochy	11,00

Źródło: *European Union 2015, tab. A.2.*

Zakres produktowy wsparcia związanego z produkcją jest w poszczególnych państwach bardzo różny. Rekordzistą jest Rumunia, która oferuje płatności związane z produkcją w odniesieniu do aż 12 grup produktów. Nieco mniej produktów objętych tą kategorią płatności jest we Włoszech – 11, Polsce, Grecji i Hiszpanii – po 10 oraz Francji i na Łotwie – po 9. Jeśli chodzi o produkty, to najpowszechniej wspierana jest produkcja wołowiny i cielęciny. Spośród państw stosujących płatności związane z produkcją jedynie Cypr i Irlandia nie zdecydowały się na objęcie tych produktów dodatkowym wsparciem. Do produktów

najczęściej wspieranych przez państwa członkowskie należą również: baranina, mleko i produkty mleczne oraz owoce i warzywa. Najrzadziej wspierane są natomiast orzechy i len. W obu przypadkach tylko jedno państwo zdecydowało się na płatności do tych produktów. W przypadku orzechów chodzi o Hiszpanię, zaś len wspiera jedynie Polska (tab. 1.1.4).

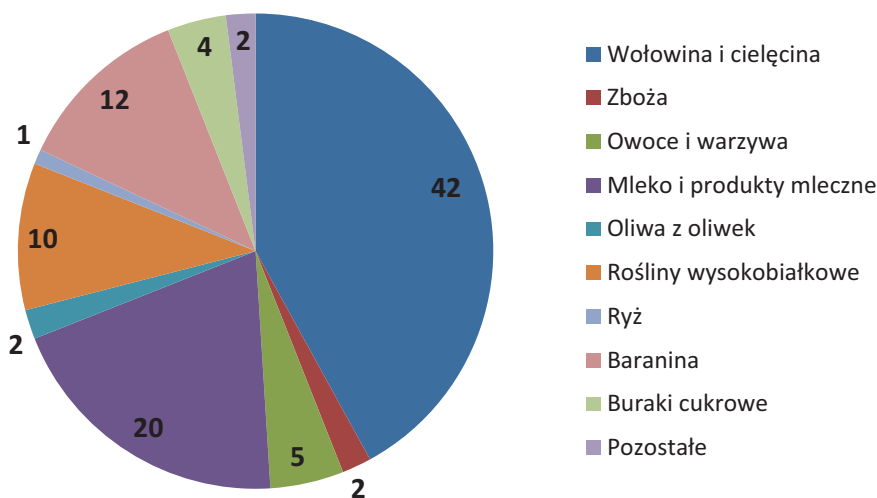
Tabela 1.1.4. Produkty objęte w poszczególnych państwach UE wsparciem związanym z produkcją

Kraj	Wołowina i cielęcina	Zboża	Len	Owoce i warzywa	Rosliny strączkowe	Konopie	Mleko i produkty mleczne	Orzechy	Nasiona oleiste	Oliwa z oliwek	Rosliny wysokobiałkowe	Ryż	Nasiona	Baranina	Jedwabniki	Ziemniaki wysokoskrobiowe	Buraki cukrowe	Chmiel
AT	X													X				
BE	X						X							X				
BG	X			X			X				X			X				
CY				X			X							X				
CZ	X			X			X				X			X		X	X	X
DK	X																	
EE	X			X			X							X				
EL	X	X		X	X						X	X	X	X	X		X	
ES	X	X		X	X		X	X			X	X		X			X	
FI	X	X		X			X				X			X		X	X	
FR	X			X		X	X				X		X	X		X		X
HR	X			X			X				X			X			X	
HU	X			X			X				X	X		X			X	
IE											X							
IT	X	X		X	X		X		X	X	X	X		X			X	
LT	X			X			X				X			X				
LU											X							
LV	X	X		X			X		X		X		X	X		X		
MT	X			X			X							X				
NL	X													X				
PL	X		X	X		X	X				X			X		X	X	X
PT	X			X			X					X		X				
RO	X			X	X	X	X				X	X	X	X	X		X	X
SE	X																	
SI	X	X		X			X				X							
SK	X			X			X							X			X	X
UK	X													X				

Źródło: European Union 2015, tab. A.2.

Wołowina i cielęcina to nie tylko najpowszechniej wspierane produkty w ramach płatności związanych z produkcją. Również udział środków przeznaczonych na płatności dla tych produktów w ogólnej kwocie środków alokowanych na płatności związane z produkcją to 42% (rys. 1.1.1). Drugie miejsce zajmuje mleko i produkty mleczne – 20%, a trzecie baranina – 12%.

Rysunek 1.1.1. Struktura środków przeznaczonych na płatności związane z produkcją wg grup produktów objętych tym wsparciem

Źródło: Opracowanie własne na podstawie European Union 2015, tab. A.2.

Na wdrożenie płatności redystrybucyjnych, zwanych w Polsce płatnościami dodatkowymi, zdecydowało się jedynie osiem państw. Największą część swojej koperty na te płatności przeznaczyła Francja, a najmniej Rumunia (tab. 1.1.5). Również stawka płatności, jak i obszar nią objęty są bardzo zróżnicowane. Dwa kraje – Niemcy i Rumunia – zróżnicowały stawki w zależności od tego, do którego hektara UR realizowana była płatność. Jednakże w przypadku Rumunii różnica była dziewięciokrotna, przy czym premowano hektary od 5. do 30., co wynika ze struktury UR w tym kraju. Niższa stawka przysługuje za pierwsze pięć hektarów UR. Natomiast w Niemczech różnica między stawkami jest znacznie mniejsza – niższa stawka stanowi 60% wyższej. Próg, od którego wypłacana jest wyższa stawka to 30 ha UR, a ta niższa płacona jest do kolejnych szesnastu hektarów. Natomiast w Polsce wprowadzono inne rozwiązanie. Wykluczono z płatności trzy pierwsze hektary UR.

Tabela 1.1.5. Udział koperty krajowej przeznaczonej na płatności redystrybucyjne

Kraj	Odsetek koperty krajowej przeznaczonej na płatności	Obszar objęty płatnością (w ha)	Stawka (w euro)
Belgia – Walonia	17,0	1-30	133
Bułgaria	7,0	1-30	77
Chorwacja	10,0	1-20	34
Francja	20,0	1-52	25
Litwa	15,0	1-30	50
Niemcy	6,9	1-30 30,01-46	50 30
Polska	8,0	Od 3 3,01-30	0 41
Rumunia	5,0	1-5 5,01-30	5 45

Źródło: Opracowanie własne na podstawie European Union 2015, wykres A.1 i tab. 4.

Tylko kilka państw nie zdecydowało się na wprowadzenie ograniczeń i/lub redukcji w wielkości płatności bezpośrednich otrzymywanych przez jeden podmiot. Były wśród nich: Belgia – Walonia, Chorwacja, Francja, Litwa, Niemcy i Rumunia. Natomiast wśród państw z limitem wsparcia wszystkie określiły go na poziomie 150 tys. euro. Znacznie więcej państw zdecydowało się na degresywność płatności w odniesieniu do łącznej kwoty dopłat przekraczającej 150 tys. euro na poziomie 5% (tab. 1.1.6). Jednocześnie kilka państw poza degresywnością płatności zdecydowało się również na limit maksymalnej kwoty płatności. Najniższy z nich to limit 176 tys. euro obowiązujący na Węgrzech, zaś najwyższy – 500 tys. euro – we Włoszech i Szkocji.

Tabela 1.1.6. Limit i degresywność płatności bezpośrednich w poszczególnych krajach UE

Limit na poziomie 150 tys. euro	Degresywność płatności powyżej 150 tys. euro
Austria	Bułgaria – 5%; limit 300 tys. euro
Belgia – Flandria	Cypr – 5%
Grecja	Czechy – 5%
Irlandia	Dania – 5%
Łotwa	Estonia – 5%
Polska	Finlandia – 5%
Wielka Brytania – Irlandia Północna	Hiszpania – 5%
	Holandia – 5%

cd. tab. 1.1.6

	Luksemburg – 5%
	Malta – 5%
	Portugalia – 5%
	Słowacja – 5%
	Słowenia – 5%
	Szwecja – 5%
	Węgry – 5%; limit 176 tys. euro
	Wielka Brytania – Anglia – 5%
	Wielka Brytania – Walia – 15%; limit 300 tys. euro
	Wielka Brytania – Szkocja – 5%; limit 500 tys. euro
	Włochy – 50%; limit 500 tys. euro

Źródło: Opracowanie własne na podstawie European Union 2015, tab. A.2.

Kolejnym nowym elementem systemu płatności bezpośrednich jest obowiązkowa dla wszystkich państw członkowskich płatność dla młodych rolników. W rozporządzeniu nr 1307/2013 wyznaczono maksymalny limit środków przeznaczonych na tę formę płatności wynoszący 2% koperty krajowej. Wiele państw w swoim systemie płatności bezpośrednich przewidziało jednak inną wysokość puli środków na ten cel. Najmniejszą pulę środków przewidziano dla młodych rolników w Czechach oraz na Węgrzech i Malcie (tab. 1.1.7).

Tabela 1.1.7. Udział w kopercie krajowej środków przeznaczonych na płatności dla młodych rolników

≤ 1%	<1%,2%)	= 2%
Bułgaria <1%	Belgia – Walonia – 1,8%	Austria
Czechy – 0,2%	Cypr – 1%	Belgia – Flandria
Estonia – 0,5%	Finlandia – 1%	Chorwacja
Węgry – 0,2%	Francja – 1%	Dania
Łotwa – 0,9%	Niemcy – 1%	Grecja
Malta – 0,2%	Włochy – 1%	Irlandia
	Litwa – 1,75%	Holandia
	Luksemburg – 1,5%	Portugalia
	Polska – 1%	Rumunia
		Wielka Brytania – Anglia
		Wielka Brytania – Irlandia Północna
		Wielka Brytania - Walia

Źródło: Opracowanie własne na podstawie European Union, (2015), tab. A.2.

W rezultacie wszystkich odliczeń środków przeznaczonych na różne obowiązkowe i dobrowolne formy płatności pozostaje tylko część koperty krajowej na tzw. płatności podstawowe. Jest ona bardzo różna w zależności od kraju. Najniższy odsetek koperty krajowej przeznaczonej na płatności podstawowe odnotowano na Malcie – 12,6%, a najwyższy w Austrii – 69,5% (tab. 1.1.8).

Tabela 1.1.8. Udział koperty krajowej przeznaczonej na płatności podstawowe

Państwo	Odsetek
Austria	69,50
Belgia – Flandria	56,75
Belgia – Walonia	29,90
Bułgaria	47,00
Chorwacja	43,00
Cypr	61,10
Czechy	54,80
Dania	65,00
Estonia	65,30
Finlandia	49,00
Francja	34,00
Grecja	60,00
Hiszpania	56,00
Holandia	67,50
Irlandia	67,80
Litwa	39,25
Luksemburg	68,00
Łotwa	55,10
Malta	12,60
Niemcy	62,10
Polska	46,00
Portugalia	47,00
Rumunia	51,00
Słowacja	56,40
Słowenia	54,00
Szwecja	55,40
Węgry	54,80
Wielka Brytania – Szkocja	61,75
Wielka Brytania – pozostałe regiony	68,00
Włochy	58,00

Źródło: Opracowanie własne na podstawie J-Ch. Bureau, L-P. Mahé, (2015), tab. 2.4.

Specjalny system płatności bezpośrednich dla małych gospodarstw rolnych zdecydowało się wprowadzić 15 państw UE. Znalazły się wśród nich:

Austria, Bułgaria, Chorwacja, Estonia, Grecja, Hiszpania, Łotwa, Malta, Niemcy, Polska, Portugalia, Rumunia, Słowenia, Węgry, Włochy.

Analizując rozwiązania dotyczące systemu płatności bezpośrednich w Polsce i państwach UE, trudno jednoznacznie umiejscowić Polskę na tle pozostałych państw, gdyż tak duże jest zróżnicowanie wyborów dokonanych przez poszczególne kraje. Biorąc pod uwagę skalę przesunięcia środków z filara II do I, widać wyraźne dążenie do koncentracji na powszechności wsparcia i względnej łatwości w kontrolowaniu przyznanej pomocy.

Można się jednak przyjrzeć, jakie są cele wiodące poszczególnych form płatności i na tej podstawie próbować określić ukierunkowanie systemu płatności w danym kraju, jednakże większość kategorii płatności za cel podstawowy ma podnoszenie dochodów (rys. 1.1.2). Jednocześnie jednak płatności podstawowe nie są ukierunkowane na wybrane grupy podmiotów, a tym samym można je uznać za nieróżnicujące poszczególnych grup rolników¹². Tym samym analizując proporcje między poszczególnymi typami wsparcia, można określić, czy dany kraj koncentruje się na podnoszeniu dochodów całego sektora rolnego czy jego poszczególnych typów w zależności od wielkości użytków rolnych (płatność dodatkowa i system dla małych gospodarstw) lub typu produkcji (płatności związane z produkcją). Wydaje się, iż takie podejście byłoby jednak zbyt prostym uproszczeniem i należałoby raczej przyjrzeć się strukturze produkcji rolnej w poszczególnych państwach i regionach, analizując decyzje co do kształtu systemu płatności bezpośrednich.

Rysunek 1.1.2. Cele główne i dodatkowe poszczególnych typów płatności

Cel WPR	Płatności podstawowe	Płatność dodatkowa	Płatności na zazielenienie	Płatności dla młodych rolników	System dla małych gospodarstw	Płatności związane z produkcją
Podniesienie dochodów	Cel główny					
Poprawa konkurencyjności			Cel dodatkowy			
Utrzymanie stabilności rynku						
Dostosowanie do potrzeb konsumentów						
Dostarczanie środowiskowych dóbr publicznych						
Utrzymanie różnorodności rolnictwa						

Źródło: European Commission, (2015), *Management Plan 2015. Directorate-General for Agriculture and Rural Development, Bruksela, s.14.*

¹² Naturalnie jest to znaczne uproszczenie, gdyż skala wsparcia zależy od wielkości posiadanych użytków rolnych.

1.2. Instrumenty krajowej polityki rolnej oddziałujące na rozwój wsi i rolnictwa

Sektor rolny w Polsce od dawna kształtowany jest za pomocą określonych instrumentów, programów rozwojowych, preferencyjnych rozwiązań regulacyjnych o charakterze administracyjno-prawnym oraz innych formy wsparcia bieżącego¹³, finansowanych z budżetu krajowego. Mechanizmy wsparcia krajowego, w tym zakres oddziaływania państwa na działalność producentów rolnych, kanały, instrumenty i podmioty, do których transferowane są środki budżetowe dostosowane są do wytycznych wspólnotowych. Wspólna Polityka Rolna szczegółowo określa mechanizmy interwencji i wsparcia rolników, a regulacje UE dotyczące pomocy publicznej w rolnictwie pozostawiają państwom członkowskim niewielkie pole manewru co do skali i zakresu udzielania sektorowi rolnemu krajowego wsparcia¹⁴. Należy zaznaczyć, iż pomoc krajowa ma charakter komplementarny w stosunku do polityki Unii Europejskiej, która jako jedyna kompleksowa polityka wspólnotowa limituje możliwości samodzielnego oddziaływania rządów narodowych¹⁵. Zgodnie z postanowieniami Traktatu o funkcjonowaniu UE wszelka pomoc przyznawana przez państwo członkowskie lub przy użyciu zasobów państwowych w jakiegokolwiek formie, która zakłóca lub grozi zakłóceniem konkurencji poprzez sprzyjanie niektórym przedsiębiorstwom lub produkcji niektórych towarów, jest niezgodna z rynkiem wewnętrznym w zakresie, w jakim wpływa na wymianę handlową między państwami członkowskimi¹⁶. Jednak uzyskanie planowanych rezultatów w zakresie założonych celów ekonomicznych, społecznych, środowiskowych i politycznych w danym sektorze, a w szczególności w sektorze rolnym nie może polegać jedynie na mechanizmach rynkowych. Zatem pomimo tego ogólnego zakazu dopuszcza się pomoc państwa, gdyż jest ona niezbędna do skorygowania nieprawidłowości w funkcjonowaniu rynku, a dzięki temu zapewnienia właściwego i sprawiedliwego funkcjonowania gospodarki.

Wsparcie krajowe może być realizowane wyłącznie w przypadku, gdy spełnione są jednocześnie następujące kryteria: nie pogarsza warunków konkurencji; jest zgodne z celami wspólnej polityki rolnej, polityką rozwoju obszarów wiejskich oraz międzynarodowymi zobowiązaniami UE, przede wszystkim w ramach WTO; sprzyja zwiększeniu aktywności gospodarczej w regionach; jest

¹³ W. Rembisz, (2009), *Instrumenty rynku rolnego*, Wyd. Vizja Press & IT, Warszawa, s. 133.

¹⁴ B. Wieliczko, (2015), *Państwo a rynek w rolnictwie – rolnictwo Polskie i UE w pierwszych dekadach XXI wieku*, [w:] Problemy rozwoju rolnictwa i gospodarki żywnościowej w pierwszej dekadzie członkostwa Polski w UE, A. Czyżewski, B. Klepacki (red.), PTE, Warszawa .

¹⁵ G. Spychalski, (2008), *Krajowe instrumenty wspierania rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce*, ACTA Scientiarum Polonorum, Oeconomia 7 (2), s. 91-101.

¹⁶ Dziennik Urzędowy Komisji Europejskiej C 204/1 z 01.07.2014.

selektywne, tzn. dotyczy określonej grupy beneficjentów spełniających wyznaczone warunki wsparcia (nie ma charakteru instrumentu ogólnego); przynosi korzyści, których podmioty nie są w stanie osiągnąć w zwykłych warunkach¹⁷. Ponadto pomoc krajowa musi zawierać element stymulujący lub musi wymagać współdziałania ze strony podmiotu korzystającego z pomocy. Oznacza to, że prawodawstwo wspólnotowe nie dopuszcza jednostronnej pomocy państwa przeznaczonej na poprawę sytuacji finansowej producentów rolnych, gdyż pomoc tego rodzaju może kolidować z mechanizmem wspólnej organizacji rynków¹⁸.

Krajowe programy wspierania rolnictwa dostępne są w Polsce od początku lat dziewięćdziesiątych. Instytucją powołaną do ich obsługi została Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. W zakresie pomocy krajowej działania Agencji obejmują zarówno zadania o charakterze wdrożeniowym (tj. określenie zasad i procedur udzielania pomocy, podejmowanie decyzji o przyznaniu pomocy i kontrola), jak i płatniczym (tj. podejmowanie decyzji w sprawie płatności, ich ewidencja i rozliczanie oraz sprawozdawczość wobec instytucji nadzorujących)¹⁹.

Zakres instrumentów pomocy krajowej oraz ich oddziaływanie na sektor rolny od początku funkcjonowania uległ zmianie. Okres ten podzielić można na trzy przedziały czasowe: pierwszy obejmujący lata przedakcesyjne i okres 3 lat od dnia akcesji (do dnia 30 kwietnia 2007 roku), drugi związany z dostosowaniem instrumentów pomocy krajowej do wytycznych wspólnotowych dotyczących pomocy państwa w sektorze rolnym (lata 2007-2013) oraz trzeci związany ze zmianami wytycznych pomocy państwa w rolnictwie (lata 2014-2020). I tak, do 30 kwietnia 2007 roku stosowane były formy pomocy zgłoszone Komisji Europejskiej jako pomoc istniejąca (*existing aid*), w tym określone w przepisach ustawy z dnia 29 grudnia 1993 roku o utworzeniu Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (ARMiR). Od 1 maja 2007 roku pomoc krajowa realizowana była na podstawie określonych przez Komisję Europejską nowych aktów prawnych, w tym:

- 1) Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1857/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu w odniesieniu do pomocy państwa dla małych i średnich przedsiębiorstw prowadzących działalność związaną z wytwarzaniem produktów rolnych oraz zmieniające rozporządzenie (WE) nr 70/2001 (Dz.Urz. UE L 358 z 16.12.2006).

---

¹⁷ *Wsparcie rolnictwa i obszarów wiejskich środkami krajowymi w krajach UE*, (2006), FAPA, Warszawa.

¹⁸ Dziennik Urzędowy Komisji Europejskiej C 319/1 z 27.12.2006.

¹⁹ M. Drygas (red.), (2006), *ARMiR – dwa lata po akcesji*, ARMiR, Warszawa.

2) Wytyczne Wspólnoty w sprawie pomocy państwa w sektorze rolnym i leśnym na lata 2007-2013 (Dz.Urz. UE C 319 z 27.12.2006).

Powyższe wytyczne stanowiły podstawę tworzenia nowych programów krajowych wspierających rolnictwo, zgodnie z którymi pomoc krajowa obejmowała działania w zakresie²⁰:

- inwestycji restrukturyzacyjnych materialnych i/lub niematerialnych w gospodarstwach rolnych;
- ochrony środowiska i dobrostanu zwierząt;
- rekompensaty utrudnień na niektórych obszarach, ograniczone jednak do 250 EUR na hektar wykorzystanych użytków rolnych z tytułu naturalnych utrudnień na obszarach górskich i 150 EUR na hektar wykorzystanych użytków rolnych z tytułu utrudnień na innych obszarach;
- dostosowania do norm w dziedzinie ochrony środowiska naturalnego, zdrowia publicznego, zdrowia zwierząt i roślin, dobrostanu zwierząt oraz bezpieczeństwa pracy;
- przyznawania środków na rozpoczęcie działalności przez młodych rolników;
- pomoc związana z przejściem na wcześniejszą emeryturę lub zaprzestaniem działalności rolniczej;
- pokrycia kosztów grupy producentów lub ich stowarzyszeniom, ograniczone do kosztów niezwiązanych z rozpoczęciem działalności, takich jak koszty inwestycji lub działalności promocyjnej;
- scalania gruntów;
- zachęcania do produkcji i wprowadzania do obrotu wysokiej jakości produktów rolnych;
- zapewnienia wsparcia technicznego w sektorze rolnym, tzw. „miękką pomoc” wpływająca na poprawę efektywności i profesjonalizmu w rolnictwie wspólnotowym;
- wsparcia na rzecz utrzymania i poprawy jakości genetycznej zwierząt gospodarskich we Wspólnocie;
- rekompensaty szkód w produkcji rolnej lub w środkach produkcji rolnej oraz zwalczanie chorób zwierząt i roślin;
- dofinansowania składek z tytułu ubezpieczeń majątkowych;
- wsparcia z tytułu zamknięcia zdolności produkcyjnej, przetwórczej i handlowej oraz ratowania i restrukturyzacji zagrożonych przedsiębiorstw;
- inne rodzaje pomocy, tj. pomoc w zakresie zatrudnienia, na badania i rozwój, na reklamę produktów rolnych, w formie dotowanych krótkoterminowych kredytów oraz pomoc związana z obniżeniem stawek podatku.

---

²⁰ Dziennik Urzędowy Komisji Europejskiej C 319/1 z 27.12.2006.

Przyjęcie nowych wytycznych skutkowało wprowadzeniem zmian w przepisach krajowych regulujących pomoc państwa w sektorze rolnym. Określone zostały na nowo zadania wykonywane przez Agencję. W stosunku do przyjętych regulacji zaprzestano realizacji tych form pomocy, które nie są stosowane i nie zostały zgłoszone do notyfikacji przez Komisję Europejską, w tym:

- pomoc finansowa na wspieranie przedsięwzięć warunkujących wykorzystanie posiadanej bazy produkcyjnej gospodarstw rolnych i działów specjalnych produkcji rolnej w celu rozpoczęcia lub zwiększenia produkcji;
- pomoc na realizację przedsięwzięć tworzących nowe miejsca pracy dla mieszkańców wsi w obszarach gmin wiejskich i miejsko-wiejskich, a także miast do 20 tys. mieszkańców;
- pomoc finansowa w zakresie rozwoju infrastruktury techniczno-produkcyjnej na terenach wiejskich (w tym na budowę wodociągów, kanalizacji, oczyszczalni ścieków, budowę i modernizację dróg gminnych i dróg powiatowych, inwestycje z zakresu gospodarki odpadami stałymi);
- pomoc finansowa na restrukturyzację jednostek badawczo-rozwojowych prowadzących prace na rzecz rolnictwa i gospodarki żywnościowej;
- realizacja przedsięwzięć w zakresie podnoszenia lub zmiany kwalifikacji zawodowych mieszkańców wsi w obszarach gmin wiejskich i miejsko-wiejskich, doradztwa rolniczego i informacji rolniczej oraz wdrażania i upowszechniania rachunkowości w gospodarstwach rolnych, realizowanych przez organizacje rządowe, samorządowe i pozarządowe;
- podejmowanie działań na rzecz powstawania i rozwoju towarzystw ubezpieczeń wzajemnych w rolnictwie;
- podejmowanie działań na rzecz rozwoju infrastruktury informatycznej banków spółdzielczych;
- zakupu obligacji banków regionalnych, emitowanych w celu restrukturyzacji należności kredytowych zrzeszonych w nich banków spółdzielczych;
- finansowanie wydatków związanych z rejestracją i wyposażeniem w środki techniczne grup producentów owoców i warzyw;
- udzielanie pomocy na tworzenie funduszu operacyjnego dla wpisanych do rejestru uznanych grup producentów owoców i warzyw;
- wypłacanie rekompensat finansowych z tytułu niewprowadzania do obrotu owoców i warzyw;
- udzielanie dopłat do powierzchni upraw roślin wykorzystywanych na cele energetyczne.

Producenci rolni w Polsce w latach 2007-2014 w ramach krajowych instrumentów wspierających rolnictwo i obszary wiejskie mieli możliwość skorzystania z następujących form pomocy:

- wspieranie inwestycji w rolnictwie i przetwórstwie produktów rolnych, poprzez dopłatę do odsetek od kredytów bankowych lub częściową spłatę kapitału kredytu bankowego,
- udzielanie gwarancji i poręczeń spłaty kredytów inwestycyjnych i kłeskowych oraz udzielanie poręczeń spłaty kredytów dla studentów zamieszkujących obszary wiejskie,
- podejmowanie przedsięwzięć związanych ze wznowieniem produkcji w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych produkcji rolnej, w których wystąpiły szkody spowodowane przez niekorzystne warunki atmosferyczne określone w ustawie o ubezpieczeniach upraw rolnych i zwierząt gospodarskich,
- działania na rzecz powstawania i rozwoju grup producentów rolnych i ich związków,
- pomoc finansową na zbiór, transport i unieszkodliwiania padłych zwierząt gospodarskich,
- ekwiwalenty za zalesianie gruntów rolnych,
- pomoc na przygotowanie wniosku o rejestrację nazw i oznaczeń geograficznych,
- pomoc *de minimis*.

Na uwagę zasługuje fakt dużych rozbieżności pomiędzy zakresem wspierania przez Agencję od 2007 roku różnych form pomocy krajowej w rolnictwie, a rodzajami pomocy przewidzianymi w rozporządzeniu (WE) nr 1857/2006, których zakres jest szerszy, a które zostały pominięte (np. zachowanie tradycyjnych form krajobrazu, scalenie gruntów, zachęta do produkcji wysokiej jakości etc.). Wynika to stąd, że każde państwo w ramach wytycznych wspólnotowych może kształtować konkretne instrumenty pomocy krajowej, kierując się możliwościami budżetowymi, oraz dostosowywać je do potrzeb wynikających ze specyfiki rolnictwa.

Pośród wszystkich dostępnych instrumentów wsparcia rolnictwa ze środków krajowych od wielu lat największe znaczenie przypisuje się kredytom preferencyjnym. Jest to grupa kredytów, dla których, na mocy przyjętych uregulowań prawnych i administracyjnych, stworzono dla rolników korzystniejsze warunki kredytowania od ogólnie obowiązujących. Preferencje przyjmują postać niższych stóp oprocentowania kredytów, pierwszeństwa w ich otrzymaniu, odroczenia terminu spłaty rat kapitałowych i czasami również odsetek, umorzenia części lub nawet całości zadłużenia²¹. Najczęściej są one realizowane w postaci dopłat do oprocentowania kredytów udzielanych ze środków własnych banków. Od początku stosowania preferencji kredytowych, tj. od 1994 roku do końca

---

²¹ J. Kulawik, (1998) *Kredyty preferencyjne dla rolników*, Encyklopedia Agrobiznesu, Fundacja Innowacja, Warszawa.

2014 roku, banki udzieliły łącznie 5 854 904 kredytów na kwotę 115 310,31 mln zł, z czego dopłaty do oprocentowania wyniosły 17 280,5 mln zł, co stanowiło 87,28% ogółu dofinansowania w ramach instrumentów krajowych (tab. 1.2.1 i tab.1.2.2). Należy zaznaczyć, iż linie kredytowe różnią się zakresem przedmiotowym, stopniem preferencyjności oraz maksymalnym okresem spłaty i karencji w spłacie kredytu. Wśród kredytów preferencyjnych wyróżnia się kredyty inwestycyjne, obrotowe i kłeskowe. Uruchomienie preferencyjnych kredytów inwestycyjnych, zmniejszając barierę finansową, umożliwiło gospodarstwom rolnym i zakładom przetwórstwa rolno-spożywczego realizację kapitałochłonnych inwestycji, co wpłynęło na przyspieszenie przemian w sektorze żywnościowym, podniesienie jego efektywności i konkurencyjności na rynkach zagranicznych, a także przyczyniło się do wzrostu dochodów gospodarstw rolnych. Udzielane do 2004 roku preferencyjne kredyty obrotowe stały się jednym z podstawowych zewnętrznych źródeł finansowania działalności operacyjnej gospodarstw rolnych oraz skupu produktów rolnych²². Istotne znaczenie wśród kredytów preferencyjnych przypisać należy kredytom wykorzystywanym w celu wznowienia produkcji w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych produkcji rolnej znajdujących się na obszarach dotkniętych kłeską. Dzięki nim właściciele gospodarstw rolnych, mają możliwość odbudowy zniszczeń spowodowanych niekorzystnymi warunkami atmosferycznymi i utrzymania płynności finansowej²³. To z kolei wiąże się z bezpieczeństwem finansowym, które z jednej strony dotyczy warunków prowadzenia bieżącej działalności w sposób ciągły i efektywny, a z drugiej zorientowane jest na rozwój działalności gospodarczej, skutkujący wzrostem pozycji rynkowej i wartości przedsiębiorstwa²⁴. Inną formą pomocy stanowiącą pewnego rodzaju uzupełnienie kredytów preferencyjnych były poręczenia i gwarancje. Realizując w latach 1994-2014 zadania związane z udzieleniem poręczeń i gwarancji spłaty kredytów inwestycyjnych Agencja zabezpieczyła 202 umowy kredytowe do łącznej kwoty 55,9 mln zł. Od 2001 roku udzielane było wsparcie dla studentów zamieszkałych na obszarach wiejskich w postaci poręczeń spłaty kredytów udzielanych przez banki. Do końca 2014 roku udzielono poręczeń dla 5 431 osób. Łączna kwota poręczeń wyniosła 76,4 mln zł. Od 2005 roku udzielane były natomiast poręczenia i gwarancje rolnikom, których gospodarstwa dotknięte zostały skutkami kłesk żywiołowych. Do końca 2014 roku udzielono łącznie 7 poręczeń na kwotę 333 tys. zł. W ramach pomocy

²² ARiMR (<http://www.arimr.gov.pl/>)

²³ A. Kurdyś-Kujawska, (2012), *Wysokość kredytów kłeskowych uzyskanych przez właścicieli gospodarstw rolnych w Polsce w latach 2006-2011*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, t. XIV, z. 3, s. 223-226.

²⁴ N. Duraj, (2014), *Dwuczynnikowa ocena bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa*, Przedsiębiorczość i Zarządzanie, t. XV, z. 5, s. 25-38.

krajowej realizowane były również działania wspierające rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich. W okresie od 1995 roku do 2003 roku na realizację programu wspierającego przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, przekazano środki w wysokości 258 760,7 tys. zł, które umożliwiły utworzenie 22 162 nowych miejsc pracy, natomiast dofinansowanie programu podnoszenia i zmiany kwalifikacji zawodowych mieszkańców wsi w latach 1994-2003 wyniosło 131 627 tys. zł. Z pomocy tej skorzystało 566 695 rolników. Od początku wprowadzenia krajowych programów wsparcia rolnictwa Agencja finansowała ekwiwalenty za zalesienie gruntów, udzielała pomocy tworzącym się grupom producentów rolnych i podmiotom zajmującym się utylizacją padłych zwierząt gospodarskich.

Tabela 1.2.1. Realizacja krajowych programów wsparcia rolnictwa i obszarów wiejskich w latach 1994-2006

Wyszczególnienie	Liczba zawartych umów	Kwota dofinansowania (w tys. zł)	Efekt
Preferencyjne kredytowanie rolnictwa	5 538 679	11 993 000	Agencja udzieliła dopłat do oprocentowania 355 506 kredytów inwestycyjnych na kwotę 7,38 mld zł, 4 143 369 kredytów obrotowych na kwotę 3 675,3 mln zł oraz 1 039 804 kredytów kłeszkowych o wysokości 931,7 mln zł
Poręczenia i gwarancje kredytowe	3 384	90 126	Udzielono 167 gwarancji i poręczeń spłaty kredytów inwestycyjnych na kwotę 44,3 mln zł; 3 215 poręczeń studenckich na kwotę 45,6 mln zł; 4 gwarancji i poręczeń spłaty kredytów kłeszkowych na kwotę 226 tys. zł
Pomoc finansowa dla grup producentów rolnych	x	12 573,85	Pomoc uzyskało 60 grup producentów rolnych (13 grup w 2002 r.; 31 grup w 2003 r.; 58 grup w 2004 r.; 49 grup w 2005 r.; 44 grupy w 2006 r.)
Finansowanie ekwiwalentów za zalesianie gruntów rolnych	8 000	38 400	Zalesione grunty 19 500 ha
Utylizacja	x	76 900	Utylizacja 291 tys. szt. przeźuwaczy i 494 tys. szt. świń
Wspieranie przedsiębiorczości na obszarach wiejskich	6 542	258 760,7	Liczba nowo utworzonych miejsc pracy 22 162
Pomoc finansowa dla producentów suszu paszowego	x	850,5	Dopłaty do 6 541 305 ton suszu paszowego
Dopłaty do mleka klasy ekstra	193 377	692 080	Dopłata do 10 677 mln l mleka
Realizacja programu podnoszenia i zmiany kwalifikacji zawodowych	8 365	131 627	Liczba przeszkolonych rolników 566 695
Pomoc na wdrażanie i upowszechnianie rachunkowości rolnej	232	57 476	Liczba gospodarstw objęta inwestycjami 100 000
Razem	5 758 579	13 351 794,05	x

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z działalności Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa za lata 2003-2006.

Tabela 1.2.2. Realizacja krajowych programów wsparcia rolnictwa i obszarów wiejskich w latach 2007-2014

Wyszczególnienie	Liczba zawartych umów	Kwota dofinansowania (w tys. zł)	Efekt
Preferencyjne kredytowanie rolnictwa	316 221	5 287 500	Agencja udzieliła dopłat do oprocentowania 104 965 kredytów inwestycyjnych o wartości 4,45 mld zł oraz 211 256 kredytów klasycznych na kwotę 837,5 mln zł.
Poręczenia i gwarancje kredytowe	3 384	42 507	Udzielono 35 gwarancji i poręczeń spłaty kredytów inwestycyjnych na kwotę 11,6 mln zł; 2 216 poręczeń studencki na kwotę 30,8 mln zł; 3 gwarancji i poręczeń spłaty kredytów klasycznych na kwotę 107 tys. zł.
Pomoc finansowa dla grup producentów rolnych	x	2 624,7	Pomoc uzyskało 51 grup producentów rolnych (28 grup w 2007 r.; 20 grup w 2008 r.; 3 grup w 2009 r.)
Finansowanie ekwiwalentów za zalesianie gruntów rolnych	8 000	340 610	Kontynuacja wypłat rolnikom, którzy w latach 2002.-2003 zalesili grunty
Utylizacja	x	481 000	Utylizacja 1098 tys. szt. przeżuwaaczy i 5614 tys. szt. świń
Pomoc na przygotowanie wniosku o rejestrację nazw i oznaczeń geograficznych	1	13,5	x
Pomoc <i>de minimis</i>	208 640	292 065,6	W 2010 roku pomoc do powierzchni upraw chmielu otrzymało 1 082 rolników na kwotę 22,23 mln zł. W 2012 roku pomoc w związku z usuwaniem skutków przezimowania w okresie zimowym 2011/2012 otrzymało 135 tys. rolników na kwotę 122,3 mln zł. W 2013 roku: (1) pomoc w związku z usuwaniem skutków przezimowania w okresie zimowym 2011/2012 otrzymało 34 rolników na kwotę 65,1 tys. zł; (2) pomoc dla producentów rolnych, w których w gospodarstwach rolnych lub działkach specjalnych produkcji rolnej powstały szkody spowodowane wystąpieniem powodzi, huraganu, gradu lub deszczu nawalnego otrzymało 11 tys. rolników na kwotę 15 mln zł. W 2014 roku: (1) pomoc dla producentów rolnych, w których w gospodarstwach rolnych lub działkach specjalnych produkcji rolnej powstały szkody spowodowane wystąpieniem powodzi, huraganu, gradu lub deszczu nawalnego w 2013 roku obejmowała 19 dyspozycji finansowych na kwotę 139,2 tys. zł; (2) pomoc dla rolnika, który w 2014 roku był producentem owoców porzeczki czarnej lub owoców wini – zrealizowanych 19 101 dyspozycji finansowych na kwotę 21,3 mln zł; (3) pomoc dla rolnika, który w 2014 roku był producentem cebuli, kapusty lub jabłek – wypłacono środki dla 41 963 rolników, na kwotę 109,9 mln zł; (4) pomoc dla rolników, którzy w 2014 roku ponieśli szkody uprawach rolnych wyrządzonych przez dziki – wypłacono pomoc 440 beneficjentom na łączną kwotę 1,03 mln zł; (5) pomoc w związku z usuwaniem skutków przezimowania w okresie zimowym 2011/2012 w wysokości 800 zł otrzymał 1 rolnik.
Razem	536 245	6 446 320,8	x

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Sprawozdań z działalności Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa za lata 2007-2014.

Kolejne zmiany wytycznych wspólnotowych odnoszące się do pomocy publicznej wiązała się z koniecznością dostosowania rolnictwa do nowych realiów i wyzwań w zakresie bezpieczeństwa żywności, środowiska, zmiany klimatu i utrzymania dynamiki gospodarki wiejskiej. Dzięki nim możliwe będzie zwiększenie konkurencyjności rolnictwa, zapewnienie zrównoważonego zarządzania zasobami naturalnymi i działań w dziedzinie klimatu oraz osiągnięcie zrównoważonego rozwoju terytorialnego wiejskich gospodarek i społeczności, w tym tworzenie i utrzymywanie miejsc pracy²⁵. Wraz z przyjętymi zmianami od początku 2015 roku przepisy krajowe, na podstawie których udzielana jest pomoc publiczna w rolnictwie, muszą być dostosowane do zasad udzielania pomocy publicznej w rolnictwie określonych w:

- 1) wytycznych Unii Europejskiej w sprawie pomocy państwa w sektorach rolnym i leśnym oraz na obszarach wiejskich w latach 2014-2020 (2014/C 204/01) (Dz. Urz. UE z dnia 1.07.2014, C 204),
- 2) rozporządzeniu Komisji (UE) NR 702/2014 z dnia 25 czerwca 2014 r. uznającym niektóre kategorie pomocy w sektorach rolnym i leśnym oraz na obszarach wiejskich za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz.U. UE z dnia 1.07.2014, L 193),
- 3) rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) NR 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 (Dz.U. UE z dnia 20.12.2013, L 347),
- 4) rozporządzeniu Komisji (UE) nr 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r. uznającego niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu (Dz.U. UE z dnia 26.06.2014, L 187),
- 5) rozporządzeniu Komisji (UE) NR 1408/2014 z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie stosowania art. 107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej do pomocy *de minimis* w sektorze rolnym (Dz.U. UE z dnia 24.12.2013, L 352).

W ramach nowych wytycznych Unii Europejskiej obowiązujących na lata 2014-2020 utrzymano większość dotychczas obowiązujących instrumentów wsparcia krajowego. Zaniechano realizacji pomocy związanej z przejściem na wcześniejszą emeryturę, w formie dotowanych krótkoterminowych kredytów oraz związanej ze zwolnieniem z podatków na mocy dyrektywy 2003/96/WE. Ponadto wprowadzono programy obejmujące: pomoc na rzecz rolnictwa ekologicznego; pomoc związaną z podejmowaniem współpracy w sektorze

---

²⁵ Dziennik Urzędowy Komisji Europejskiej C 204/1 z 01.07.2014.

rolnym; pomoc przeznaczona na naprawę szkód spowodowanych przez zwierzęta chronione; pomoc na wkład finansowy na rzecz funduszy wspólnego inwestowania²⁶.

1.2.1. Preferencyjne kredyty kłękowe – krajowe instrumenty wspomaganie rozwoju producentów rolnych

Preferencyjne kredyty kłękowe przeznaczone są na wznowienie produkcji w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych produkcji rolnej, w których wystąpiły szkody spowodowane przez suszę, grad, deszcze nawalne, ujemne skutki przezimowania, przymrozki, powódzie, huragan, piorun, obsunięcie się ziemi lub lawiny. Poszkodowani rolnicy, aby wznowić produkcję, mogą skorzystać z dwóch linii kredytowych: inwestycyjnej (nKL01) i obrotowej (nKL02).

Kredyt kłękowy inwestycyjny dotyczy ponoszenia nakładów inwestycyjnych na odtworzenie środków trwałych po kłękach poprzez:

- a) przywrócenie funkcji użytkowych zniszczonych lub uszkodzonych budynków inwentarskich, magazynowo-składowych, szklarni i innych budynków oraz budowli służących do produkcji, a także urządzeń i obiektów służących do zasilania w wodę, energię, gaz i odprowadzanie ścieków, pomieszczeń socjalnych, ogrodzeń, uszkodzonych ciągników, maszyn, urządzeń rolniczych i urządzeń do zarządzania procesem produkcji poprzez przeprowadzenie remontów kapitalnych, elementów infrastruktury technicznej wpływających bezpośrednio na warunki prowadzenia działalności rolniczej;
- b) przywrócenie produktywności poprzez zakup kwalifikowanego materiału szkółkarskiego na odtworzenie sadu lub innej plantacji roślin wieloletnich o okresie użytkowania > 5 lat (poza roślinami na cele energetyczne) oraz stada podstawowego inwentarza żywego;
- c) zakup w miejsce zniszczonych ciągników, maszyn, urządzeń rolniczych, urządzeń do zarządzania procesem produkcji, a także samochodów ciężarowych, dostawczych lub specjalistycznych wyłącznie dla potrzeb związanych z produkcją w działach specjalnej produkcji rolnej;
- d) finansowanie kosztów ogólnych bezpośrednio związanych z inwestycją, nie przekraczających 12% kwoty kredytu (np. przygotowanie dokumentacji technicznej, koszty nadzoru budowlanego itp.).

Kredyt kłękowy obrotowy przeznaczony jest na finansowanie bieżących potrzeb produkcyjnych związanych z ponoszeniem rzeczowych nakładów niezbędnych na przywrócenie produktywności poprzez zakup rzeczowych środków obrotowych do produkcji rolnej, w tym kwalifikowanego materiału siewnego i szkółkarskiego, nawozów mineralnych, środków ochrony roślin, paliw na cele rolnicze, inwentarza żywego, matek pszczelich użytkowych i reprodukcyjnych, pasz i koncentratów paszowych oraz materiałów opałowych do ogrzewania szklarni i tuneli.

---

²⁶ Dziennik Urzędowy Komisji Europejskiej C 204/1 z 01.07.2014.

Preferencyjne kredyty klęskowe charakteryzują się specjalną procedurą uruchamiania pomocy. Banki, które podpisały z Agencją umowę o współpracy, mogą udzielać kredytów jedynie za zgodą Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi (do 30 września 2013 roku zgody udzielane były na wniosek właściwego wojewody występującego o ich uruchomienie). Kredytobiorca poza kompletem dokumentów wymaganych przez bank oraz planem inwestycji (dotyczy tylko nKL01) zobowiązany jest dołączyć do wniosku kredytowego opinię wojewody właściwego, ze względu na miejsce wystąpienia szkód, zawierającą określenie zakresu i wysokości szkód oszacowanych przez odpowiednią komisję. Obecnie straty szacowane są w ciągu 30 dni od dnia stwierdzenia skutków klęski, a nie jak było wcześniej od dnia wystąpienia klęski (przepis obowiązywał do 24 lipca 2006 roku).

Możliwość ubiegania się o kredyt klęskowy mają rolnicy z gospodarstw, w których wysokość poniesionej szkody w środku trwałym innym niż uprawy rolne i zwierzęta gospodarskie jest wyższa niż 1 050 zł lub jeśli przekracza 30% średniej rocznej produkcji rolnej w gospodarstwie rolnym lub dziale specjalnym z trzech lat poprzedzających rok, w którym wystąpiły szkody lub średniej z trzech lat w okresie pięcioletnim poprzedzającym rok, w którym wystąpiły szkody, z pominięciem roku o najwyższej i najniższej wielkości produkcji²⁷. W przypadku, gdy wysokość poniesionej szkody jest niższa lub równa 30% ww. rocznej produkcji rolnej wówczas dopłaty do oprocentowania kredytów stosowane są jako pomoc *de minimis* w rolnictwie²⁸.

Preferencyjne kredyty klęskowe udzielane są w terminie: a) do 31 grudnia danego roku – w przypadku zgody wyrażonej przez MRiRW w okresie od 1 stycznia danego roku do 31 maja danego roku; b) do 30 czerwca następnego roku – w przypadku zgody wyrażonej przez MRiRW w okresie od 1 czerwca do 31 grudnia danego roku.

Warunki, na jakich udzielane są kredyty klęskowe, zróżnicowane są ze względu na rodzaj linii kredytowej. Kredyty linii nKL02 w początkowym okresie funkcjonowania udzielane były na okres nie dłuższy niż 24 miesiące liczony od daty wystąpienia szkód. Od 2007 roku wydłużono okres spłaty do 4 lat i wprowadzono możliwość karencji w spłacie nieprzekraczającej 4 lata. Okres spłaty kredytów linii nKL01 jest znacznie dłuższy i wynosi do 8 lat (z wyjątk-

---

²⁷ Rozporządzenie Komisji (UE) nr 702/2014 z dnia 25 czerwca 2014 r. uznające niektóre kategorie pomocy w sektorach rolnym i leśnym oraz na obszarach wiejskich za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE L 193, z 1.07.2014, s. 1).

²⁸ Rozporządzenia Komisji (UE) nr 1408/2013 z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie stosowania art. 107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej do pomocy *de minimis* w sektorze rolnym (Dz. Urz. UE L 352 z dnia 24.12.2013, s. 9) oraz przepisami o postępowaniu w sprawach dotyczących pomocy publicznej.

kiem kredytów przeznaczonych na zakup kwalifikowanego materiału szkółkarskiego, który wynosi 5 lat), zaś okres karencji wynosi 2 lata. Kwota kredytu nie może przekroczyć kosztów (nakładów) niezbędnych na wznowienie produkcji po klęsce oraz wielkości oszacowanych w uprawach rolnych lub zwierzętach gospodarskich, tj. nie może przekroczyć kwoty obniżenia dochodu (nKL02) lub kwoty odtworzeniowej zniszczonych środków trwałych (nKL01), nie więcej jednak niż 4 mln zł dla gospodarstw rolnych i 8 mln zł na działły specjalne produkcji rolnej. Kredytobiorcy nie mają obowiązku wniesienia wkładu własnego, mają natomiast obowiązek w terminie 3 miesięcy od dnia pobrania środków pieniężnych udokumentowania wykorzystanego w całości kredytu (nKL01) lub tylko część wydatków, tj. od 2007 roku 50% (wcześniej 70%) (nKL02).

Zaznaczyć należy również, iż dla kredytów klęskowych, podobnie jak dla pozostałych rodzajów kredytów preferencyjnych, wyznaczony został wskaźnik intensywności pomocy, tj. udział wysokości pomocy w kwocie kredytu. Dla kredytów przeznaczonych na wznowienie produkcji w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych produkcji rolnej, w których wystąpiły szkody spowodowane przez klęski żywiołowe pomoc nie może przekroczyć 80% wartości odtworzeniowej środka trwałego (nKL01) lub kwoty obniżenia dochodu (nKL02). Wyjątek stanowią gospodarstwa położone na obszarach górskich i innych obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania (ONW) oraz obszarach NATURA 2000, w przypadku których pomoc zwiększona została do 90%²⁹.

Wysokość oprocentowania kredytów klęskowych jest zmienna, zależy nie tylko od marży (max. 2,5 pkt. proc.), prowizji i opłat bankowych ale również od stopy redyskontowej weksli przyjmowanych od banków do redyskonta przez Narodowy Bank Polski w stosunku rocznym. W latach 2003-2014 oprocentowanie kredytów klęskowych nie mogło wynosić więcej niż 1,5 stopy redyskontowej z wyjątkiem lat 2010-2011, w których podwyższono wskaźnik stanowiący podstawę naliczania wysokości oprocentowania do 1,6. Minimalne oprocentowanie dla kredytobiorców wynosiło od 1,2 do 3,5% i uzależnione było od banku, który udzielił kredytu, lat, w których udzielony został kredyt, a od 2010 roku również od posiadania stosownego ubezpieczenia. Pozostałą część oprocentowania płaćca Agencja (tab. 1.2.1.1).

---

²⁹ ARiMR (<http://www.arimr.gov.pl/>).

Tabela 1.2.1.1. Wysokość oprocentowania kredytów kłęskowych płacona przez kredytobiorców w latach 2003-2014 (w proc.)

Rok	Kredyt obrotowy		Kredyt inwestycyjny		
2003	1,2		1,2	-	1,44*
2004	1,2-1,4*		1,2	-	1,75*
2005	1,2			1,2	
2006	1,2			1,2	
2007	1,2		1,3125	-	1,9688*
2008	3,5			3,5	
2009	2			2	
2010	3,05	-	0,1		
2011	3,85	-0,1			
2012	4,125	-	1,5		
2013	2,8125	-	1,5		
2014	2,4375	-	1,5		

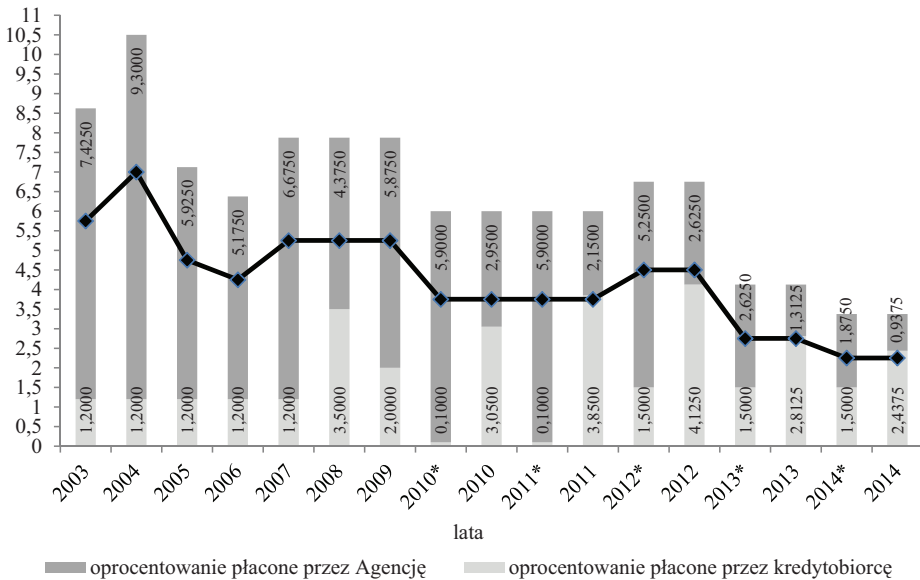
* Oprocentowanie dla kredytów udzielanych z roku ubiegłego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Dopłaty Agencji do oprocentowania kredytów kłęskowych do 2010 roku wynosiły 0,75 oprocentowania kredytu. W 2010 roku nastąpiła zmiana w naliczaniu wysokości dopłat do oprocentowania kredytów kłęskowych. Wysokość ta uzależniona została od posiadania przez poszkodowanego rolnika ubezpieczenia obejmującego co najmniej 50% powierzchni upraw rolnych, z wyłączeniem łąk i pastwisk, lub co najmniej 50% liczby zwierząt gospodarskich w gospodarstwie rolnym lub dziale specjalnym produkcji rolnej co najmniej od jednego z ryzyk, tj. suszy, gradu, deszczu nawalnego, ujemnych skutków przeziębienia, przymrozków wiosennych, powodzi, huraganu, pioruna, obsunięcia się ziemi lub lawiny.

W przypadku braku umowy ubezpieczenia oprocentowanie płacone przez kredytobiorcę stanowi różnicę pomiędzy wysokością należnego bankowi oprocentowania i wysokością połowy dopłat Agencji do oprocentowania kredytów udzielanych ubezpieczonym rolnikom. W latach 2010-2014 wysokość dopłat Agencji do oprocentowania kredytów dla poszkodowanych rolników nie posiadających umowy ubezpieczenia kształtowała się na poziomie od 2,95% do 0,93%, natomiast rolnicy posiadający stosowne ubezpieczenie mogli liczyć na dopłaty w wysokości od 5,9% do 1,87% (rys. 1.2.1.1).

Rysunek 1.2.1.1. Wysokość oprocentowania kredytów kłęskowych płacona przez kredytobiorcę i ARiMR w latach 2003-2014 (w proc.)

* Oprocentowanie płacone w przypadku posiadania przez rolnika stosownego ubezpieczenia.
 Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

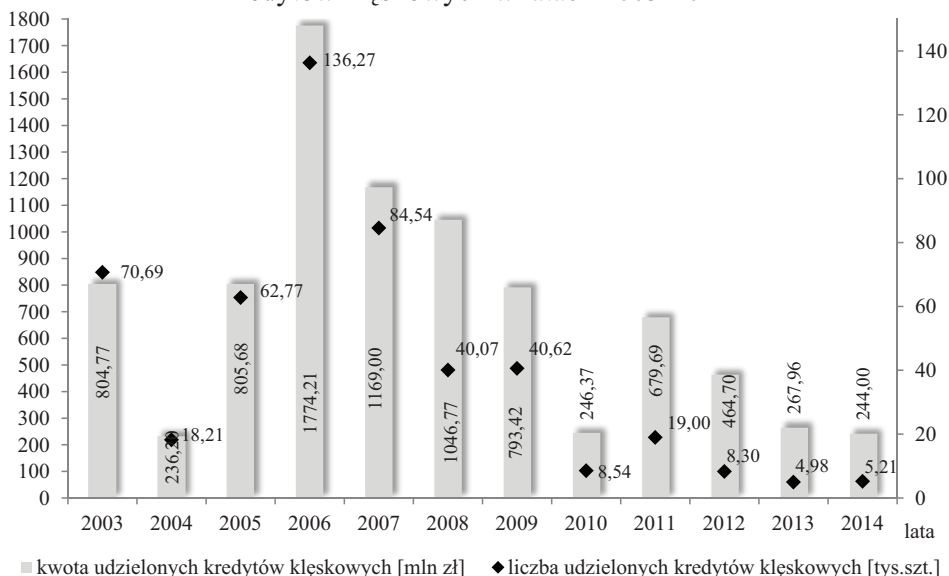
Efekty finansowo-rzeczowe preferencyjnych kredytów kłęskowych

W latach 2003-2014 banki udzieliły 499,19 tys. kredytów kłęskowych na łączną kwotę 8,53 mld zł (rys. 1.2.1.2). Oszacowana przez komisje wojewódzkie kwota strat poniesionych w wyniku kłęsk żywiołowych, zaakceptowana przez Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi wyniosła łącznie ponad 22,51 mld zł. Wartość udzielonych kredytów na wznowienie produkcji pokrywała średnio od 29,22 do 90,63% poniesionych strat w uprawach.

Najwięcej kredytów kłęskowych (27,30% ogółu) o wartości ponad 1,7 mld zł wypłacono w 2006 roku. Ogółem starty w uprawach rolnych w tym roku oszacowane zostały na kwotę ponad 6,3 mld zł, a spowodowane były przede wszystkim wystąpieniem długotrwałej suszy w większości województw. Największe szkody dotyczyły łąk i pastwisk (głównie II i III pokosu) w granicach 30-100%. W przypadku pozostałych upraw straty stanowiły: 20-60% zboża jare, 15-50% zboża ozime, 5-30% rzepak, 10-55% ziemniaki i buraki oraz około 30-40% warzywa [www.mpips.gov.pl]. Najmniej kredytów na wznowienie produkcji po kłęskach żywiołowych banki udzieliły w 2013 roku (1% ogółu). Z 28 361 rolników uprawnionych do ubiegania się o kredyt na wznowienie produkcji po kłęskach żywiołowych kredyt otrzymało 4 980 rolników (17,56%).

W okresie tym na skutek występujących klęsk żywiołowych straty w uprawach oszacowano na kwotę 916,98 mln zł, zaś łączna wartość wypłaconych kredytów stanowiła 267 mln zł.

Rysunek 1.2.1.2. Kwota (mln zł) i liczba (tys. szt.) udzielonych preferencyjnych kredytów kłęskowych w latach 2003-2014

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Pomimo nasilających się od kilku lat w Polsce niekorzystnych warunków atmosferycznych liczba udzielonych kredytów kłęskowych w badanym okresie zmniejszyła się o 92,62%. Wraz ze spadkiem liczby kredytów spadła również ich wartość (o 69,68%). Znaczący spadek liczby i wartości udzielonych kredytów kłęskowych zauważyć można od 2008 roku. Wpływ na to mogło mieć zwiększenie wysokości minimalnego oprocentowania płaconego przez rolnika, zmiany polityki ARiMR w zakresie stosowania dopłat do oprocentowania kredytów kłęskowych i uzależnienie wysokości dopłat od posiadania stosowanej umowy ubezpieczeniowej oraz wprowadzenie od 2010 roku możliwości skorzystania ze środków unijnych w ramach PROW działanie 126 Przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku wystąpienia klęsk żywiołowych.

Kredyty na wznowienie produkcji po klęskach żywiołowych udzielane w latach 2003-2014 w 99,83% przeznaczone były na przywrócenie produktywności poprzez zakup rzeczowych środków obrotowych do produkcji, natomiast tylko 0,17% na odtworzenie środków trwałych wykorzystywanych do produkcji

rolnej. Wysoki odsetek kredytów kłęskowych obrotowych w strukturze kredytów kłęskowych wynikał głównie z konieczności szybkiego przywrócenia produktywności, która związana jest z możliwością kontynuacji pracy w gospodarstwie rolnym, stanowiącej niekiedy jedyne źródło utrzymania rolnika i jego rodziny³⁰. Ponadto kredyt obrotowy umożliwia utrzymanie płynności finansowej gospodarstwa rolnego, która warunkuje jego sprawne funkcjonowanie, w tym również kontynuację wcześniej podjętych inwestycji. Na uwagę zasługuje fakt, iż kredyt kłęskowy obrotowy nie musi być wykorzystywany na odtworzenie wyłącznie tej produkcji, która została zniszczona podczas kłęski, w odróżnieniu od kredytu kłęskowego inwestycyjnego. Korzystając z linii nKL02, poszkodowani rolnicy mają także możliwość sfinansowania innych bieżących nakładów ponoszonych w celu odtworzenia zdolności kredytowania odpowiednich dochodów z produkcji rolnej.

W badanym okresie banki udzieliły 498,35 tys. kredytów kłęskowych obrotowych na łączną kwotę 8,5 mld zł (rys. 1.2.1.3). Zarówno liczba, jak i wartość udzielonych kredytów od 2007 roku systematycznie malała. Wyjątek stanowił 2011 rok, w którym odnotowano znaczny wzrost liczby i wartości udzielonych kredytów kłęskowych obrotowych w porównaniu do roku poprzedniego. Stanowił on odpowiednio 122,71 i 4,28%.

W latach 2003-2014 akcja kredytowa w przypadku kredytów kłęskowych inwestycyjnych była znacznie niższa niż kredytów kłęskowych obrotowych. W analizowanym okresie banki udzieliły 837 kredytów kłęskowych związanych z ponoszeniem nakładów inwestycyjnych na odtworzenie środków trwałych na łączną kwotę 27,58 mln zł (rys. 1.2.1.4). Najwięcej kredytów inwestycyjnych banki udzieliły w latach 2007-2008 (39,30% ogółu kredytów kłęskowych inwestycyjnych). W okresie tym 5 003 rolników odniosło straty w środkach trwałych, których wartość odtworzeniowa stanowiła 142 mln zł. Spośród wszystkich poszkodowanych rolników mogących ubiegać się o kredyt kłęskowy inwestycyjny, banki przyznały kredyty 6,57% rolników, umożliwiając pokryć straty w 4,48%. Najwyższą wartość kredytów kłęskowych inwestycyjnych wypłacono w 2012 roku, co stanowiło 28,20% łącznej kwoty wypłaconej w ramach kredytów kłęskowych inwestycyjnych. Wartość wypłaconych kredytów jedynie w 4,89% pokryła straty oszacowane na 159 mln zł.

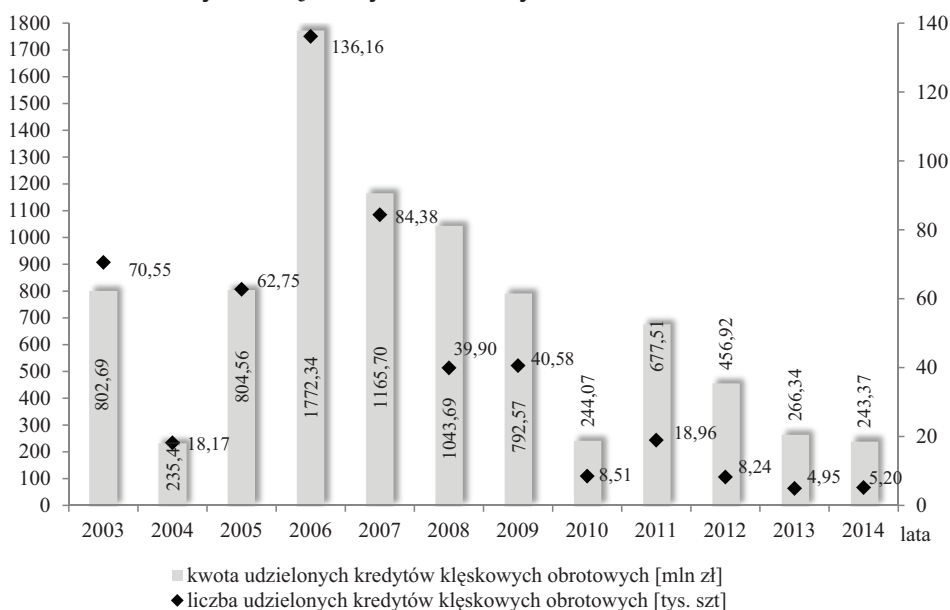
Kwota kredytów kłęskowych obrotowych wypłacanych średniorocznie poszkodowanym rolnikom kształtowała się na poziomie od 11,38 tys. zł do 46,82 tys. zł, zaś kredytów inwestycyjnych od 15,51 tys. zł do 39,22 tys. zł (rys. 1.2.1.5).

---

³⁰ A. Kurdyś-Kujawska, (2012), *Wysokość kredytów kłęskowych uzyskanych przez właścicieli gospodarstw rolnych w Polsce w latach 2006-2011*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, t. XIV, z. 3, s. 223-226.

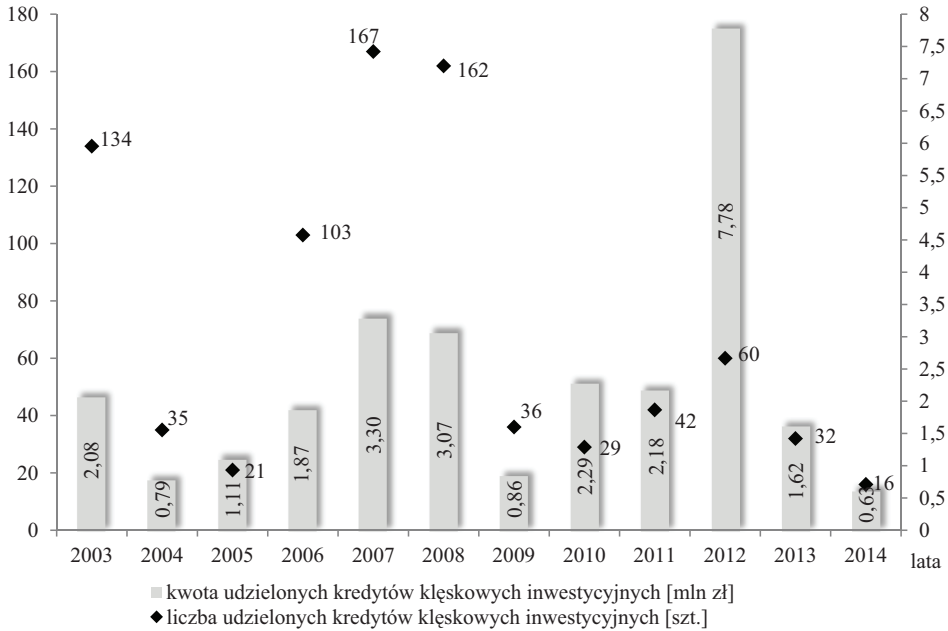
Wyższa wartość wypłacanych kredytów kłęskowych inwestycyjnych wynika głównie z charakteru wydatków. Nakłady na odtworzenie środka trwałego w gospodarstwie są znacznie wyższe niż nakłady na zakup materiału siewnego, inwentarza żywego, nawozów czy środków ochrony roślin. Należy podkreślić również, iż średnia wysokość kredytów dla rolników poszkodowanych w wyniku kłęsk żywiołowych uzależniona jest od wielkości poniesionych strat w gospodarstwie rolnym. Analiza wykazała, iż pomimo utrzymującej się stałej tendencji spadkowej liczby i kwoty udzielonych kredytów kłęskowych w latach 2003-2014 nastąpił wzrost średniej wartości udzielanych kredytów na wznowienie produkcji po kłęskach żywiołowych.

Rysunek 1.2.1.3. Kwota (mln zł) i liczba (tys. szt.) udzielonych preferencyjnych kredytów kłęskowych obrotowych w latach 2003-2014

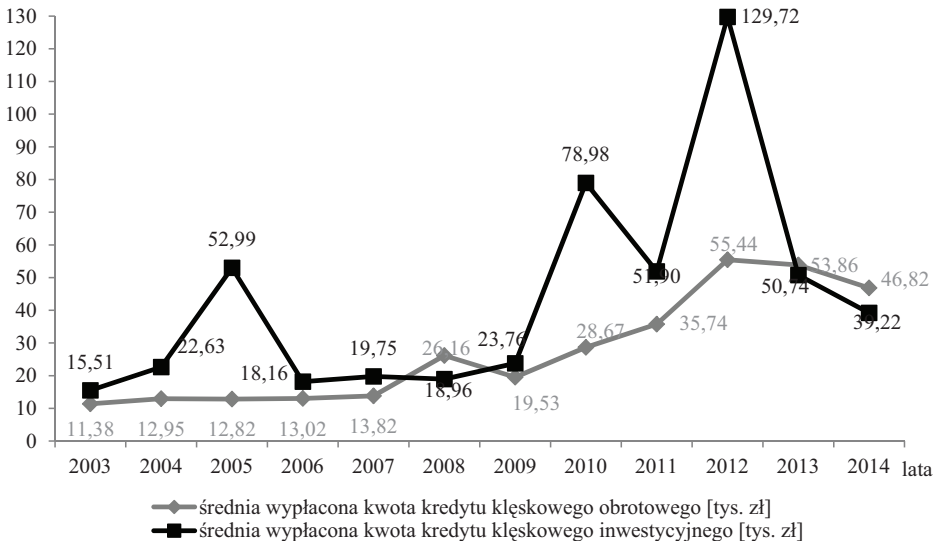
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Rysunek 1.2.1.4. Kwota (mln zł) i liczba (szt.) udzielonych preferencyjnych kredytów kłeszkowych inwestycyjnych w latach 2003-2014

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Rysunek 1.2.1.5. Średnia wypłacona kwota preferencyjnego kredytu kłeszkowego obrotowego i inwestycyjnego w latach 2003-2014 (w tys. zł)

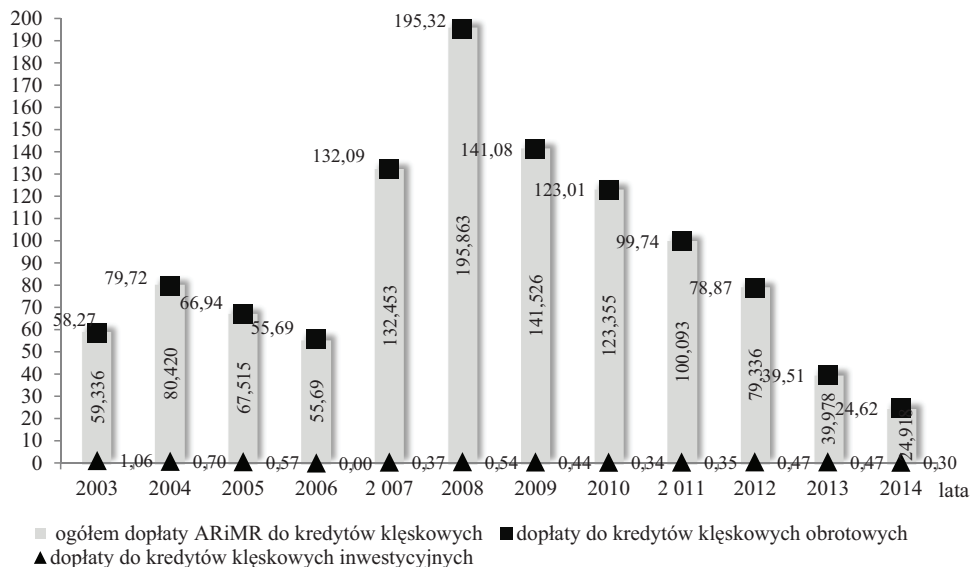

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Pomoc krajowa udzielona w formie dopłat do oprocentowania kredytów kłeszkowych

Dopłaty do oprocentowania kredytów kłeszkowych są formą pomocy realizowaną w dłuższym okresie czasu, tj. przez cały okres kredytowania, który w przypadku kredytów kłeszkowych w zależności od linii kredytowej wynosił od 4 do 8 lat. Oznacza to, że roczne wydatki Agencji związane z dopłatami do kredytów kłeszkowych obejmują zarówno zobowiązania z lat ubiegłych, jak i nowe, podjęte w danym roku. Wysokość dopłat do oprocentowania kredytów związanych z przywracaniem potencjału produkcyjnego zniszczonego w wyniku kłesk żywiołowych w latach 2003-2014 wyniosła ponad 1,1 mld zł, z czego ponad 1 mld zł (99,49%) stanowiły dopłaty do oprocentowania kredytów przeznaczonych na zakup rzeczowych środków do produkcji, zaś 5,62 mln zł dopłaty do kredytów przeznaczonych na odtworzenie środków trwałych. W ciągu dwunastu badanych lat dopłaty zmniejszyły się o 58,01%. Wysokość dopłat do oprocentowania kredytów kłeszkowych w analizowanym okresie była zróżnicowana (rys. 1.2.1.6).

Rysunek 1.2.1.6. Wysokość dopłat do oprocentowania kredytów kłeszkowych ogółem oraz według linii kredytowych w latach 2003-2014 (w mln zł)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Przeprowadzone badania dowiodły występowanie znaczących zmian w wysokości dofinansowania, które nie następowało równomiernie, szczególnie do 2008 roku. Od 2009 roku wysokość dopłat systematycznie malała. Zmniejszenie dopłat do oprocentowania kredytów kłeszkowych mogło wynikać ze zmiany nali-

czania wysokości dopłat do oprocentowania kredytów kłeszkowych i uzależnienie jej od posiadania stosowanego ubezpieczenia. Nie bez znaczenia było również obniżenie stopy redyskontowej weksli (z 5,25% do 2,25%), co skutkowało zmniejszeniem kosztu kredytu. Wysokość dopłat do oprocentowania kredytów kłeszkowych mogła być w dużej mierze uzależniona od skali finansowania rolnictwa z budżetu krajowego.

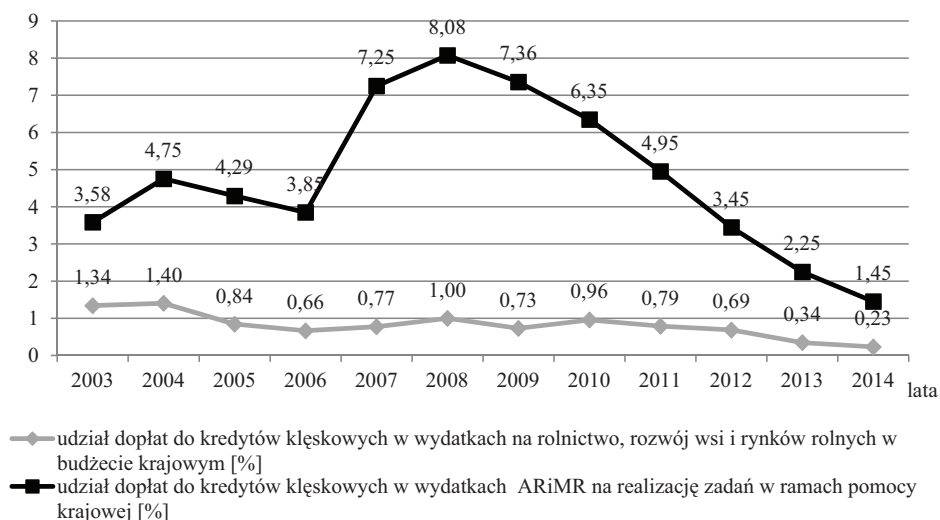
Według badań³¹ przeprowadzonych przez A. Czyżewskiego i A. Matuszczak wydatki z budżetu na sektor rolny zawarte w dziale Rolnictwo, rozwój wsi, rynki rolne i rybołówstwo w latach 2003-2008 wzrastał zarówno w ujęciu nominalnym, jak i realnym. W 2003 roku wyniosły one 4 428,9 mln zł, a w 2008 roku osiągnęły poziom 19 617,0 mln zł. Od 2009 roku wydatki te systematycznie malały, osiągając poziom 10 818 mln zł w 2014 roku. Zmniejszenie wydatków na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne przyczyniło się do obniżenia limitu dotacji budżetowej z przeznaczeniem na cele statutowe ARiMR (z 1762,76 mln zł do 1677,43 mln zł) i tym samym redukcją wydatków Agencji (z 2425,547 mln zł do 1715,95 mln zł). Analiza zależności pomiędzy wysokością wydatków na rolnictwo z budżetu krajowego a wysokością wydatków ARiMR wykazała dość silne zależności, w kierunku dodatnim. Oznacza to, że jeśli wydatki na rolnictwo, rozwój wsi i rynków rolnych w budżecie państwa wzrastają, to wydatki ARiMR też ulegają zwiększeniu (współczynnik korelacji liniowej Pearsona $r=0,6468$). W badanym okresie zmianie uległ udział dopłat do oprocentowania kredytów kłeszkowych w omawianych wydatkach z budżetu krajowego oraz w wydatkach ARiMR na rzecz sektora rolno-żywnościowego i obszarów wiejskich (rys. 1.2.1.7). W 2003 roku udział ten wyniósł odpowiednio 1,34 i 3,58%. Pomimo iż wydatki związane z dopłatami do oprocentowania kredytów na wznowienie produkcji po kłeskach żywiołowych zapobiegają konieczności wypłat z budżetu świadczeń socjalnych oraz przyczyniają się do przyspieszenia procesu odbudowy samodzielności ekonomicznej gospodarstw rolnych ich udział w wydatkach budżetowych zmniejszył się w badanym okresie z 1,34 do 0,23%. Najwyższy udział wydatków związanych z dopłatami do oprocentowania kredytów kłeszkowych w wydatkach budżetowych odnotowano w 2004 roku, gdy kształtował się na poziomie 1,40%, potem następował systematyczny spadek tej relacji. Wyjątek stanowi 2008 rok, w którym udział ten wyniósł 1%. W relacji do wydatków ogółem ARiMR dopłaty do oprocentowania kredytów kłeszkowych zmniejszyły się o 2,13 pkt. proc. Najwyższy udział dopłat do opro-

---

³¹ A. Czyżewski, A. Matuszczak, (2014), *Krajowe i unijne wydatki budżetowe na sektor rolny w Polsce*, Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, t. 101, z. 2, s. 37-44.

centowania kredytów kłeszkowych w wydatkach ogółem ARiMR odnotowano w 2008 roku (8,08%), po tym okresie, podobnie jak w przypadku wydatków budżetowych, udział dopłat w wydatkach ogółem ARiMR systematycznie malał, aż do 1,45% w 2014 roku.

Rysunek 1.2.1.7. Udział dopłat do oprocentowania kredytów kłeszkowych w wydatkach na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne w budżecie krajowym oraz w wydatkach ARiMR ogółem w latach 2003-2014 (w proc.)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR oraz A. Czyżewski, A. Matuszczak, (2014), Krajowe i unijne wydatki budżetowe na sektor rolny w Polsce, Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, t. 101, z. 2, s. 37-44.

Biorąc pod uwagę dostępne dane, podjęto próbę wskazania zależności pomiędzy wysokością dopłat do oprocentowania kredytów kłeszkowych (x_2) a wydatkami na rolnictwo, rozwój wsi i rynków rolnych w budżecie krajowym (x_3) oraz wydatkami ARiMR (x_1). Na podstawie przeprowadzonej analizy można stwierdzić, iż pomiędzy badanymi cechami występują dość silne zależności, w kierunku dodatnim (tab. 1.2.1.2). Oznacza to, że jeżeli wydatki na sektor rolny z budżetu krajowego oraz wydatki ARiMR wzrastają, to wysokość dopłat do oprocentowania kredytów kłeszkowych – średnio biorąc – też się zwiększa.

Tabela 1.2.1.2. Zależności pomiędzy dopłatami do oprocentowania kredytów kłęskowych a wydatkami na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne w budżecie państwa oraz wydatkami ARiMR

Wyszczególnienie	Dopłaty do oprocentowania kredytów kłęskowych a wydatki na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne	Dopłaty do oprocentowania kredytów kłęskowych a wydatki ARiMR ogółem
Równanie regresji	$x_2 = 0,0077x_3 + 0,6878$	$x_2 = 0,114x_1 - 121,04$
Współczynnik determinacji R^2	59,70%	44,84%
Test Shapiro-Wilka*	$W=0,94421$ $p=0,5544$	$W=0,94600$ $p=0,5794$
Współczynnik korelacji liniowej Pearsona	$r=0,7726$	$r=0,6696$

* Za pomocą testu Shapiro-Wilka zbadano normalność rozkładów cech. Hipoteza zerowa mówi, że rozkłady cech są rozkładami normalnymi. Hipoteza alternatywna jest zaprzeczeniem hipotezy zerowej. Wszystkie cechy posiadają rozkład normalny, o czym świadczą wartości statystyki testującej W i p .

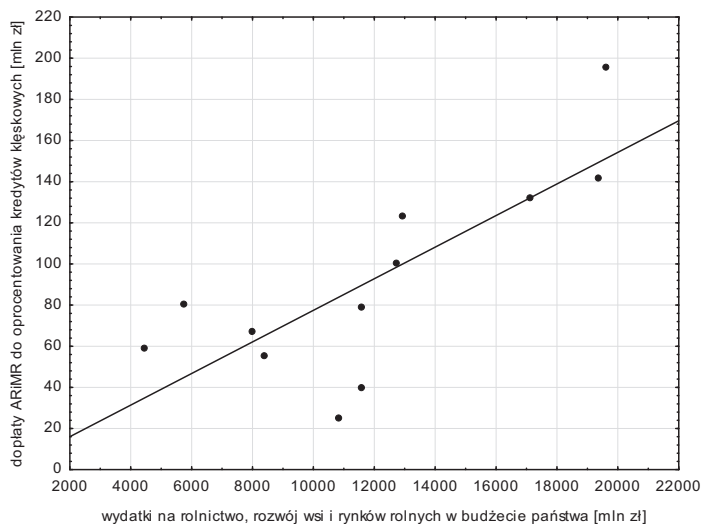
Źródło: Opracowanie własne.

Współczynniki regresji w obu równaniach oraz obliczone współczynniki korelacji liniowej Pearsona są statystycznie istotne na poziomie 0,05. Na rysunku 1.2.1.8 i 1.2.1.9 przedstawiono rozrzut wartości empirycznych badanych cech wraz z liniową funkcją regresji, których równania zostały przedstawione w tabeli 1.2.1.2.

Badania wykazały, iż wzrost wydatków na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne w budżecie państwa o jeden milion spowoduje wzrost dopłat do oprocentowania kredytów kłęskowych średnio o 7 700 zł. Ponadto wysokość współczynnika determinacji na poziomie 59,70% oznacza, że zmiany w dopłatach do oprocentowania kredytów kłęskowych są zdeterminowane prawie w 60% zmianami w wydatkach na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne w budżecie państwa. Natomiast jeżeli wydatki ARiMR na realizację zadań w ramach pomocy krajowej wzrosną o jeden milion, to dopłaty do oprocentowania kredytów kłęskowych wzrosną średnio o 114 000 zł. Zmiany w dopłatach do oprocentowania kredytów kłęskowych są prawie w 45% zdeterminowane zmianami w wydatkach ARiMR.

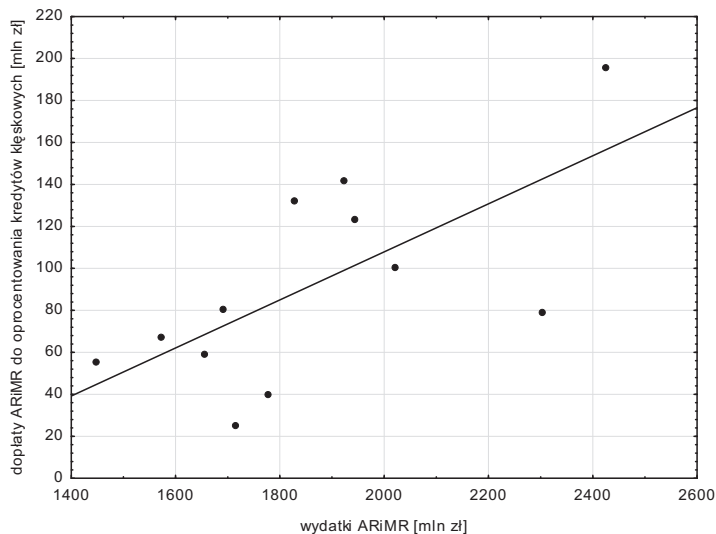
Analizując udział kwoty przyznanej pomocy w wartości udzielonych kredytów kłęskowych w okresie od 2003 do 2014 roku, można stwierdzić, iż wysokość preferencji była niska. Oscylowała średnio na poziomie 13,40%, bez uwzględniania lat, w których udział ten był najwyższy i wyniósł 50,07% w 2010 roku i 34,05% w 2004 roku oraz najniższy, tj. 3,14% w 2006 roku (rys. 1.2.1.10).

Rysunek 1.2.1.8. Zależności pomiędzy dopłatami do oprocentowania kredytów kłeszkowych a wydatkami na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne w budżecie państwa

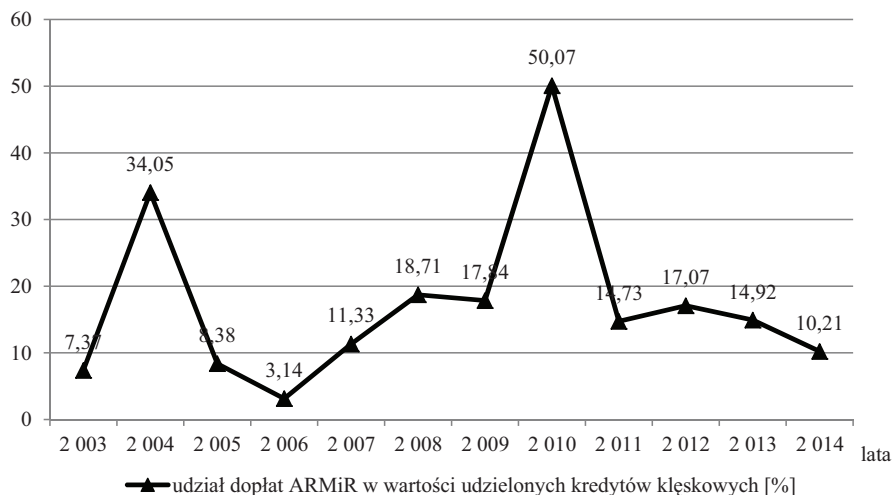
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR oraz A. Czyżewski, A. Matuszczak, (2014), Krajowe i unijne wydatki budżetowe na sektor rolny w Polsce, Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, t. 101, z. 2, s. 37-44

Rysunek 1.2.1.9. Zależności pomiędzy dopłatami do oprocentowania kredytów kłeszkowych a wydatkami ARiMR ogółem

Źródło: Jak do rys. 1.2.1.8.

Rysunek 1.2.1.10. Udział dopłat w wartości udzielonych kredytów kłeszkowych w latach 2003-2014 (w %)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Udział preferencji w wartości udzielonych kredytów w analizowanym okresie był nierównomierny, co wynikało z ustalenia w stosunku do każdej umowy kredytu maksymalnej kwoty dopłat do oprocentowania. Należy zaznaczyć, iż maksymalna kwota dopłat do oprocentowania dla danej umowy kredytu jest sumą nominalnych kwot dopłat, których wysokość ustalana jest na podstawie terminarza spłaty kredytu w oparciu o obowiązującą w dniu zawarcia umowy stopę redyskonta weksli. Wpływ na wartość maksymalnej kwoty pomocy mają ponadto maksymalna wartość procentowa (80 lub 90%) liczona na podstawie wartości odtworzeniowej (dla kredytów inwestycyjnych) lub obniżenia dochodu (dla kredytów obrotowych), kwota wypłaconego odszkodowania z tytułu zawarcia umowy ubezpieczenia, koszty poniesione lub nie poniesione w związku z wystąpieniem szkód³².

Wnioski

Przeprowadzone badania pozwoliły na sformułowanie następujących wniosków końcowych:

- działalność rolnicza charakteryzuje się dużą podatnością na ryzyko przyrodnicze, co uzasadnia słuszność realizacji instrumentów krajowych w postaci dopłat do oprocentowania kredytów na wznowienie produkcji w gospodarstwach rolnych i działach specjalnych produkcji rolnej, w których wystąpiły szkody spowodowane przez niekorzystne warunki atmosferyczne;

³² <http://www.arimr.gov.pl/>

- od 2003 roku do 2014 roku banki udzieliły ogółem 499,19 tys. preferencyjnych kredytów kłęskowych na łączną kwotę 8,53 mld zł. Największym zainteresowaniem cieszyły się kredyty kłęskowe obrotowe, które stanowiły 99,83% ogólnej liczby i 99,68% łącznej kwoty udzielonych kredytów kłęskowych;
- efekty rzeczowe preferencyjnych kredytów kłęskowych wyrażają się przede wszystkim w finansowaniu bieżących potrzeb produkcyjnych związanych z ponoszeniem rzeczowych nakładów niezbędnych na przywrócenie produktywności przez zakup rzeczowych środków obrotowych do produkcji rolnej;
- pomimo występowania wysokich strat w uprawach i środkach trwałych w analizowanym okresie notuje się spadek liczby oraz wartości udzielonych preferencyjnych kredytów kłęskowych odpowiednio o 92,62 i 69,68%;
- istotny wpływ na zmniejszenie liczby udzielanych kredytów kłęskowych mogło mieć zwiększenie wysokości minimalnego oprocentowania płaconego przez rolnika, zmiany polityki ARiMR w zakresie stosowania dopłat do oprocentowania kredytów kłęskowych oraz możliwość skorzystania z instrumentów finansowanych z budżetu unijnego, dostępnych w ramach PROW, umożliwiających przywracanie potencjału produkcji rolnej zniszczonego w wyniku wystąpienia kłęsk żywiołowych;
- ogólna wartość wsparcia krajowego w latach 2003-2014 na dopłaty do oprocentowania kredytów kłęskowych szacowana jest na 1,1 mld zł. Największe kwoty na tą pomoc wydatkowane były w 2008 roku (195,86 mln zł), zaś najmniejsze w 2014 roku (24,91 mln zł);
- w latach 2003-2014 wielkość strumieni dopłat do oprocentowania kredytów kłęskowych ulega zmniejszeniu o 58,01%, co mogło być konsekwencją zmiany naliczania wysokości tych dopłat, obniżenia stopy redyskontowej weksli, a w szczególności zmniejszenia skali finansowania rolnictwa z budżetu krajowego i tym samym obniżenia wydatków ARiMR. Analiza wykazała, że zmiany w dopłatach do oprocentowania kredytów kłęskowych są zdeterminowane prawie w 60% zmianami w wydatkach na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne w budżecie państwa oraz prawie w 45% zmianami w wydatkach ARiMR;
- łącznie wydatki ARiMR wyniosły w latach 2003-2014 ponad 22 mld zł, z czego dopłaty do oprocentowania kredytów kłęskowych stanowiły 4,93%, natomiast wydatki na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne wyniosły ponad 142 mld zł, z czego dopłaty do oprocentowania kredytów kłęskowych stanowiły 0,77%;
- począwszy od 2010 roku notuje się zmniejszenie udziału dopłat w relacji do wartości kredytów kłęskowych, a tym samym ograniczenie uzależnienia rolnictwa od wsparcia budżetowego.

1.2.2. Inwestycyjne kredyty preferencyjne

Inwestycyjne kredyty preferencyjne stanowią główny element krajowej polityki rolnej, mający wpływ na poziom inwestycji w rolnictwie i sektorze rolno-spożywczym. Jednakże od czasu dostosowania zasad ich udzielania do unijnych regulacji dotyczących przyznawania pomocy publicznej widoczny jest systematyczny spadek liczby i kwoty corocznie przyznawanych kredytów, co w dużej mierze należy wiązać ze znacznym wzrostem kapitału w rolnictwie, pochodzącego ze środków Wspólnej Polityki Rolnej. Jednocześnie kredyty preferencyjne, zarówno te inwestycyjne, jak i kłękowe, stanowią główny instrument finansowania zwrotnego, występujący obecnie w polskim sektorze rolnym, a co za tym idzie doświadczenia związane z wdrażaniem tych kredytów mogą stanowić punkt odniesienia dla analiz możliwości wprowadzania współfinansowanych ze środków unijnych instrumentów finansowych³³.

W przypadku inwestycyjnych kredytów preferencyjnych z uwagi na ograniczenia dotyczące rozmiarów publikacji ograniczono się jedynie do analizy poszczególnych typów tych kredytów udzielonych w ostatnich dziesięciu latach, czyli w okresie 2005-2014.

Cele, na które kredytobiorcy przeznaczali w tym okresie przyznane im kredyty oraz ich wielkość zmieniały się w badanych latach. Podobnie zmieniała się średnia kwota kredytów przyznawanych na dane cele. Jak już wspomniano omawiając kredyty kłękowe, po uzyskaniu przez Polskę członkostwa w UE przez kolejne trzy lata obowiązywały zasady udzielania kredytów preferencyjnych określone w rozporządzeniu z 1996 roku³⁴. W latach 2005-2007 najwyższa średnia wartość kredytów dotyczyła wsparcia służącego rozszerzeniu asortymentu produkcji i dostosowanie do wymogów sanitarno-weterynaryjnych UE (tab. 1.2.2.1)³⁵. Jednakże te kredyty miały bardzo mały udział w ogólnej liczbie kredytów inwestycyjnych przyznanych w tym okresie (tab. 1.2.2.2). Największy odsetek kredytobiorców skorzystał z kredytów preferencyjnych w celu poprawy struktury obszarowej gospodarstw rolnych oraz zwiększenia skali produkcji. Także udział kwoty kredytów przyznanych na te cele w łącznej kwocie kredytów inwestycyjnych był najwyższy (tab. 1.2.2.3).

---

³³ Uznanie kredytów preferencyjnych za kluczowy instrument polskiej krajowej polityki rolnej bazuje nie tyle na kwocie środków budżetowych przeznaczanych co roku na dopłaty do tych kredytów, ale na łącznej kwocie środków trafiających dzięki tym kredytom do rolnictwa, obejmujących zarówno środki budżetowe (dopłaty do kredytów), jak i samą kwotę kredytów (środki prywatne). Koncepcja finansowania zwrotnego przedstawiona jest bardziej szczegółowo w rozdziale 3 niniejszej monografii.

³⁴ Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 stycznia 1996 r. w sprawie szczegółowych kierunków działań ARiMR oraz sposobów ich realizacji (Dz.U. nr 16, poz. 82 ze zm.)

³⁵ Do kredytów inwestycyjnych w tym ujęciu włączono również inwestycyjne kredyty kłękowe.

Tabela 1.2.2.1. Średnia kwota przyznanych inwestycyjnych kredytów preferencyjnych udzielonych w latach 2005-2007 wg celu kredytowania* (w tys. zł)

Cel	2005	2006	2007
Rozszerzenie asortymentu produkcji	184,8	249,9	243,3
Zwiększenie skali produkcji	117,5	160,4	208,0
Dostosowanie do wymogów sanitarno-weterynaryjnych UE	187,7	222,1	261,1
Obniżenie kosztów produkcji	106,5	112,2	122,1
Poprawa ochrony środowiska zgodnie ze standardami UE	79,5	154,6	170,7
Zwiększenie wykorzystania zdolności produkcyjnych	92,9	116,8	148,7
Wprowadzenie nowej technologii	161,4	240,2	260,1
Poprawa jakości produkcji	147,2	140,1	155,1
Poprawa gospodarki odpadami	106,3	126,4	54,5
Doskonalenie dotychczasowej technologii produkcji	94,8	97,4	101,6
Poprawa struktury obszarowej gospodarstw rolnych	63,5	82,3	105,1
Utworzenie kwater agroturystycznych	68,1	79,3	102,2
Usuwanie skutków klęski suszy, gradobicia, nadmiernych opadów atmosferycznych, wymarznienia, powodzi, huraganu, pożaru, plagi gryzoni lub osuwisk ziemi	53,0	16,9	0,0

* W tej i kolejnych dwóch tabelach, gdy mowa o kredytach udzielonych w 2007 roku, chodzi jedynie o kredyty udzielone na zasadach obowiązujących do końca kwietnia 2007 roku.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.2. Udział kredytów przyznanych na dany cel w ogólnej liczbie inwestycyjnych kredytów preferencyjnych udzielonych w latach 2005-2007 (w tys. zł)

Cel	2005	2006	2007
Rozszerzenie asortymentu produkcji	1,7	1,6	1,4
Zwiększenie skali produkcji	29,8	24,2	19,5
Dostosowanie do wymogów sanitarno-weterynaryjnych UE	3,7	3,6	3,8
Obniżenie kosztów produkcji	5	5,1	5,7
Poprawa ochrony środowiska zgodnie ze standardami UE	0,2	0,2	0,3
Zwiększenie wykorzystania zdolności produkcyjnych	3,9	3,4	3,6
Wprowadzenie nowej technologii	4,2	3,7	5,4
Poprawa jakości produkcji	2,4	2,3	2,7
Poprawa gospodarki odpadami	0,0	0,0	0,0
Doskonalenie dotychczasowej technologii produkcji	14,6	22	31
Poprawa struktury obszarowej gospodarstw rolnych	34,1	33,2	26,4
Utworzenie kwater agroturystycznych	0,2	0,2	0,1
Usuwanie skutków klęski suszy, gradobicia, nadmiernych opadów atmosferycznych, wymarznienia, powodzi, huraganu, pożaru, plagi gryzoni lub osuwisk ziemi	0,1	0,4	0,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.3. Udział kredytów przyznanych na dany cel w ogólnej kwocie inwestycyjnych kredytów preferencyjnych udzielonych w latach 2005-2007 (w tys. zł)

Cel	2005	2006	2007
Rozszerzenie asortymentu produkcji	3,2	3,4	2,4
Zwiększenie skali produkcji	34,9	31,8	28
Dostosowanie do wymogów sanitarno-weterynaryjnych UE	6,9	6,6	6,9
Obniżenie kosztów produkcji	5,3	4,7	4,9
Poprawa ochrony środowiska zgodnie ze standardami UE	0,2	0,2	0,3
Zwiększenie wykorzystania zdolności produkcyjnych	3,6	3,3	3,7
Wprowadzenie nowej technologii	6,7	7,3	9,7
Poprawa jakości produkcji	3,5	2,6	2,9
Poprawa gospodarki odpadami	0,1	0,0	0,0
Doskonalenie dotychczasowej technologii produkcji	13,8	17,6	21,9
Poprawa struktury obszarowej gospodarstw rolnych	21,6	22,3	19,2
Utworzenie kwater agroturystycznych	0,1	0,1	0,1
Usuwanie skutków klęski suszy, gradobicia, nadmiernych opadów atmosferycznych, wymarznienia, powodzi, huraganu, pożaru, plagi gryzoni lub osuwisk zmienni	0,1	0,1	0,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

W przypadku kredytów inwestycyjnych przyznawanych już w pełnej zgodności z zasadami pomocy publicznej obowiązującymi w UE zgodnie z rozwiązaniami określonymi w krajowym rozporządzeniu z 2007 r.³⁶ przeciętna kwota kredytu była znacznie wyższa niż w poprzednich latach (tab. 1.2.2.4). Znacząco zmieniono również cele przyznawania preferencyjnych kredytów inwestycyjnych. W analizowanym okresie przeciętnie najwyższą kwotą kredytów uzyskiwali beneficjenci planujący przeznaczyć środki na zwiększenie oferty towarowej oraz jej lepsze dostosowanie do wymagań rynku oraz na poprawę warunków w zakresie wymagań dotyczących dobrostanu zwierząt.

Jednakże jeśli chodzi o popularność kredytów, to nadal najczęstszym celem kredytowania była poprawa struktury agrarnej (tab. 1.2.2.5). W 2009 r. ponad 62% kredytów dotyczyło właśnie poprawy struktury agrarnej. Drugim najpowszechniejszym celem była poprawa efektywności produkcji polegająca

³⁶ Chodzi o Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 2007 r. w sprawie szczegółowego zakresu i kierunków działań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz sposobów ich realizacji (Dz.U. 2008 nr 107, poz. 680). Kolejne znaczące zmiany w funkcjonowaniu kredytów preferencyjnych wprowadzono w 2009 r. – Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 stycznia 2009 r. w sprawie realizacji niektórych zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (Dz.U. nr 22, poz. 121), a następnie w 2015 r. – Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 stycznia 2015 r. w sprawie szczegółowego zakresu i sposobów realizacji niektórych zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (Dz.U. nr 1, poz. 187).

w szczególności na zmniejszeniu kosztów wytwarzania. Podobnie kształtowała się struktura w przypadku udziału kredytów na poszczególne cele w łącznej kwocie udzielonych kredytów inwestycyjnych (tab. 1.2.2.6).

Warto również przyjrzeć się strukturze beneficjentów według typów prowadzonej działalności rolniczej. W 2005 r. największą grupą kredytobiorców byli właściciele gospodarstw zajmujących się uprawą zbóż (tab. 1.2.2.7)³⁷. Drugą co do liczby grupą byli rolnicy zajmujący się chowem i hodowlą bydła. We wszystkich grupach kredytobiorców przeciętny wkład własny sięgał ok. 25%, a średnia wysokość kredytów mieściła się w przedziale 84-143 tys. zł.

W kolejnym roku również najliczniejszą grupą kredytobiorców byli rolnicy specjalizujący się w uprawach zbóż (tab. 1.2.2.8). Drugą grupą byli prowadzący działalności rolnicze zakwalifikowane do kategorii „pozostałe”. Wzrosła średnia kwota kredytów i wartość realizowanych przedsięwzięć, zaś przeciętny wkład własny był zbliżony do tego z roku poprzedniego.

W 2007 roku w czasie, gdy jeszcze obowiązywały zasady przyznawania kredytów preferencyjnych obowiązujące w poprzednich latach, jak w roku 2006 najliczniejszymi grupami kredytobiorców byli rolnicy specjalizujący się w uprawach zbóż oraz pozostałych działalnościach (tab. 1.2.2.9). Ponownie wrosła przeciętna kwota kredytów, a udział wkładu własnego podniósł się o ok. 5 pkt. proc.

Po wprowadzeniu nowych zasad udzielania kredytów preferencyjnych gwałtownie spadła liczba udzielonych kredytów inwestycyjnych. W pierwszych czterech miesiącach 2007 r., czyli jeszcze podczas obowiązywania starych zasad kredytowania przeciętnie przyznawano ponad 5 tys. kredytów miesięcznie, zaś pod rządami nowych zasad, w kolejnych ośmiu miesiącach tego roku średnia liczba udzielonych miesięcznie nie przekraczała 800.

---

³⁷ W tabeli 1.2.2.7 i tabelach kolejnych pozycja „inne” grupuje te typy działalności, które były mniej popularne wśród kredytobiorców, zaś pozycja „pozostałe działalności” oznacza te typy działalności, które nie zakwalifikowały się do zestawienia przygotowanego przez ARiMR.

Tabela 1.2.2.4. Średnia kwota przyznanych inwestycyjnych kredytów preferencyjnych udzielonych w latach 2007-2014 (w tys. zł)

Cel	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Zwiększenie oferty towarowej oraz jej lepsze dostosowanie do wymagań rynku	314,5	440,5	501,4	678,2	632,4	761,0	812,0	895,9
Poprawa warunków w zakresie wymagań dotyczących dobrostanu zwierząt	212,0	271,1	290,9	322,4	400,2	458,2	542,9	558,0
Poprawa efektywności produkcji polegająca w szczególności na zmniejszeniu kosztów wytwarzania	127,5	144,5	139,6	153,2	177,1	212,1	217,5	191,8
Utrzymanie lub poprawa warunków w zakresie wymagań dotyczących ochrony środowiska	185,2	151,6	104,0	113,2	181,0	241,7	147,1	233,4
Poprawa jakości i promocja produktów rolnych	161,6	190,6	213,5	237,2	271,3	258,6	284,0	363,4
Poprawa struktury agrarnej	114,8	129,7	139,9	156,9	178,0	178,7	164,4	191,0
Poprawa warunków pracy oraz lepsze wykorzystanie zasobów pracy	103,3	118,4	135,7	141,4	143,2	183,0	186,4	187,5
Tworzenie bazy surowcowej upraw roślin energetycznych	113,6	99,0	-	36,8	50,0	2 097,4	260,0	-
Wzmocnienie pozycji producentów rolnych na rynku produktów rolnych	-	-	-	-	478,5	-	-	-
Poprawa konkurencyjności producentów rolnych poprzez włączenie ich w proces prywatyzacji jednoosobowych spółek Skarbu Państwa	-	-	-	-	106,2	-	-	-

Zródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.5. Udział kredytów przyznanych na dany cel w ogólnej liczbie inwestycyjnych kredytów preferencyjnych udzielonych w latach 2007-2014 (w tys. zł)

Cel	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Zwiększenie oferty towarowej oraz jej lepsze dostosowanie do wymagań rynku	8,04	5,60	5,85	6,18	5,60	7,04	6,68	9,85
Poprawa warunków w zakresie wymagań dotyczących dobrostanu zwierząt	5,70	5,80	4,08	4,40	4,11	4,20	4,20	6,13
Poprawa efektywności produkcji polegająca w szczególności na zmniejszeniu kosztów wytwarzania	35,90	36,80	19,99	22,46	22,66	22,54	18,32	34,55
Utrzymanie lub poprawa warunków w zakresie wymagań dotyczących ochrony środowiska	0,80	0,50	0,50	0,36	0,45	0,38	0,36	0,68
Poprawa jakości i promocja produktów rolnych	2,50	2,70	1,76	1,44	1,82	1,76	1,47	1,95
Poprawa struktury agrarnej	40,70	42,10	62,52	58,02	55,83	53,72	60,66	30,20
Poprawa warunków pracy oraz lepsze wykorzystanie zasobów pracy	6,40	6,50	5,31	7,13	9,30	10,35	8,29	16,64
Tworzenie bazy surowcowej upraw roślin energetycznych	0,00	0,00	0,00	0,01	0,01	0,01	0,02	
Wzmocnienie pozycji producentów rolnych na rynku produktów rolnych					0,18			
Poprawa konkurencyjności producentów rolnych poprzez włączenie ich w proces przywzajemnej jednoosobowych „spółek Skarbu Państwa					0,04			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.6. Udział kredytów przyznanych na dany cel w ogólnej kwocie inwestycyjnych kredytów preferencyjnych udzielonych w latach 2007-2014 (w tys. zł)

Cel	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Zwiększenie oferty towarowej oraz jej lepsze dostosowanie do wymagań rynku	17,81	15,30	17,46	21,44	16,74	22,21	22,92	30,82
Poprawa warunków w zakresie wymagań dotyczących dobrostanu zwierząt	8,60	9,70	7,05	7,26	7,78	7,98	9,63	11,95
Poprawa efektywności produkcji polegająca w szczególności na zmniejszeniu kosztów wytwarzania	32,20	32,80	16,60	17,60	18,99	19,82	16,82	23,15
Utrzymanie lub poprawa warunków w zakresie wymagań dotyczących ochrony środowiska	1,00	0,50	0,31	0,21	0,38	0,38	0,22	0,56
Poprawa jakości i promocja produktów rolnych	2,80	3,20	2,23	1,75	2,34	1,89	1,77	2,48
Poprawa struktury agrarnej	32,90	33,70	52,06	46,58	47,03	39,81	42,10	20,15
Poprawa warunków pracy oraz lepsze wykorzystanie zasobów pracy	4,60	4,80	4,29	5,16	6,30	7,85	6,53	10,90
Tworzenie bazy surowcowej upraw roślin energetycznych					0,00	0,07	0,02	
Wzmocnienie pozycji producentów rolnych na rynku produktów rolnych					0,41			
Poprawa konkurencyjności producentów rolnych poprzez włączenie ich w proces prywatyzacji jednoosobowych spółek Skarbu Państwa					0,02			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.7. Inwestycyjne kredyty preferencyjne w 2005 roku według typów gospodarstw rolnych (w tys. zł)

Typ	Liczba kredytów	Koszt przedsięwzięcia	Wkład własny	Kredyt	Udział wkładu własnego	Kwota dopłat	Wysokość dopłaty	Wysokość kredytu	Udział wkładu własnego
Łącznie									
Uprawa zbóż	6 369	719 947,3	182 791,9	536 844,3	25,4	5 957,83	0,9	84,3	25,4
Chów i hodowla bydła	4 739	635 827,4	150 390,2	485 203,8	22,9	5 337,58	1,1	102,4	23,7
Chów i hodowla trzody chlewnej	1 775	214 779,3	52 763,3	162 015,9	7,7	1 534,29	0,9	91,3	24,6
Pozostałe działalności	4 456	534 470,6	141 872,0	392 652,5	18,6	4 310,28	1,0	88,1	26,5
Inne	3 747	763 465,3	225 097,1	53 871,2	25,5	4 243,72	1,1	143,8	29,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.8. Inwestycyjne kredyty preferencyjne w 2006 roku według typów gospodarstw rolnych (w tys. zł)

Typ	Liczba kredytów	Koszt przedsięwzięcia	Wkład własny	Kredyt	Udział wkładu własnego	Kwota dopłat	Wysokość dopłaty	Wysokość kredytu	Udział wkładu własnego	
										Średnia
Łącznie										
Uprawa zbóż	6 702	993 954,0	239 260,2	753 799,2	25,9	6 407,3	1,0	112,5	24,1	
Chów i hodowla bydła	4 885	739 236,1	174 798,9	564 508,1	19,4	4 597,4	0,9	115,6	23,6	
Chów i hodowla trzody chlewnej	2 282	350 569,5	83 827,1	266 692,3	9,2	1 957,0	0,9	116,9	23,9	
Pozostałe działalności	5 366	760 248,4	206 370,3	553 591,2	19,0	4 105,6	0,8	103,2	27,1	
Inne	4 563	1 101 056,0	328 764,8	771 855,3	26,4	74 117,4	16,2	169,2	29,9	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.9. Inwestycyjne kredyty preferencyjne w 2007 roku przyznane na zasadach obowiązujących do 30 kwietnia 2007 r. według typów gospodarstw rolnych (w tys. zł)

Typ	Liczba kredytów	Koszt przedsięwzięcia	Wkład własny	Kredyt	Udział wkładu własnego	Kwota dopłat	Wysokość dopłaty	Wysokość kredytu	Udział wkładu własnego	
										Średnia
Łącznie										
Uprawa zbóż	4 121	725 791,7	180 312,1	542 330,9	23,5	14 228,5	3,5	131,6	33,2	
Chów i hodowla bydła	3 641	635 332,0	151 770,7	483 484,7	20,9	11 171,6	3,1	132,8	31,4	
Chów i hodowla trzody	1 380	256 534,0	599 329,3	196 206,3	8,5	4 329,1	3,1	142,2	30,5	
Uprawy w szklarniach ogrzewanych i nieogrzewanych powyżej 25 m ²	137	280 716,5	102 321,9	178 394,7	7,7	3 639,7	26,6	1 302,2	57,4	
Pozostałe działalności	3 393	542 149,4	140 423,6	400 591,0	17,3	9 806,4	2,9	118,1	35,1	
Inne	7 464	1 430 498,0	373 367,2	1 053 001,0	45,8	25 870,6	3,5	141,1	35,5	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Zmiana zasad przyznawania kredytów nie wpłynęła znacząco na strukturę kredytobiorców w pierwszych miesiącach ich obowiązywania. Ponownie najliczniejszymi grupami kredytobiorców byli rolnicy zajmujący się uprawą zbóż oraz chowem i hodowlą bydła (tab. 1.2.2.10). Przeciętna wysokość ich kredytów to 120-140 tys. zł, a wkład własny to ok. 1/4.

W 2008 r. najliczniejszą grupą kredytobiorców stali się ci zakwalifikowani do kategorii „pozostałe działalności” (tab. 1.2.2.11). Drugą grupą byli rolnicy specjalizujący się w uprawach zbóż. Przeciętna kwota kredytu wzrosła nieznacznie, a udział wkładu własnego pozostał na poziomie zbliżonym do dotychczasowego.

Zarówno w 2009 roku, jak i w roku 2010 najsilniej reprezentowaną grupą kredytobiorców byli rolnicy reprezentujący kategorię „pozostałe działalności” (tab. 1.2.2.12 i tab. 1.2.2.13). Drugą według liczebności byli w obu latach rolnicy specjalizujący się w uprawie zbóż.

W 2011 r. również miała miejsce ta sama sytuacja. Najliczniejszą grupą kredytobiorców byli ponownie rolnicy prowadzący działalność zakwalifikowaną do kategorii „pozostałe” oraz ci specjalizujący się w uprawach zbóż (tab. 1.2.2.14). Znacznie wzrosła średnia kwota kredytów udzielanych kredytobiorcom zajmującym się uprawą zbóż do 215 tys. zł. Również w przypadku innych grup kredytobiorców przeciętna kwota kredytu wzrosła. Natomiast udział wkładu własnego utrzymał się na poziomie zbliżonym do dotychczasowego.

W kolejnym roku najliczniejszymi grupami kredytobiorców ponownie zostali rolnicy specjalizujący się w „pozostałych działalnościach” oraz uprawie zbóż (tab. 1.2.2.15). Średnia wysokość kredytu w grupie kredytobiorców z kategorii „pozostałe działalności” wzrosła. W przypadku wszystkich kategorii o kilka pkt. proc. wzrósł natomiast udział wkładu własnego.

W następnych dwóch latach prymat rolników zajmujących się „pozostałymi działalnościami” lub uprawą zbóż w grupie kredytobiorców utrzymał się (tab. 1.2.2.16 i tab. 1.2.2.17). Jednakże udział tych dwóch grup kredytobiorców w ogólnej liczbie korzystających z kredytów inwestycyjnych spadł w 2014 r. do 41 z 75% rok wcześniej. Natomiast średnia kwota kredytu i udział wkładu własnego nie uległy znaczącym zmianom.

Tabela 1.2.2.10. Inwestycyjne kredyty preferencyjne w 2007 roku przyznane na zasadach obowiązujących po 30 kwietnia 2007 r. według typów gospodarstw rolnych (w tys. zł)

Typ	Liczba kredytów	Koszt przedsięwzięcia	Wkład własny	Kredyt	Udział wkładu własnego	Kwota dopłat	Wysokość dopłaty	Wysokość kredytu	Udział wkładu własnego	Średnia	
										Łącznie	Średnia
Uprawa zbóż	1 764	326 546,6	81 596,5	244 950,1	25,8	2	1,7	138,9	25,8	138,9	25,0
Uprawa roślin przemysłowych i inne uprawy rolne, gdzie indziej nie sklasyfikowane	413	66 988,3	17 294,8	49 693,5	5,2	770,3	1,9	120,3	5,2	120,3	25,8
Chów i hodowla bydła	1 468	231 315,3	55 486,3	175 829,0	18,5	2	1,4	119,8	18,5	119,8	24,0
Chów i hodowla trzody chlewnej	360	66 728,7	16 514,4	50 214,2	5,3	481,8	1,3	139,5	5,3	139,5	24,7
Drobniejszy powyżej 80 szt. lub rzeźny powyżej 100 szt. oraz wylęgarnie drobiu	84	100 049,6	32 523,5	67 526,1	7,1	472,4	5,6	803,9	7,1	803,9	32,5
Pozostałe działalności	2 121	342 515,4	86 372,6	256 142,9	27,0	2	1,4	120,8	27,0	120,8	25,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.11. Inwestycyjne kredyty preferencyjne w 2008 roku według typów gospodarstw rolnych (w tys. zł)

Typ	Liczba kredytów	Koszt przedsięwzięcia	Wkład własny	Kredyt	Udział wkładu własnego	Wysokość kredytu	Udział wkładu własnego	Średnia	
								Łącznie	Średnia
Uprawa zbóż	3 942	900 754,4	236 929,5	663 824,9	29,2	168,4	26,3	168,4	26,3
Chów i hodowla bydła	3 012	530 407,4	127 074,7	403 332,7	17,8	133,9	24,0	133,9	24,0
Drobniejszy powyżej 80 szt. lub rzeźny powyżej 100 szt. oraz wylęgarnie drobiu	165	200 856,2	64 686,5	136 169,7	6,0	825,3	32,2	825,3	32,2
Pozostałe działalności	4 428	880 656,2	243 103,4	637 552,8	28,1	144,0	27,6	144,0	27,6
Inne	2 490	594 591,5	164 957,7	429 633,8	19	172,5	27,7	172,5	27,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.12. Inwestycyjne kredyty preferencyjne w 2009 roku według typów gospodarstw rolnych (w tys. zł)

Typ	Liczba kredytów	Koszt przed-sięwzięcia	Wkład własny	Kredyt	Udział wkładu własnego	Kwota dopłat	Wysokość dopłaty	Udział wkładu własnego	Wysokość kredytu
Łącznie									
Uprawa zbóż	3 294	761 577,5	189 493,2	572 084,3	0,3	5 342,0	1,6	24,9	173,7
Pozostałe działalności	3 518	711 776,9	181 043,5	530 733,4	0,3	4 873,7	1,4	25,4	150,9
Chów i hodowla bydła	1 668	259 734,4	60 634,2	199 100,2	0,1	2 255,4	1,4	23,3	119,4
Drobń nieśny powyżej 80 szt. lub rzeźny powyżej 100 szt. oraz wylęgarnie drobiu	161	263 967,7	97 496,9	166 470,8	0,1	813,4	5,1	36,9	1 034,0
Inne	2 058	451 548,3	122 012,3	329 536,0	0,2	2 838,6	1,4	27,0	160,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.13. Inwestycyjne kredyty preferencyjne w 2010 roku według typów gospodarstw rolnych (w tys. zł)

Typ	Liczba kredytów	Koszt przed-sięwzięcia	Wkład własny	Kredyt	Udział wkładu własnego	Kwota dopłat	Wysokość dopłaty	Udział wkładu własnego	Wysokość kredytu
Łącznie									
Uprawa zbóż	3 835	970 689,8	241 024,5	729 665,3	0,3	8 082,9	2,1	24,8	190,3
Pozostałe działalności	4 445	942 049,8	228 649,6	713 400,2	0,3	7 996,1	1,8	24,3	160,5
Drobń nieśny powyżej 80 szt. lub rzeźny powyżej 100 szt. oraz wylęgarnie drobiu	248	448 740,4	150 554,3	298 186,1	0,1	2 104,8	8,5	33,6	1 202,4
Chów i hodowla bydła	2 207	382 892,2	91 508,1	291 384,1	0,1	3 553,5	1,6	23,9	132,0
Inne	1 451	502 635,6	153 099,1	349 536,5	0,1	3 191,7	2,2	30,5	240,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.14. Inwestycyjne kredyty preferencyjne w 2011 roku według typów gospodarstw rolnych (w tys. zł)

Typ	Liczba kredytów	Koszt przedsięwzięcia	Wkład własny	Kredyt	Udział wkładu własnego	Kwota dopłat	Wysokość dopłaty	Wysokość kredytu	Udział wkładu własnego	
										Średnia
Łącznie										
Uprawa zbóż	4 890	1 398 598,6	343 268,7	1 055	33,5	19189,8	3,9	215,8	24,5	
Chów i hodowla bydła	2 555	504 712,6	118 690,1	386 022,5	12,2	7736,6	3,0	151,1	23,5	
Drób nieśny powyżej 80 szt. lub rzeźny powyżej 100 szt. oraz wylęgarnie drobiu.	227	426 131,3	138 126,1	288 005,3	9,1	3880,9	17,1	1 268,7	32,4	
Pozostałe działalności	5 417	1 284 683,8	314 191,0	970 492,8	30,8	17421,3	3,2	179,2	24,5	
Inne	1 834	626 995,2	172 937,0	454 058,2	14,4	7039,7	3,8	247,6	27,6	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.15. Inwestycyjne kredyty preferencyjne w 2012 roku według typów gospodarstw rolnych (w tys. zł)

Typ	Liczba kredytów	Koszt przedsięwzięcia	Wkład własny	Kredyt	Udział wkładu własnego	Kwota dopłat	Wysokość dopłaty	Wysokość kredytu	Udział wkładu własnego	
										Średnia
Łącznie										
Uprawa zbóż	4 427	1 304 399,0	365 546,2	938 852,8	31,3	18 465,8	4,2	212,1	28,0	
Chów i hodowla bydła	1 888	561 191,5	167 748,2	393 442,3	13,1	7 057,9	3,7	208,4	29,9	
Drób nieśny powyżej 80 szt. lub rzeźny powyżej 100 szt. oraz wylęgarnie drobiu	262	547 708,8	203 569,4	344 139,4	11,5	3 987,3	15,2	1 313,5	37,2	
Pozostałe działalności	4 350	1 210 527,2	333 470,2	877 057,1	29,3	17 917,8	4,1	201,6	27,5	
Inne	1 503	705 792,8	260 832,2	444 960,5	14,8	6 222,5	4,1	296,0	37,0	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.16. Inwestycyjne kredyty preferencyjne w 2013 roku według typów gospodarstw rolnych (w tys. zł)

Typ	Liczba kredytów	Koszt przedsięwzięcia	Wkład własny	Kredyt	Udział wkładu własnego	Kwota dopłat	Wysokość dopłaty	Wysokość kredytu	Udział wkładu własnego
				Łącznie					
Uprawa zbóż	4 735	1 247 475,7	329 071,5	918 400,3	30,9	6 537,6	1,4	194,0	26,4
Chów i hodowla bydła	1 692	476 496,0	110 948,2	365 547,8	12,3	2 013,3	1,2	216,0	23,3
Drób nieśny powyżej 80 szt. lub rzeźny powyżej 100 szt. oraz wylęgarnie drobiu	210	636 959,5	300 890,5	336 069,1	11,3	626,1	3,0	1 600,3	47,2
Pozostałe działalności	4 350	1 145 146,4	298 514,8	846 631,6	28,5	5 598,8	1,3	194,6	26,1
Inne	1 564	725 768,0	219 941,4	505 826,8	17,0	2 301,0	1,5	323,4	30,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.17. Inwestycyjne kredyty preferencyjne w 2014 roku według typów gospodarstw rolnych (w tys. zł)

Typ	Liczba kredytów	Koszt przedsięwzięcia	Wkład własny	Kredyt	Udział wkładu własnego	Kwota dopłat	Wysokość dopłaty	Wysokość kredytu	Udział wkładu własnego
				Łącznie					
Uprawa zbóż	1 815	501 967,6	125 323,4	376 644,2	24,2	9 139,5	5,0	207,5	25,0
Chów i hodowla bydła mlecznego	780	294 838,0	71 132,2	223 705,9	14,4	3 622,3	4,6	286,8	24,1
Drób nieśny powyżej 80 szt. lub rzeźny powyżej 100 szt. oraz wylęgarnie drobiu.	161	336 700,8	110 797,4	225 903,4	14,5	249,2	1,5	1 403,1	32,9
Pozostałe działalności	1 967	592 481,4	149 051,4	443 430,0	28,5	9 264,9	4,7	225,4	25,2
Inne	4 386	405 226,5	120 557,2	285 012,6	21,2	2 554,7	0,6	65,0	29,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Istnieją różne typy inwestycyjnych kredytów preferencyjnych o zróżnicowanej popularności. Występują kredyty udzielane gospodarstwom rolnym, gospodarstwom z działów specjalnych produkcji rolnej oraz podmiotom zajmującym się przetwórstwem rolno-spożywczym. Wśród kredytów inwestycyjnych występują:

- kredyty dla młodych rolników,
- kredyty na zakup gruntów rolnych,
- podstawowe kredyty inwestycyjne,
- kredyty branżowe,
- kredyty na nowe technologie,
- kredyty dla grup producentów,
- kredyty dla gospodarstw rodzinnych.

W 2005 roku udzielono ponad 21 tys. kredytów na łączną kwotę przekraczającą 2,1 mld zł (tab. 1.2.2.18). Ponad 8,3 tys., czyli prawie 40% wszystkich udzielonych kredytów, to kredyty dla młodych rolników. Jednocześnie na te kredyty przeznaczono ponad połowę środków łącznie udzielonych kredytów inwestycyjnych. Kolejne ponad 6,2 tys. kredytów, czyli prawie 30% wszystkich udzielonych kredytów inwestycyjnych, to kredyty na zakup gruntów. Udział tych kredytów w środkach przeznaczonych na kredyty inwestycyjne to jedynie niespełna 16%. Niespełna 22% wszystkich udzielonych kredytów stanowiły kredyty inwestycyjne podstawowe, na które przeznaczono 15% wszystkich środków na kredyty inwestycyjne.

Tabela 1.2.2.18. Liczba i kwota preferencyjnych kredytów inwestycyjnych udzielonych w 2005 roku

Rodzaj kredytów	Liczba	Kwota (w tys. zł)	Udział (w proc.)	
			w kwocie	w liczbie
Kredyty dla młodych rolników	8 365	1 064 760,4	50,4	39,7
Kredyty na zakup gruntów	6 267	332 452,4	15,7	29,8
Kredyty inwestycyjne podstawowe	4 598	319 376,3	15,1	21,8
Kredyty na nowe technologie	635	185 998,5	8,8	3,0
Kredyty branżowe	724	153 294,2	7,3	3,4
Kredyty dla gospodarstw rodzinnych	469	53 363,5	2,5	2,2
Kredyty dla grup producentów	7	5 070,5	0,2	0,0
Łącznie	21 065	2 114 315,8		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Liczba oraz kwota inwestycyjnych kredytów preferencyjnych udzielonych w 2006 roku była większa niż w 2005 roku (tab. 1.2.2.19). Liczba udzielonych kredytów była o prawie 12,5% wyższa niż rok wcześniej, zaś łączna kwota kre-

dytów wzrosła o 37,6%. Ponownie największą część stanowiły kredyty dla młodych rolników. Udzielono ich ponad 9,9 tys., czyli prawie 42% wszystkich kredytów inwestycyjnych w 2006 roku. Ich udział w łącznej kwocie przyznanych kredytów nie przekroczył jednak 49%. Ponownie drugie co do udziału w liczbie i kwocie przyznanych kredytów były kredyty na zakup gruntów rolnych. Stanowiły one blisko 27% wszystkich udzielonych w tym roku kredytów i niespełna 16% przyznanej kwoty. Trzecią grupą, tak jak w 2005 roku, były kredyty inwestycyjne podstawowe, których udział w liczbie przyznanych kredytów wyniósł niespełna 22%, a w kwocie 15,7%.

Tabela 1.2.2.19. Liczba i kwota preferencyjnych kredytów inwestycyjnych udzielonych w 2006 roku

Rodzaj kredytów	Liczba	Kwota (w mln zł)	Udział (w proc.)	
			w kwocie	w liczbie
Kredyty dla młodych rolników	9 933	1 421,2	48,9	41,9
Kredyty na zakup gruntów	6 377	460,1	15,8	26,9
Kredyty inwestycyjne podstawowe	5 173	455,9	15,7	21,8
Kredyty na nowe technologie	1 149	320,2	11,0	4,8
Kredyty branżowe	555	171,8	5,9	2,3
Pozostałe	508	79,4	2,7	2,1
Łącznie	23 695	2 908,6		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

W roku 2007 kredyty preferencyjne były udzielone zarówno na dotychczasowych zasadach (w okresie styczeń-kwiecień), jak i na nowych zasadach (w okresie maj-grudzień). Łączna liczba kredytów udzielonych w 2007 roku spadła o niespełna 1 tys. w stosunku do 2006 roku, zaś łączna kwota przyznanych kredytów wzrosła o ponad 350 mln zł.

W okresie styczeń-kwiecień udzielono aż 70,5% wszystkich kredytów przyznanych w tym roku (tab. 1.2.2.20). Natomiast udział kredytów udzielonych na starych zasadach w łącznej kwocie kredytów wyniósł 70,8%. Tak duży udział kredytów przyznanych na dotychczas obowiązujących zasadach w łącznej liczbie i kwocie kredytów wynikał tego, że wielu kredytobiorców chciało skorzystać z kredytów na mniej restrykcyjnych zasadach (wielu z nich nie uzyskałoby takiego kredytu na nowych zasadach) oraz z nieznaności nowych zasad, ograniczającej liczbę zainteresowanych kredytami po kwietniu 2007 roku.

Tabela 1.2.2.20. Liczba i kwota preferencyjnych kredytów inwestycyjnych udzielonych w 2007 roku

Rodzaj kredytów	I-IV		V-XII		Razem	
	Liczba	Kwota (w mln zł)	Liczba	Kwota (w mln zł)	Liczba	Kwota (w mln zł)
Kredyty dla młodych rolników (MR, nMR)	7 644	1 190,8	2 972	435	10 616	1 625,8
Kredyty na zakup gruntów (KZ, nKZ)	3 162	290,2	2 065	207,3	5 227	497,5
Kredyty w zakresie nowych technologii (NT, nNT)	1 321	351,9	540	137,9	1 861	489,8
Kredyty inwestycyjne podstawowe (IP, nIP)	3 337	343,1	911	131,1	4 248	474,2
Kredyty branżowe (BR)	293	86,6	0	0	293	86,6
Kredyty na zakup nieruchomości rolnych (GR, nGR)	253	47,4	202	38,5	455	85,9
Kredyty dla grup producentów (GP, nGP)	4	1,3	1	0,1	5	1,4
Kredyty na osadnictwo rolnicze (OR, nOR)	1	0,3	0	0	1	0,3
Łącznie	16 015	2 311,6	6 691	949,9	22 706	3 261,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Zmiana zasad nie wpłynęła jednak znacząco na hierarchię popularności poszczególnych typów kredytów (tab. 1.2.2.21). Zarówno w pierwszym, jak i drugim okresie 2007 roku największą popularnością cieszyły się kredyty dla młodych rolników. Ich udział w liczbie kredytów przyznanych na dotychczasowych zasadach wyniósł 51,5%, zaś w tych udzielonych na nowych zasadach niespełna 46%, co przełożyło się na łączny udział tych kredytów sięgający prawie 50% w całkowitej liczbie kredytów przyznanych w 2007 roku. Udział kredytów dla młodych rolników w kwocie kredytów był nieco niższy i wyniósł – w okresie I-IV blisko 48%, w okresie V-XII ponad 44%, co łącznie dało niespełna 47%. Inaczej niż do tej pory, w pierwszym okresie 2007 roku drugą grupą nie były kredyty na zakup gruntów. Ich udział w łącznej liczbie kredytów przyznanych w tym okresie wyniósł jedynie 12,6%, podczas gdy kredyty w zakresie nowych technologii stanowiły 15,2%, a kredyty inwestycyjne podstawowe 14,8%. Nieco inaczej wyglądał udział tych grup w łącznej kwocie kredytów z tego okresu. Na kredyty inwestycyjne podstawowe przeznaczono 20,8% środków kredytowych, na kredyty na zakup gruntów rolnych 19,7%, a na kredyty w zakresie nowych technologii jedynie 8,2%. W okresie V-XII, podobnie jak w latach 2005-2006, drugą grupą zarówno pod względem liczby udzielonych kredytów, jak i kwoty kredytowania były kredyty na zakup gruntów rolnych.

Stanowiły one odpowiednio 21,8% liczby przyznanych kredytów, jak i prawie 31% łącznej kwoty kredytów. Natomiast na trzecim miejscu pod względem liczby udzielonych kredytów uplasowały się kredyty w zakresie nowych technologii, które stanowiły 14,5% wszystkich kredytów. Jednak udział tych kredytów w kwocie kredytowania był znacznie niższy i wyniósł jedynie 8,1%. Pod względem udziału w kwocie przyznanych kredytów na trzecim miejscu znalazły się kredyty inwestycyjne podstawowe – 13,6%, a ich udział w łącznej liczbie kredytów inwestycyjnych przyznanych w 2007 roku na nowych zasadach sięgnął 13,8%. Analogicznie ukształtowała się struktura dla całego roku 2007. Na drugim miejscu zarówno pod względem liczby, jak i kwoty były kredyty na zakup gruntów rolnych stanowiące odpowiednio 15,3 i 23% kredytów. Na trzecim miejscu pod względem liczby były kredyty w zakresie nowych technologii – 15,0%, a pod względem kwoty kredyty inwestycyjne podstawowe – 18,7%.

Tabela 1.2.2.21. Struktura preferencyjnych kredytów inwestycyjnych udzielonych w 2007 roku

Rodzaj kredytów	I-IV		V-XII		Razem	
	Udział (w proc.) w:					
	kwocie	liczbie	kwocie	liczbie	kwocie	liczbie
Kredyty dla młodych rolników (MR, nMR)	47,7	51,5	44,4	45,8	46,8	49,8
Kredyty na zakup gruntów (KZ, nKZ)	19,7	12,6	30,9	21,8	23,0	15,3
Kredyty w zakresie nowych technologii (NT, nNT)	8,2	15,2	8,1	14,5	8,2	15,0
Kredyty inwestycyjne podstawowe (IP, nIP)	20,8	14,8	13,6	13,8	18,7	14,5
Kredyty branżowe (BR)	1,8	3,7	0,0	0,0	1,3	2,7
Kredyty na zakup nieruchomości rolnych (GR, nGR)	1,6	2,1	3,0	4,1	2,0	2,6
Kredyty dla grup producentów (GP, nGP)	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0
Kredyty na osadnictwo rolnicze (OR, nOR)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

W 2008 roku liczba kredytów była o ponad 1/3 mniejsza niż w 2007 roku (tab. 1.2.2.22). Łączna kwota przyznanych kredytów była o blisko 1 mld zł niższa niż rok wcześniej. Najpopularniejsze były jak dotychczas kredyty dla młodych rolników. Stanowiły one 47,5% wszystkich przyznanych kredytów oraz ponad 44%. Drugą grupą były kredyty na zakup gruntów rolnych. Ich udział w liczbie udzielonych kredytów przekroczył 23%, a w kwocie kredytów niepełna 34%. Trzecią grupą, zarówno pod względem udziału w liczbie, jak i w kwocie przyznanych kredytów, stały się kredyty w zakresie nowych technologii – odpowiednio 15,8 i 9,8%.

Tabela 1.2.2.22. Liczba i kwota preferencyjnych kredytów inwestycyjnych udzielonych w 2008 roku

Rodzaj kredytów	Liczba	Kwota (w mln zł)	Udział (w proc.)	
			w kwocie	w liczbie
Kredyty dla młodych rolników (nMR)	6 223	1 078,0	44,3	47,5
Kredyty na zakup gruntów (nKZ)	4 719	524,1	33,6	23,1
Kredyty w zakresie nowych technologii (nNT)	1 372	359,0	9,8	15,8
Kredyty inwestycyjne podstawowe (nIP)	1 174	182,2	8,4	8,0
Kredyty branżowe (nBR)	189	46,4	1,3	2,0
Kredyty na zakup nieruchomości rolnych (nGR)	357	78,8	2,5	3,5
Kredyty dla grup producentów (nGP)	3	2,2	0,0	0,1
Łącznie	14 037	2 270,5		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

W 2009 roku nastąpił ponowny spadek liczby udzielonych kredytów. Przekroczył on 30%. Spadek nastąpił również w odniesieniu do kwoty przyznanych kredytów. Był on jednak nieco niższy niż w przypadku liczby kredytów i wyniósł 26%. Tym razem najpopularniejszą linią inwestycyjnych kredytów preferencyjnych były kredyty na zakup gruntów rolnych (tab. 1.2.2.23). Kredyty te stanowiły ponad 39% wszystkich udzielonych w tym roku kredytów i aż 52% ich kwoty. Drugą z popularnych linii kredytowych były kredyty dla młodych rolników. Ich udział w łącznej liczbie kredytów przekroczył 35%, a udział w kwocie był bliski 29%. Natomiast na trzecim miejscu pod względem liczby były kredyty w zakresie nowych technologii – 12%.

Tabela 1.2.2.23. Liczba i kwota preferencyjnych kredytów inwestycyjnych udzielonych w 2009 roku

Rodzaj kredytów	Liczba	Kwota (w mln zł)	Udział (w proc.)	
			w kwocie	w liczbie
Kredyty na zakup gruntów (nKZ)	5 564	706,2	52,0	39,3
Kredyty dla młodych rolników (nMR)	3 082	631,4	28,8	35,1
Kredyty inwestycyjne podstawowe (nIP)	950	133,4	8,9	7,4
Kredyty w zakresie nowych technologii (nNT)	608	215,3	5,7	12,0
Kredyty na zakup nieruchomości rolnych (nGR)	418	88,5	3,9	4,9
Kredyty branżowe (nBR)	74	21,2	0,7	1,2
Kredyty dla grup producentów (nGP)	3	2,1	0,0	0,1
Łącznie	10 699	1 797,9		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

W 2010 roku liczba oraz kwota udzielonych kredytów inwestycyjnych wzrosły. Liczba kredytów wzrosła o ponad 13% do ponad 12,1 tys., zaś kwota udzielonych kredytów wzrosła o wiele bardziej, bo aż o 32% do niespełna

2,4 mld zł. W tym roku najpopularniejszą linią kredytową, jeśli chodzi o liczbę udzielonych kredytów, były kredyty na zakup gruntów rolnych. Ich udział był bliski 48% (tab. 1.2.2.24). Udział tych kredytów w kwocie był znacznie mniejszy i nie przekroczył 34%. Natomiast jeśli chodzi o kwotę udzielonych środków, to najwięcej przyznano ich na kredyty dla młodych rolników. Było to ponad 37% łącznej kwoty kredytów. Trzecią pod względem liczby udzielonych kredytów linią były kredyty inwestycyjne podstawowe. Ich udział w liczbie kredytów przekroczył 10%. Jednakże udział w kwocie przyznanych kredytów był znacznie mniejszy i wyniósł tylko 7,5%. Jeśli chodzi o kwotę udzielonych kredytów, to trzecią grupę pod względem udziału w łącznej kwocie stanowiły kredyty w zakresie nowych technologii. Przeznaczono na nie prawie 11% środków, ale ich udział w liczbie udzielonych kredytów był znacznie niższy i nie przekroczył 6%.

Tabela 1.2.2.24. Liczba i kwota preferencyjnych kredytów inwestycyjnych udzielonych w 2010 roku

Rodzaj kredytów	Liczba	Kwota (w mln zł)	Udział (w proc.)	
			w kwocie	w liczbie
Kredyty na zakup gruntów (nKZ)	5 792	802,5	33,7	47,6
Kredyty dla młodych rolników (nMR)	3 761	882,8	37,1	30,9
Kredyty inwestycyjne podstawowe (nIP)	1 226	177,3	7,5	10,1
Kredyty w zakresie nowych technologii (nNT)	696	259,8	10,9	5,7
Kredyty na zakup nieruchomości rolnych (nGR)	542	160,4	6,7	4,5
Kredyty branżowe (nBR)	133	79,8	3,4	1,1
Kredyty dla grup producentów (nGP)	8	16,5	0,7	0,1
Kredyty na osadnictwo rolnicze (nOR)	1	0,5	0,0	0,0
Łącznie	12 159	2 379,6		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

W 2011 roku nastąpił dalszy wzrost zarówno liczby, jak i kwoty udzielonych kredytów inwestycyjnych w stosunku do roku poprzedniego. Liczba kredytów wzrosła o 22,7%, zaś kwota o 32,5%. Biorąc pod uwagę udział w liczbie udzielonych kredytów, najpopularniejszą linią były kredyty na zakup gruntów rolnych (tab. 1.2.2.25). Ich udział wyniósł 44%. Natomiast ich udział w kwocie udzielonych środków był znacznie mniejszy i nie przekroczył 33%. Największą pulę środków przeznaczono natomiast na kredyty z linii kredytów dla młodych rolników. Kredyty tej linii stanowiły prawie 37% ogółu przekazanych środków. Jednakże udział tych kredytów w liczbie udzielonych w 2011 roku kredytów był znacznie mniejszy i nie przekroczył 33%. Trzecią linią zarówno pod względem liczby, jak i kwoty udzielonych kredytów były kredyty w zakresie nowych technologii.

Tabela 1.2.2.25. Liczba i kwota preferencyjnych kredytów inwestycyjnych udzielonych w 2011 roku

Rodzaj kredytów	Liczba	Kwota (w mln zł)	Udział (w proc.)	
			w liczbie	w kwocie
Kredyty na zakup gruntów (nKZ)	6 562	1 029,9	44,0	32,7
Kredyty dla młodych rolników (nMR)	4 862	1 164,9	32,6	36,9
Kredyty w zakresie nowych technologii (nNT)	1 201	468,4	8,0	14,9
Kredyty inwestycyjne podstawowe (nIP)	1 119	167,8	7,5	5,3
Kredyty na zakup nieruchomości rolnych (nGR)	744	227,4	5,0	7,2
Kredyty branżowe (nBR)	154	48,0	1,0	1,5
Kredyty dla grup producentów (nGP)	32	21,6	0,2	0,7
Kredyty z częściową spłatą kapitału (CSK)	249	25,9	1,7	0,8
Łącznie	14 923	3 153,9		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

W 2012 roku liczba udzielonych kredytów oraz ich kwota spadły. Ich liczba spadła o 20%, zaś kwota jedynie o 5%. Najpopularniejszą linią pod względem liczby były kredyty na zakup gruntów (tab. 1.2.2.26). Ich udział w liczbie przyznanych kredytów przekroczył 43%. Udział tych kredytów w kwocie był znacznie mniejszy i nie przekroczył 29%. Największy udział w kwocie przyznanych kredytów miały kredyty dla młodych rolników. Natomiast ich udział w liczbie udzielonych kredytów sięgnął prawie 1/3. Na trzecim miejscu zarówno pod względem liczby, jak i kwoty były kredyty w zakresie nowych technologii. Udział w kwocie tych kredytów był blisko dwukrotnie wyższy niż w ich liczbie – odpowiednio 17,4 i 8,8%.

Tabela 1.2.2.26. Liczba i kwota preferencyjnych kredytów inwestycyjnych udzielonych w 2012 roku

Rodzaj kredytów	Liczba	Kwota (w mln zł)	Udział (w proc.)	
			w liczbie	w kwocie
Kredyty na zakup gruntów (nKZ)	5 368	861,7	43,2	28,7
Kredyty dla młodych rolników (nMR)	4 105	1 161,2	33,0	38,7
Kredyty w zakresie nowych technologii (nNT)	1 095	522,3	8,8	17,4
Kredyty inwestycyjne podstawowe (nIP)	899	176,4	7,2	5,9
Kredyty na zakup nieruchomości rolnych (nGR)	520	160,0	4,2	5,3
Kredyty branżowe (nBR)	106	64,9	0,9	2,2
Kredyty dla grup producentów (nGP)	8	10,7	0,1	0,4
Kredyty z częściową spłatą kapitału (CSK)	329	41,3	2,6	1,4
Łącznie	12 430	2 998,5		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

W 2013 roku liczba i kwota udzielonych kredytów inwestycyjnych praktycznie nie uległy zmianie w stosunku do roku poprzedniego. Liczba kredytów wzrosła o niespełna 1%, zaś kwota spadła o prawie 1%. W tym roku również najpopularniejszą linią kredytową pod względem liczby udzielonych kredytów były kredyty na zakup gruntów rolnych (tab. 1.2.2.27). Ich udział w liczbie kredytów przekroczył 50%. Natomiast udział w kwocie nie był tak wysoki i nie przekroczył 32%. Największy udział w kwocie udzielonych kredytów miały kredyty dla młodych rolników, których udział w kwocie przyznanego finansowania wyniósł 38,6%. Jeśli chodzi o udział tej linii kredytowej w liczbie udzielonych kredytów, to przekroczył on 1/4. Trzecią pod względem liczby udzielonych kredytów grupą były kredyty inwestycyjne podstawowe, których udział przekroczył 11%. Jednakże udział tej linii w kwocie środków kredytowych udostępnionych kredytobiorcom był mniejszy i nie przekroczył 9%. Pod względem udziału w łącznej kwocie kredytów trzecią grupę stanowiły kredyty w zakresie nowych technologii. Ich udział w kwocie kredytów to blisko 15% ich łącznej kwoty. Jednak udział w liczbie przyznaných kredytów był znacznie mniejszy i wyniósł jedynie 6,5%.

Tabela 1.2.2.27. Liczba i kwota preferencyjnych kredytów inwestycyjnych udzielonych w 2013 roku

Rodzaj kredytów	Liczba	Kwota (w mln zł)	Udział (w proc.)	
			w liczbie	w kwocie
Kredyty na zakup gruntów (nKZ)	6 305	941,0	50,2	31,7
Kredyty dla młodych rolników (nMR)	3 231	1 146,6	25,7	38,6
Kredyty w zakresie nowych technologii (nNT)	810	443,2	6,5	14,9
Kredyty inwestycyjne podstawowe (nIP)	1 402	264,5	11,2	8,9
Kredyty na zakup nieruchomości rolnych (nGR)	490	124,5	3,9	4,2
Kredyty branżowe (nBR)	26	14,2	0,2	0,5
Kredyty dla grup producentów (nGP)	2	1,5	0,0	0,1
Kredyty z częściową spłatą kapitału (CSK)	285	37,0	2,3	1,2
Łącznie	12 551	2 972,5		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

W ostatnim z analizowanych lat nastąpił gwałtowny spadek liczby i kwoty udzielonych kredytów w stosunku do poprzedniego roku. Liczba kredytów spadła o ponad połowę, a kwota o niespełna połowę. Najpopularniejszą linią pod względem liczby udzielonych kredytów były kredyty dla młodych rolników, których udział przekroczył 28% (tab. 1.2.2.28). Jeśli chodzi o udział tych kredytów w kwocie przyznanego finansowania, to był on wyższy niż udział w liczbie i sięgnął nieomal 36%. Drugą grupą pod względem liczby udzielonych kredytów były kredyty na zakup gruntów rolnych. Udział tych kredytów w liczbie

przyznanych kredytów przekroczył 26%. Natomiast ich udział w kwocie był jednak znacznie niższy niż w liczbie kredytów i wyniósł jedynie 16,1%. Trzecią linią pod względem udziału w liczbie udzielonych kredytów były kredyty z częściową spłatą kapitału – nowa linia kredytowa. Udział tych kredytów wyniósł 19,3%. Pomimo tak dużej popularności tej linii, jej udział w kwocie przyznanych środków był prawie dwukrotnie niższy i sięgnął jedynie 9,8%. Drugą pod względem kwoty przyznanych kredytów linią kredytową były kredyty w zakresie nowych technologii, których udział przekroczył 24%.

Tabela 1.2.2.28. Liczba i kwota preferencyjnych kredytów inwestycyjnych udzielonych w 2014 roku

Rodzaj kredytów	Liczba	Kwota (w mln zł)	Udział (w proc.)	
			w liczbie	w kwocie
Kredyty dla młodych rolników (nMR)	1 535	558,9	28,3	35,9
Kredyty w zakresie nowych technologii (nNT)	507	374,1	9,3	24,1
Kredyty na zakup gruntów (nKZ)	1 432	250,2	26,4	16,1
Kredyty inwestycyjne podstawowe (nIP)	769	168,6	14,2	10,8
Kredyty na zakup nieruchomości rolnych (nGR)	121	42,1	2,2	2,7
Kredyty dla grup producentów (nGP)	2	4,8	0,0	0,3
Kredyty branżowe (nBR)	20	4,2	0,4	0,3
Kredyty z częściową spłatą kapitału (CSK)	1 047	152,3	19,3	9,8
Łącznie	5 433	1 555,2		

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Kredyt na zakup gruntów rolnych w celu powiększenia gospodarstwa rolnego (KZ/01 i nKZ/01)

Jak wykazała zaprezentowana powyżej analiza celów przeznaczenia używanego kredytu kredytobiorcy najczęściej dążyli do poprawienia struktury agrarnej, co w praktyce oznacza powiększenie gospodarstwa. Bezpośrednio temu właśnie celowi służy linia KZ/01, a później nKZ/01.

W okresie 2005-2007 liczba korzystających z tej linii kredytowej uległa gwałtownemu wzrostowi. W 2005 r. udzielono jedynie 122 takich kredytów, a już rok później aż 6 200 (tab. 1.2.2.29). W 2005 r. przeciętna kwota kredytu była znacznie wyższa niż w kolejnych latach, co pokazuje, iż w kolejnych latach na korzystanie z tej formy kredytowania zdecydowali się również rolnicy o mniejszym potencjale do inwestowania.

W roku 2006 największą liczbę kredytów przyznano w województwach: mazowieckim, lubelskim i kujawsko-pomorskim. Średnia kwota kredytu sięgała 67 tys. zł i była bardzo różna w poszczególnych województwach – od 20 tys. zł w województwie świętokrzyskim, po 115 tys. zł w pomorskim. Sytuacja wyglą-

dała podobnie w roku 2007 w odniesieniu do kredytów udzielonych na dotychczasowych zasadach, ale przeciętna kwota kredytowania wzrosła.

W okresie 2007-2009 liczba udzielonych kredytów w żadnym roku nie dorównała tej z 2006 roku (tab. 1.2.2.30). Jednak przeciętna wartość kredytów systematycznie rosła. Także i w tym okresie najczęściej po ten rodzaj kredytów sięgali rolnicy z województwa mazowieckiego, kujawsko-pomorskiego i lubelskiego.

Należy zaznaczyć, iż w odniesieniu do wszelkich typów preferencyjnych kredytów inwestycyjnych kredyt taki mógł być w całości wykorzystany na zakup gruntów jedynie do końca 2009 roku. Później koszt zakupu gruntów rolnych nie mógł stanowić więcej niż 10% kwoty przyznanego kredytu.

W okresie 2010-2013 liczba udzielanych kredytów zbliżyła się do tej odnotowanej w 2006 roku, jednak po kolejnej zmianie warunków, w roku 2014, liczba kredytów kilkukrotnie spadła (tab. 1.2.2.31). Jednocześnie w całym tym okresie przeciętna kwota kredytu stale rosła. Nadal wśród najczęstszych kredytobiorców byli rolnicy z województwa mazowieckiego, kujawsko-pomorskiego i lubelskiego.

W 2010 r. pojawiła się nowa kategoria w ramach tej linii kredytów, czyli kredyt na zakup użytków rolnych w celu powiększenia gospodarstwa rolnego w działach specjalnych produkcji rolnej – symbol nKZ/01d. Natomiast w 2014 roku wprowadzono nowe zasady dotyczące tej linii kredytowej i nowe kategorie kredytów będące odpowiednikiem dotychczas oferowanych kredytów:

- nKZ/03dM kredyty z dopłatami stosowanymi na zasadach pomocy *de minimis* w rolnictwie na zakup użytków rolnych w celu powiększenia gospodarstwa rolnego w działach specjalnych produkcji rolnej;
- nKZ/03rM kredyty z dopłatami stosowanymi na zasadach pomocy *de minimis* w rolnictwie na zakup użytków rolnych w celu powiększenia gospodarstwa rolnego w rolnictwie;
- nKZ/04dM kredyty z dopłatami stosowanymi na zasadach pomocy *de minimis* w rolnictwie na zakup użytków rolnych w celu utworzenia nowego gospodarstwa rolnego w działach specjalnych produkcji rolnej;
- nKZ/04rM kredyty z dopłatami stosowanymi na zasadach pomocy *de minimis* w rolnictwie na zakup użytków rolnych w celu utworzenia nowego gospodarstwa rolnego w rolnictwie.

Kredyt na zakup gruntów rolnych w celu utworzenia nowego gospodarstwa rolnego (KZ/02 i nKZ/02)

Znacznie mniej popularną linią jest kredyt na zakup gruntów rolnych służący utworzeniu nowego gospodarstwa. Jednakże stało się tak dopiero, gdy w pełni uruchomiono wsparcie dla młodych rolników w postaci instrumentu

współfinansowanego ze środków UE. W 2005 roku udzielono ponad 8 tys. takich kredytów (tab. 1.2.2.32). Przeciętna wysokość tych kredytów wyniosła 124,5 tys. zł, a najwyższą przeciętną wartość kredytu odnotowano w województwie śląskim – 213,1 tys. zł, a najniższą w województwie świętokrzyskim 91,9 tys. zł. Najwięcej kredytów udzielono w województwach: podlaskim i lubelskim. Łącznie na te województwa przypadła ok. 1/4 wszystkich udzielonych kredytów tego typu. Natomiast najmniej kredytów przyznano w województwie podkarpackim.

W 2006 roku liczba tego typu kredytów gwałtownie spadła i była ponad 40 razy mniejsza niż rok wcześniej. W kolejnym roku w okresie obowiązywania dotychczasowych zasad przeciętna liczba udzielonych w ciągu miesiąca kredytów nieco wzrosła.

W pierwszych latach funkcjonowania nowych zasad przyznawania kredytów preferencyjnych w dalszym ciągu ten typ kredytów na zakup gruntów rolnych nie cieszył się dużą popularnością (tab. 1.2.2.33). Zainteresowanie nimi gwałtownie wzrosło w roku 2009, gdy liczba udzielonych kredytów przekroczyła 5,2 tys. Poza liczbą udzielonych kredytów znacznie spadła również średnia kwota udzielonych kredytów w stosunku do ostatnich lat obowiązywania poprzednich zasad. W 2009 roku, kiedy liczba kredytów ponownie wzrosła, prawie 30% z udzielonych kredytów przypadło na zaledwie dwa województwa – mazowieckie i kujawsko-pomorskie.

W kolejnych dwóch latach znowu nastąpił gwałtowny spadek liczby udzielonych kredytów do poziomu kilkuset rocznie (tab. 1.2.2.34). Ponowny wzrost liczby kredytów odnotowano w 2012 roku, kiedy ich liczba przekroczyła 3,7 tys. Towarzyszył jednak temu ponowny spadek przeciętnej kwoty kredytu. Jednocześnie po raz kolejny miała miejsce znaczna koncentracja liczby udzielonych kredytów. Blisko 30% z nich przypadło na dwa województwa – mazowieckie i podlaskie.

Warto również przyjrzeć się przeciętnej wielkości użytków rolnych nabywanych przez kredytobiorców. W latach 2006-2009 przeciętna wielkość UR nabywana przez jednego kredytobiorcę wynosiła od 9 do 12 ha (tab. 1.2.2.35). Jednakże wyraźnie widoczne było ogromne zróżnicowanie powierzchni UR kupowanej z pomocą uzyskanego kredytu. Niemal w całym okresie 2006-2009 przeciętnie największa była powierzchnia UR nabywana przez kredytobiorców z województwa lubuskiego, a najmniejsza tych z województwa świętokrzyskiego.

Tabela 1.2.2.29. Kredyty udzielone na zakup gruntów rolnych w celu powiększenia gospodarstwa rolnego (KZ/01) w latach 2005-2007 według zasad obowiązujących do 30 kwietnia 2007 roku (kwota i średnia w tys. zł)

Województwo	2005			2006			2007		
	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia
Dolnośląskie	10	1 819,9	182,0	463	45 824,4	99,0	220	24 340,9	110,6
Kujawsko-pomorskie	16	4 398,1	274,9	786	66 812,6	85,0	396	37 723,5	95,3
Lubelskie	15	1 213,0	80,9	841	25 964,2	30,9	413	17 437,7	42,2
Lubuskie	2	3 055,4	1 527,7	113	10 851,7	96,0	74	7 282,1	98,4
Łódzkie	17	3 171,6	186,6	428	18 543,6	43,3	208	9 322,6	44,8
Małopolskie	1	49,0	49,0	90	2 479,7	27,6	35	1 463,2	41,8
Mazowieckie	25	5 682,4	227,3	926	46 344,7	50,0	407	20 354,5	50,0
Opolskie	0	0,0	0,0	367	23 179,5	63,2	152	16 686,9	109,8
Podkarpackie	3	192,7	64,2	97	2 847,5	29,4	60	2 727,2	45,5
Podlaskie	8	1 676,7	209,6	307	18 264,2	59,5	138	8 129,6	58,9
Pomorskie	9	1 438,7	159,9	296	34 041,6	115,0	143	20 035,0	140,1
Śląskie	2	533,4	266,7	49	3 180,2	64,9	26	3 006,8	115,6
Świętokrzyskie	1	58,9	58,9	302	6 108,8	20,2	147	4 875,0	33,2
Warmińsko-mazurskie	11	2 863,1	260,3	244	26 381,6	108,1	177	21 851,9	123,5
Wielkopolskie	19	12 906,2	679,3	646	56 664,1	87,7	359	42 649,5	118,8
Zachodniopomorskie	5	1 992,7	398,5	245	26 231,6	107,1	135	22 113,8	163,8
Razem	144	41 051,7	285,1	6 200	413 719,8	66,7	3 090	260 000,1	84,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.30. Kredyty udzielone na zakup gruntów rolnych w celu powiększenia gospodarstwa rolnego (nKZ/01) w latach 2007–2009 według zasad obowiązujących po 30 kwietnia 2007 roku (kwota i średnia w tys. zł)

Województwo	2007			2008			2009		
	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia
Dolnośląskie	107	11 521,1	107,7	287	32 545,6	113,4	320	49 148,5	153,6
Kujawsko-pomorskie	311	36 214,2	116,4	667	93 604,0	140,3	770	117 917,7	153,1
Lubelskie	204	10 773,5	52,8	498	21 525,9	43,2	634	36 143,3	57,0
Lubuskie	57	6 132,3	107,6	89	17 920,5	201,4	115	17 606,1	153,1
Łódzkie	116	5 570,4	48,0	318	21 945,7	69,0	373	24 006,3	64,4
Małopolskie	9	692,9	77,0	37	2 024,2	54,7	40	4 247,4	106,2
Mazowieckie	290	18 161,3	62,6	713	59 850,0	83,9	768	57 901,0	75,4
Opolskie	153	16 145,3	105,5	275	31 739,3	115,4	352	53 809,5	152,9
Podkarpackie	32	919,1	28,7	84	6 171,6	73,5	70	5 427,5	77,5
Podlaskie	90	5 217,5	58,0	277	24 521,9	88,5	406	37 795,8	93,1
Pomorskie	129	15 470,6	119,9	219	39 570,8	180,7	236	46 134,5	195,5
Śląskie	12	3 239,4	269,9	28	4 819,8	172,1	33	8 739,8	264,8
Świętokrzyskie	54	1 794,1	33,2	135	4 411,7	32,7	128	5 834,5	45,6
Warmińsko-mazurskie	93	17 239,6	185,4	205	34 495,6	168,3	240	53 891,8	224,5
Wielkopolskie	211	29 320,8	139,0	491	66 059,0	134,5	624	98 395,6	157,7
Zachodniopomorskie	99	12 378,3	125,0	149	21 548,6	144,6	162	37 302,9	230,3
Razem	1 967	190 790,4	97,0	4 472	482 754,3	108,0	5 271	654 302,0	124,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.31. Kredyty udzielone na zakup gruntów rolnych w celu powiększenia gospodarstwa rolnego (nKZ/01 i nKZ/03r – w 2014 r.) w latach 2010-2014 (kwota i średnia w tys. zł)

Województwo	2010			2011			2012			2013			2014		
	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia
Dolnośląskie	359	61 360,8	170,9	422	91 426,5	216,7	372	70 412,1	189,3	425	74 966,8	176,4	144	27 354,4	190,0
Kujawsko-pomorskie	763	109 764,2	143,9	738	113 009,2	153,1	752	136 030,7	180,9	840	147 936,9	176,1	220	41 936,2	190,6
Lubelskie	603	39 859,7	66,1	764	49 676,2	65,0	567	40 958,8	72,2	707	51 563,6	72,9	122	11 144,6	91,3
Lubuskie	122	24 257,8	198,8	162	40 103,4	247,6	81	18 199,7	224,7	81	16 651,0	205,6	24	5 612,0	233,8
Łódzkie	378	26 841,9	71,0	473	36 033,4	76,2	400	31 807,6	79,5	495	48 811,5	98,6	109	13 287,5	121,9
Małopolskie	35	2 148,3	61,4	43	2 593,3	60,3	45	3 779,4	84,0	60	5 099,0	85,0	5	867,2	173,4
Mazowieckie	803	67 192,7	83,7	993	97 426,8	98,1	797	91 470,9	114,8	868	100 192,7	115,4	205	28 091,9	137,0
Opolskie	357	50 657,3	141,9	404	85 279,2	211,1	293	56 036,5	191,3	342	53 121,9	155,3	43	8 819,8	205,1
Podkarpackie	79	8 443,5	106,9	90	11 911,7	132,4	75	9 768,2	130,2	70	11 042,1	157,7	10	1 550,9	155,1
Podlaskie	394	37 686,2	95,7	487	51 368,6	105,5	372	47 018,5	126,4	511	64 341,5	125,9	105	15 546,4	148,1
Pomorskie	257	59 854,4	232,9	255	60 318,7	236,5	184	41 843,9	227,4	255	55 764,8	218,7	68	15 774,5	232,0
Śląskie	43	8 155,8	189,7	49	12 536,8	255,9	27	7 081,3	262,3	31	6 372,8	205,6	6	1 249,1	208,2
Świętokrzyskie	120	6 603,6	55,0	153	8 664,6	56,6	131	6 506,4	49,7	166	14 321,3	86,3	46	4 173,0	90,7
Warmińsko-mazurskie	295	59 925,6	203,1	315	57 213,4	181,6	258	60 712,8	235,3	273	48 976,8	179,4	68	18 231,0	268,1
Wielkopolskie	705	118 241,6	167,7	669	124 504,4	186,1	631	133 493,5	211,6	819	163 796,4	200,0	159	30 544,0	192,1
Zachodniopomorskie	165	44 533,3	269,9	157	48 840,4	311,1	93	25 975,9	279,3	117	26 457,5	226,1	50	9 628,1	192,6
Razem	5 478	725 526,6	132,4	6 174	890 906,4	144,3	5 078	781 096,1	153,8	6 060	889 416,5	146,8	1 384	23 3810,3	168,9

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.32. Kredyty udzielone na zakup gruntów rolnych w celu utworzenia gospodarstwa rolnego (KZ/02) w latach 2005-2007 według zasad obowiązujących do 30 kwietnia 2007 roku (kwota i średnia w tys. zł)

Województwo	2005			2006			2007		
	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia
Dolnośląskie	158	22 726,4	143,8	16	2 043,7	127,7	3	389,5	129,8
Kujawsko-pomorskie	537	61 394,0	114,3	4	758,8	189,7	2	767,1	383,5
Lubelskie	1 037	113 380,8	109,3	10	1 915,8	191,6	2	2 340,8	1 170,4
Lubuskie	95	19 730,4	207,7	18	3 908,5	217,1	7	3 442,8	491,8
Łódzkie	720	79 287,0	110,1	4	211,8	53,0	2	28,0	14,0
Małopolskie	82	8 207,4	100,1	4	267,4	66,8	1	27,0	27,0
Mazowieckie	2 096	233 205,3	111,3	19	4 669,2	245,7	6	655,2	109,2
Opolskie	233	28 628,8	122,9	12	2 670,9	222,6	4	2 935,1	733,8
Podkarpackie	56	8 006,2	143,0	2	191,5	95,8	2	133,4	66,7
Podlaskie	1 018	121 534,4	119,4	8	3 828,4	478,6	2	320,7	160,3
Pomorskie	308	33 773,7	109,7	11	2 393,5	217,6	6	5 185,2	864,2
Śląskie	110	23 439,3	213,1	5	932,0	186,4	1	237,9	237,9
Świętokrzyskie	142	13 049,7	91,9	5	601,5	120,3	3	277,6	92,5
Warmińsko-mazurskie	575	90 460,9	157,3	13	7 224,2	555,7	0	0,0	0,0
Wielkopolskie	904	147 583,2	163,3	15	4 751,4	316,8	13	5 113,9	393,4
Zachodniopomorskie	150	19 301,4	128,7	31	9 972,3	321,7	18	8 337,9	463,2
Razem	8 221	1 023 708,7	124,5	177	46 341,0	261,8	72	30 192,0	419,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.33. Kredyty udzielone na zakup gruntów rolnych w celu utworzenia gospodarstwa rolnego (nKZ/02) w latach 2007–2009 według zasad obowiązujących po 30 kwietnia 2007 roku (kwota i średnia w tys. zł)

Województwo	2007			2008			2009		
	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia
Dolnośląskie	2	266,1	1 33,0	5	1 378,5	275,7	320	49 148,5	153,6
Kujawsko-pomorskie	7	1 925,4	2 75,1	42	4 111,4	97,9	770	117 917,7	153,1
Lubelskie	5	729,4	1 45,9	16	5 874,2	367,1	634	36 143,3	57,0
Lubuskie	3	673,5	2 24,5	3	1 167,8	389,3	115	17 606,1	153,1
Łódzkie	4	112,3	28,1	24	1 862,0	77,6	373	24 006,3	64,4
Małopolskie	1	55,9	55,9	0	0,0	0,0	40	4 247,4	106,2
Mazowieckie	23	1 045,6	45,5	65	5 395,9	83,0	768	57 901,0	75,4
Opolskie	2	290,3	1 45,2	7	1 345,5	192,2	352	53 809,5	152,9
Podkarpackie	0	0,0	0,0	4	609,6	152,4	70	5 427,5	77,5
Podlaskie	12	914,8	76,2	22	1 172,8	53,3	406	37 795,8	93,1
Pomorskie	4	3 515,1	878,8	10	5 740,7	574,1	236	46 134,5	195,5
Śląskie	1	44,0	44,0	1	39,0	39,0	33	8 739,8	264,8
Świętokrzyskie	3	92,6	30,9	6	152,7	25,4	128	5 834,5	45,6
Warmińsko-mazurskie	6	1 443,3	240,5	9	5 438,8	604,3	240	53 891,8	224,5
Wielkopolskie	13	3 264,2	251,1	21	3 003,6	143,0	624	98 395,6	157,7
Zachodniopomorskie	12	2 144,7	178,7	12	4 061,5	338,5	162	37 302,9	230,3
Razem	98	16 517,1	168,5	247	41 353,9	167,4	5 271	654 302,0	124,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.34. Kredyty udzielone na zakup gruntów rolnych w celu utworzenia gospodarstwa rolnego (nKZ/02) w latach 2010-2013 (kwota i średnia w tys. zł)

Województwo	2010			2011			2012			2013		
	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia
Dolnośląskie	14	4 599,5	328,5	20	9 092,4	454,6	195	46 462,0	238,3	21	3 881,0	184,8
Kujawsko-pomorskie	20	2 451,6	122,6	18	12 161,4	675,6	319	71 516,5	224,2	19	4 100,8	215,8
Lubelskie	31	1 425,5	46,0	20	1 400,2	70,0	343	53 524,8	156,0	15	1 493,6	99,6
Lubuskie	11	4 792,3	435,7	14	11 225,3	801,8	42	17 346,6	413,0	7	4 458,0	636,9
Łódzkie	24	2 185,7	91,1	29	6 026,9	207,8	325	60 961,0	187,6	25	2 463,0	98,5
Małopolskie	2	504,2	252,1	0	0,0		35	5 888,6	168,2	1	27,2	27,2
Mazowieckie	48	5 852,2	121,9	70	8 549,6	122,1	667	141 627,6	212,3	50	5 412,5	108,2
Opolskie	13	3 531,7	271,7	8	1 017,6	127,2	189	32 891,7	174,0	10	1 965,6	196,6
Podkarpackie	2	1 405,2	702,6	8	942,4	117,8	26	5 863,7	225,5	2	235,6	117,8
Podlaskie	27	2 769,5	102,6	34	5 370,8	158,0	386	96 225,1	249,3	9	1 187,9	132,0
Pomorskie	4	3 396,7	849,2	13	12 121,9	932,5	209	55 059,2	263,4	3	1 413,7	471,2
Śląskie	0	0,0		2	52,6	26,3	29	7 741,3	266,9	2	1 529,0	764,5
Świętokrzyskie	16	1 014,9	63,4	24	1 004,2	41,8	72	13 282,8	184,5	15	952,9	63,5
Warmińsko-mazurskie	16	8 497,5	531,1	20	22 234,9	1 111,7	281	84 391,8	300,3	9	5 776,5	641,8
Wielkopolskie	44	19 499,8	443,2	43	27 034,9	628,7	530	119 320,0	225,1	28	11 660,8	416,5
Zachodniopomorskie	23	12 199,6	530,4	34	15 404,7	453,1	101	21 499,7	212,9	8	890,5	111,3
Razem	295	74 125,9	251,3	357	133 639,7	374,3	3 749	833 602,4	222,4	224	47 448,6	211,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.35. Wielkość gruntów rolnych zakupionych przez przeciętnego kredytobiorcę korzystającego z kredytu na zakup gruntów rolnych (w ha)

Województwo	2006	2007s	2007n	2008	2009
Dolnośląskie	16,13	16,72	13,32	11,02	11,29
Kujawsko-pomorskie	8,32	8,35	8,51	7,97	7,99
Lubelskie	5,91	6,73	6,84	6,76	5,70
Lubuskie	29,15	32,00	22,27	31,91	21,59
Łódzkie	5,34	4,98	4,51	5,88	4,89
Małopolskie	4,08	5,78	11,60	4,38	8,44
Mazowieckie	6,36	5,24	5,49	6,03	5,13
Opolskie	10,73	17,90	11,92	10,48	11,34
Podkarpackie	8,16	9,71	6,22	11,76	9,75
Podlaskie	9,82	6,37	6,35	7,73	7,45
Pomorskie	16,90	20,64	12,74	15,19	14,00
Śląskie	12,47	16,74	28,62	12,48	19,00
Świętokrzyskie	3,97	5,84	4,81	3,96	5,01
Warmińsko-mazurskie	22,54	20,03	24,23	19,77	20,99
Wielkopolskie	8,71	10,84	10,35	7,30	7,63
Zachodniopomorskie	26,86	36,43	20,56	20,25	23,53
Razem	10,33	11,92	10,33	9,34	9,06

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.36. Koszt 1 ha UR zakupionego z przeciętnego kredytu na zakup gruntów rolnych (w tys. zł)

Województwo	2006	2007s	2007n	2008	2009
Dolnośląskie	6,19	6,63	8,12	10,54	13,62
Kujawsko-pomorskie	10,28	11,59	14,09	17,30	20,04
Lubelskie	5,54	7,08	8,04	7,89	10,75
Lubuskie	3,86	4,14	5,09	6,50	7,06
Łódzkie	8,13	8,94	10,50	11,84	13,44
Małopolskie	7,17	7,16	6,45	12,50	12,37
Mazowieckie	8,49	9,71	11,17	13,91	14,99
Opolskie	6,35	7,03	8,90	11,20	14,07
Podkarpackie	3,76	4,75	4,62	6,55	8,03
Podlaskie	7,14	9,47	9,46	11,12	12,77
Pomorskie	7,02	8,20	11,20	13,03	14,75
Śląskie	6,11	7,18	8,83	13,42	13,94
Świętokrzyskie	5,50	5,86	6,89	8,17	8,78
Warmińsko-mazurskie	5,80	6,16	7,79	9,44	10,61
Wielkopolskie	10,67	11,84	14,05	18,47	20,96
Zachodniopomorskie	4,88	5,46	6,36	7,85	9,71
Razem	6,99	7,70	9,72	11,89	14,01

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.37. Kredyty udzielone na zakup gruntów rolnych w celu powiększenia gospodarstwa rolnego w działach specjalnych produkcji rolnej (KZ/01d) w latach 2010-2013 (kwota i średnia w tys. zł)

Województwo	2010			2011			2012			2013		
	L	K	Ś	L	K	Ś	L	K	Ś	L	K	Ś
Dolnośląskie	1	111,6	111,6	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	1	122,0	122,0
Kujawsko-pomorskie	0	0,0	0,0	9	1 134,2	126,0	3	698,6	232,9	2	364,3	182,1
Lubelskie	2	188,3	94,1	2	167,7	83,8	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0
Lubuskie	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	1	165,0	165,0
Łódzkie	2	183,7	91,9	4	606,5	151,6	2	521,8	260,9	6	1 552,0	258,7
Małopolskie	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0
Mazowieckie	6	425,7	71,0	0	0,0	0,0	4	349,5	87,4	3	202,0	67,3
Opolskie	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	1	84,3	84,3
Podkarpackie	1	87,3	87,3	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0
Podlaskie	0	0,0	0,0	2	168,0	84,0	6	709,5	118,3	0	0,0	0,0
Pomorskie	1	46,2	46,2	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0
Śląskie	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0
Świętokrzyskie	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0	1	72,0	72,0	0	0,0	0,0
Warmińsko-mazurskie	4	503,8	126,0	6	1 335,1	222,5	4	1 864,0	466,0	3	664,2	221,4
Wielkopolskie	2	1 313,1	656,6	1	365,0	365,0	1	298,0	298,0	4	1 036,0	259,0
Zachodniopomorskie	0	0,0	0,0	2	976,5	488,3	0	0,0	0,0	0	0,0	0,0
Razem	19	2 859,7	150,5	26	4 753,0	182,8	21	4 513,4	214,9	21	4 189,7	199,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

W okresie 2006-2009 przeciętna cena 1 ha UR zakupionego przy wykorzystaniu uzyskanego kredytu preferencyjnego systematycznie rosła (tab. 1.2.2.36). Jej przeciętna cena w roku 2006 wyniosła 7,0 tys. zł, zaś trzy lata później była dwukrotnie wyższa i wyniosła 14,0 tys. zł. Najniższe ceny ziemi rolnej były w województwach świętokrzyskim i lubelskim, a najwyższe w kujawsko-pomorskim i wielkopolskim.

W ramach linii KZ/01 służącej zakupowi ziemi na powiększenie gospodarstwa rolnego w 2010 roku wyróżniono wsparcie dla gospodarstw w działach specjalnych produkcji rolnej (KZ/01d). W latach 2010-2013 wsparcie to cieszyło się niewielkim zainteresowaniem. Rocznie udzielano ok. 20 takich kredytów przy przeciętnej wysokości kredytu od 150 do 200 tys. zł (tab. 1.2.2.37).

Tabela 1.2.2.38. Kredyty udzielone na zakup gruntów rolnych w 2014 r. *

Województwo	nKZ/03dM			nKZ/03mM			nKZ/04rM			Łącznie		
	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Powierzchnia (ha)	Cena 1 ha	Liczba ha
Dolnośląskie	0	0	-	144	27 354,4	190,0	2	310,7	155,4	1 415	19,6	9,7
Kujawsko-pomorskie	4	841,9	210,5	220	41 936,2	190,6	5	2 090,0	418,0	1 823	24,6	8,0
Lubelskie	0	0	-	122	11 144,6	91,3	8	1 026,8	128,4	754	16,1	5,8
Lubuskie	0	0	-	24	5 612,0	233,8	1	1 500,0	1 500,0	426	16,7	17,0
Łódzkie	2	262,8	131,4	109	13 287,5	121,9	3	401,4	133,8	706	19,8	6,2
Małopolskie	0	0	-	5	867,2	173,4	0	0,0	-	42	20,6	8,4
Mazowieckie	0	0	-	205	28 091,9	137,0	5	1 324,5	264,9	1 204	24,4	5,7
Opolskie	0	0	-	43	8 819,8	205,1	3	1 250,0	416,7	339	29,7	7,4
Podkarpackie	0	0	-	10	1 550,9	155,1	2	715,4	357,7	149	15,2	12,4
Podlaskie	0	0	-	105	15 546,4	148,1	1	210,0	210,0	5 250	3,0	49,5
Pomorskie	0	0	-	68	15 774,5	232,0	0	0,0	-	568	28,7	8,2
Śląskie	0	0	-	6	1 249,1	208,2	0	0,0	-	40	31,2	6,7
Świętokrzyskie	0	0	-	46	4 173,0	90,7	0	0,0	-	335	12,5	7,3
Warmińsko-mazurskie	0	0	-	68	18 231,0	268,1	3	1 819,2	606,4	956	21,0	13,5
Wielkopolskie	2	262	131,0	159	30 544,0	192,1	5	2 349,0	469,8	1 736	19,1	10,5
Zachodniopomorskie	0	0	-	50	9 628,1	192,6	1	1 500,0	1 500,0	725	15,3	14,2
Razem	8	1 366,7	170,8	1 384	233 810,3	168,9	39	14 497,0	371,7	16 468	15,2	11,5

*Pominięto linię nKZ/04dM, w ramach której udzielono tylko 1 kredytu na kwotę 552,8 tys. zł, który przyznano w województwie pomorskim.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

W 2014 roku wsparcia w ramach linii na zakup gruntów rolnych uległo zmianie, co spowodowało wprowadzenie nieco innych typów kredytów. Od tego roku dopłaty do kredytów stały się elementem pomocy *de minimis* udzielanej rolnikom. Podobnie jak do tej pory kredyty przeznaczane dla gospodarstw z działów specjalnych produkcji rolnej nie cieszyły się popularnością (tab. 1.2.2.38). Niewielkie zainteresowanie dotyczyło również kredytów na utworzenie nowego gospodarstwa. Natomiast w przypadku kredytów na powiększenie gospodarstw rolnych zainteresowanie spadło kilkukrotnie w stosunku do roku 2013.

Kredyty inwestycyjne dla gospodarstw rolnych (IP/01 i nIP/01)

Linia ta zwana jest również linią podstawowych inwestycji. W jej ramach funkcjonowały również kredyty:

- IP/02 i nIP/02 – kredyty inwestycyjne dla przetwórstwa rolno-spożywczego,
- IP/03 – kredyty inwestycyjne na usługi dla rolnictwa,
- IP/04 i nIP/04 – kredyty inwestycyjne dla działów specjalnych produkcji rolnej,
- IP/05 – kredyty inwestycyjne na rozwój agroturystyki,
- nIP/05 – kredyty inwestycyjne na zakup akcji lub udziałów,
- IP/06 – kredyty inwestycyjne mieszane,
- nIP/06 – kredyty inwestycyjne na utworzenie gospodarstwa rolnego.

Podstawowe kredyty inwestycyjne oferowane do końca kwietnia 2007 roku cieszyły się znacznym zainteresowaniem (tab. 1.2.2.39). Corocznie korzystało z nich kilka tysięcy rolników. Liczba ta spadła kilka razy po wprowadzeniu nowych zasad udzielania tych kredytów, ale przeciętna kwota kredytu wzrosła. Zarówno przed, jak i po zmianie zasad kredytowania największa liczba kredytobiorców pochodziła z województw: mazowieckiego, kujawsko-pomorskiego i podlaskiego (tab. 1.2.2.40).

Tabela 1.2.2.39. Kredyty inwestycyjne dla gospodarstw rolnych (IP/01 i nIP/01) udzielone w latach 2005-2008 (kwota i średnia w tys. zł)

Województwo	2005			2006			2007			2007n			2008		
	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia
Dolnośląskie	254	16 302,0	64,2	316	31 361,4	99,2	157	16 551,2	105,4	39	6 173,4	158,3	77	12 164,2	158,0
Kujawsko-pomorskie	541	26 285,3	48,6	478	32 706,3	68,4	349	25 330,5	72,6	106	7 747,3	73,1	112	10 175,3	90,9
Lubelskie	544	14 924,7	27,4	618	25 339,9	41,0	369	20 140,2	54,6	69	4 866,8	70,5	87	9 853,6	113,3
Lubuskie	52	8 984,9	172,8	92	13 521,3	147,0	50	7 927,5	158,6	16	2 094,9	130,9	22	2 814,0	127,9
Łódzkie	333	10 273,4	30,9	331	15 881,9	48,0	204	11 458,9	56,2	32	2 592,9	81,0	64	9 543,7	149,1
Małopolskie	45	2 124,4	47,2	47	2 842,6	60,5	30	2 189,0	73,0	4	607,6	151,9	8	2 056,2	257,0
Mazowieckie	735	31 272,6	42,5	907	47 710,5	52,6	576	50 464,4	87,6	137	11 897,6	86,8	172	12 345,5	71,8
Opolskie	152	13 653,7	89,8	176	18 693,9	106,2	123	15 998,7	130,1	61	10 013,2	164,2	74	14 366,1	194,1
Podkarpackie	20	1 338,5	66,9	47	2 691,7	57,3	38	3 128,2	82,3	9	974,4	108,3	14	1 874,0	133,9
Podlaskie	485	21 254,0	43,8	456	25 946,6	56,9	338	24 369,7	72,1	138	12 222,0	88,6	151	11 847,9	78,5
Pomorskie	221	23 627,1	106,9	237	30 527,1	128,8	150	18 829,5	125,5	30	3 139,6	104,7	33	4 629,7	140,3
Śląskie	23	1 545,9	67,2	28	2 467,5	88,1	24	2 259,7	94,2	8	1 526,9	190,9	8	1 110,6	138,8
Świętokrzyskie	181	3 752,7	20,7	224	4 564,1	20,4	132	4 134,6	31,3	15	741,0	49,4	24	2 792,0	116,3
Warmińsko-mazurskie	174	16 149,8	92,8	257	38 956,7	151,6	209	25 155,2	120,4	42	4 736,2	112,8	68	8 150,6	119,9
Wielkopolskie	517	42 117,6	81,5	481	37 613,6	78,2	313	31 922,7	102,0	89	11 636,8	130,8	136	12 182,8	89,6
Zachodniopomorskie	97	9 450,3	97,4	248	31 931,3	128,8	139	22 425,5	161,3	70	9 344,0	133,5	66	13 280,5	201,2
Razem	4 374	243 056,6	55,6	4 943	362 756,3	73,4	3 201	282 285,6	88,2	865	90 314,4	104,4	1 116	129 186,6	115,8

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.40. Kredyty inwestycyjne dla gospodarstw rolnych (IP/01 i nIP/01) udzielone w latach 2008-2014 (kwota i średnia w tys. zł)

Województwo	2009			2010			2011			2012			2013			2014		
	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia
Dolnośląskie	51	6 969,8	136,7	53	8 636,4	163,0	70	12 865,7	183,8	64	17 020,9	266,0	98	22 909,9	233,8	55	14 506,0	263,7
Kujawsko-pomorskie	93	9 421,2	101,3	137	13 132,2	95,9	136	12 454,0	91,6	84	12 460,7	148,3	169	22 827,8	135,1	81	14 049,9	173,5
Lubelskie	67	6 244,6	93,2	91	8 161,9	89,7	88	8 583,0	97,5	77	10 588,2	137,5	106	13 522,0	127,6	44	7 100,1	161,4
Lubuskie	12	1 838,8	153,2	21	2 739,5	130,5	16	3 190,8	199,4	16	4 761,6	297,6	25	6 537,8	261,5	18	3 541,8	196,8
Łódzkie	67	7 042,1	105,1	78	6 179,4	79,2	38	3 942,4	103,7	50	6 155,8	123,1	77	9 928,0	128,9	41	12 651,9	308,6
Małopolskie	3	360,0	120,0	6	1 756,8	292,8	4	730,8	182,7	6	843,3	140,6	7	4 866,4	695,2	4	2 270,0	567,5
Mazowieckie	144	10 110,5	70,2	206	19 016,6	92,3	157	17 080,8	108,8	133	21 591,9	162,3	204	30 174,2	147,9	144	18 823,5	130,7
Opolskie	65	10 067,1	154,9	68	10 308,2	151,6	59	10 298,6	174,6	73	13 256,1	181,6	90	13 580,2	150,9	43	9 452,3	219,8
Podkarpackie	9	699,0	77,7	7	1 587,0	226,7	4	279,7	69,9	4	262,8	65,7	5	1 252,2	250,4	6	1 109,9	185,0
Podlaskie	84	6 560,5	78,1	109	8 587,0	78,8	105	11 706,7	111,5	60	8 813,7	146,9	110	14 369,5	130,6	53	8 586,1	162,0
Pomorskie	34	3 873,1	113,9	47	5 971,5	127,1	39	3 397,3	87,1	28	3 520,1	125,7	46	6 782,6	147,4	21	4 549,7	216,7
Śląskie	5	524,0	104,8	9	851,8	94,6	6	679,3	113,2	3	790,0	263,3	14	4 065,0	290,4	6	1 060,3	176,7
Świętokrzyskie	24	1 332,4	55,5	23	2 156,1	93,7	25	4 048,3	161,9	13	1 241,7	95,5	24	3 188,5	132,9	12	1 626,7	135,6
Warmińsko-mazurskie	55	5 394,3	98,1	60	6 736,2	112,3	69	7 713,3	111,8	51	8 081,1	158,5	104	14 179,7	136,3	38	4 433,0	116,7
Wielkopolskie	115	11 064,7	96,2	153	23 139,2	151,2	151	23 550,3	156,0	113	23 550,4	208,4	185	40 018,5	216,3	111	18 894,8	170,2
Zachodniopomorskie	68	14 042,4	206,5	90	17 233,5	191,5	99	15 826,1	159,9	78	12 124,6	155,4	88	14 468,9	164,4	58	11 249,6	194,0
Razem	896	95 544,4	106,6	1158	136 193,2	117,6	1066	136 346,8	127,9	853	145 062,8	170,1	1352	222 670,9	164,7	735	133 905,7	182,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Kredyty dla młodych rolników na utworzenie gospodarstw rolnych (MR/01 i nMR/01) lub na urządzenie gospodarstw rolnych (MR/02 i nMR/02)

Kredyty dla młodych rolników należą do najpopularniejszych wśród kredytów preferencyjnych, jednak wsparcie na utworzenie gospodarstwa rolnego nie cieszy się aż tak dużym zainteresowaniem kredytobiorców. W latach 2005-2007 liczba rocznie udzielonych kredytów nie przekraczała 150 (tab. 1.2.2.41), a ich średnia wysokość sięgała od 300 do 550 tys. zł. W 2007 roku pod rządami nowych zasad kredytowania przeciętna wysokość kredytu spadła poniżej 200 tys. zł. W 2008 r. wzrosła jednak do prawie 300 tys. zł.

W latach 2009-2014 widoczne były duże wahania w liczbie udzielanych kredytów tego typu (tab. 1.2.2.42). W latach 2009-2012 liczba rocznie przyznawanych kredytów nie przekraczała 190, zaś ich przeciętna wysokość wahała się od 270 do 370 tys. zł. W roku 2013 nastąpił znaczny spadek liczby udzielonych kredytów, ale ich przeciętna wysokość sięgnęła niespełna 400 tys. zł. Natomiast w 2014 roku liczba udzielonych kredytów spadła siedmiokrotnie w stosunku do roku poprzedniego, a przeciętna wielkość wsparcia nie przekroczyła 300 tys. zł.

Jeśli chodzi o znacznie popularniejsze kredyty na urządzenie gospodarstwa rolnego, to w okresie 2005-2008 ich liczba w każdym roku przekraczała kilka tysięcy (tab. 1.2.2.43). W 2005 roku łączna liczba tych kredytów przekroczyła 8,2 tys. przy średniej kwocie kredytu w wysokości 124,5 tys. zł. Ponad 1/4 tych kredytów przypadła na województwo mazowieckie, w którym przeciętna kwota kredytu wyniosła 111,3 tys. zł. Ponad 1 tys. kredytów udzielono w dwóch województwach podlaskim i lubelskim. Łącznie na te trzy województwa przypadła około połowa wszystkich udzielonych w tym roku kredytów tej linii. W 2006 roku udzielono aż 9,8 tys. kredytów, przy średniej kwocie kredytu wynoszącej 140,0 tys. zł. Prawie 60% z nich przypadło na cztery województwa: mazowieckie, podlaskie, lubelskie i wielkopolskie. W 2007 roku, w okresie styczeń-kwiecień, gdy obowiązywały jeszcze dotychczasowe zasady udzielania kredytów preferencyjnych, przyznano prawie 7,6 tys. takich kredytów, a ich średnia wysokość przekroczyła 152,0 tys. zł. W tym samym roku, w ramach nowych zasad kredytowania, udzielono ponad 2,8 tys. kredytów. W całym tym roku największa liczba kredytobiorców pochodziła z województwa mazowieckiego. W 2008 roku udzielono 6 tys. kredytów na urządzenie gospodarstwa rolnego, z których ponad 1,3 tys. przypadło na województwo mazowieckie. Średnia kwota udzielonych w tym roku kredytów wyniosła 169,0 tys. zł.

W 2009 roku liczba kredytów tego typu spadła o ponad połowę do przeszło 2,9 tys. zł (tab. 1.2.2.44). Jednocześnie jednak znacząco wzrosła przeciętna wysokość udzielanych kredytów, która wyniosła niespełna 198,0 tys. zł. Najwięcej kredytów – ok. 1/6 wszystkich udzielonych w tym roku – dotyczyła kre-

dytobiorców z województwa mazowieckiego, przy jednocześnie wyższej przeciętnej wysokości tych kredytów, która wyniosła 213,1 tys. zł. W kolejnym roku liczba kredytów nieco wzrosła przekraczając 3,3 tys., jednak średnia wysokość kredytu spadła do 170,3 tys. zł. Ponownie najwięcej kredytów przyznano w województwie mazowieckim, jednak ich średnia była niższa niż dla całej populacji kredytów i wyniosła jedynie 132,8 tys. zł. W 2011 roku liczba udzielonych kredytów wzrosła o ok. 1/3 do blisko 4,5 tys., przy przeciętnej wysokości kredytów sięgającej 193,5 tys. zł. Po raz kolejny najwięcej kredytów przyznano w województwie mazowieckim, choć ich średnia wysokość była niższa niż w całej grupie kredytobiorców i wyniosła 165,4 tys. zł. W 2012 roku liczba kredytów spadała do 3,7 tys., przy średniej wysokości kredytu sięgającej 222,4 tys. zł. Także i w tym roku najwięcej kredytów przypadła na województwo mazowieckie. Ich wysokość wynosiła przeciętnie 212,3 tys. zł. W 2013 roku liczba kredytów znacznie spadła – do 2,9 tys., przy średniej kwocie kredytu sięgającej 265,5 tys. zł. Najwięcej kredytów udzielono w województwie mazowieckim, gdzie przeciętnie wynosiły one 269,2 tys. zł. W ostatnim z analizowanych lat liczba udzielonych kredytów spadła o ponad połowę do 1,3 tys., a ich średnia wysokość sięgała 276,1 tys. zł. W tym roku najwięcej kredytów przyznano w województwie wielkopolskim, choć niewiele mniej kredytów udzielono w województwie mazowieckim. Przy zbliżonej liczbie kredytów, średnia wysokość kredytów w obu województwach była różna. W województwie wielkopolskim średnia ta wyniosła 252,8 tys. zł, a w mazowieckim aż 314,6 tys. zł.

W ramach kredytów dla młodych rolników występowały lub występują również następujące typy kredytów:

- nMR/01d – kredyty na utworzenie gospodarstw rolnych w działach specjalnych produkcji rolnej (od 2010 r.),
- nMR/02d – kredyty na urządzenie gospodarstw rolnych w działach specjalnych produkcji rolnej (od 2010 r.),
- nMR/nIPr – kredyty na utworzenie lub urządzenie gospodarstw rolnych w rolnictwie z dopłatami obniżonymi do poziomu nIP (w 2009 r.).

Tabela 1.2.2.41. Kredyty preferencyjne dla młodych rolników na utworzenie gospodarstw rolnych w latach 2005-2008
(kwota i średnia w tys. zł)

Województwo	2005			2006			2007			2007n			2008		
	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia
Dolnośląskie	10	1 819,9	182,0	4	2957,0	739,2	2	216,4	108	11	2 557,8	232,5	11	2 609,3	237,2
Kujawsko-pomorskie	16	4 398,1	274,9	7	1679,9	240,0	6	2011,9	335	9	3 464,5	384,9	16	7 414,2	463,4
Lubelskie	15	1 213,0	80,9	13	2007,1	154,4	9	3107,5	345	16	1 732,1	108,3	45	7 961,9	176,9
Lubuskie	2	3 055,4	1 527,7	3	3008,0	1002,7	3	8133,6	2711	2	588,0	294,0	6	1 143,3	190,5
Łódzkie	17	3 171,6	186,6	15	3870,3	258,0	5	2066,2	413	12	2 484,5	207,0	25	4 812,5	192,5
Małopolskie	1	49,0	49,0	0	0,0	-	1	21,9	22	0	0,0	-	1	184,0	184,0
Mazowieckie	25	5 682,4	227,3	21	6132,8	292,0	7	6099,1	871	20	3 388,1	169,4	28	12 095,8	432,0
Opolskie	0	0,0	-	1	1876,6	1876,6	0	0,0	-	9	3 025,4	336,2	4	973,3	243,3
Podkarpackie	3	192,7	64,2	4	4304,8	1076,2	1	250,0	250	1	50,0	50,0	3	369,4	123,1
Podlaskie	8	1 676,7	209,6	5	4646,6	929,3	2	253,9	127	8	1 332,1	166,5	16	2 388,4	149,3
Pomorskie	9	1 438,7	159,9	8	3388,9	423,6	3	662,6	221	2	510,0	255,0	12	5 328,0	444,0
Śląskie	2	533,4	266,7	2	761,6	380,8	3	525,0	175	2	66,0	33,0	5	805,1	161,0
Świętokrzyskie	1	58,9	58,9	6	731,8	122,0	1	118,0	118	5	369,2	73,8	6	1 175,9	196,0
Warmińsko-mazurskie	11	2 863,1	260,3	16	4175,8	261,0	7	3546,7	507	13	1 858,1	142,9	12	3 813,8	317,8
Wielkopolskie	19	12 906,2	679,3	9	5363,7	596,0	5	3417,0	683	9	709,0	78,8	22	8 246,0	374,8
Zachodniopomorskie	5	1 992,7	398,5	9	4246,7	471,9	4	1429,2	357	4	289,9	72,5	9	2 856,6	317,4
Razem	144	41 051,7	285,1	123	49151,3	399,6	59	31858,9	540	123	22 424,7	182,3	221	62 177,5	281,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.42. Kredyty preferencyjne dla młodych rolników na utworzenie gospodarstw rolnych w latach 2009-2014
(kwota i średnia w tys. zł)

Województwo	2009			2010			2011			2012			2013			2014		
	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia
Dolnośląskie	1	189,8	189,8	6	2 350,5	391,7	8	1 402,2	175,3	2	6 496,0	3 248,0	2	1 716,1	858,0	1	20,0	20,0
Kujawsko-pomorskie	14	3478,5	248,5	10	2 390,5	239,0	18	5 147,5	286,0	16	2 956,7	184,8	8	3 785,0	473,1	2	260,8	130,4
Lubelskie	21	2857,3	136,1	19	2 684,6	141,3	25	3 398,7	135,9	12	1 584,7	132,1	15	3 483,0	232,2	2	331,1	165,6
Lubuskie	3	2775,1	925,0	6	1 918,8	319,8	2	700,6	350,3	2	457,3	228,6	2	464,0	232,0	0	0,0	-
Łódzkie	17	8111,8	477,2	16	5 149,7	321,9	21	3 853,8	183,5	17	2 689,4	158,2	10	3 558,2	355,8	1	285,1	285,1
Małopolskie	0	0,0	-	0	0,0	-	0	0,0	-	0	0,0	-	0	0,0	-	0	0,0	-
Mazowieckie	27	6746,6	249,9	14	2 924,4	208,9	32	7 316,1	228,6	16	2 530,2	158,1	15	6 237,5	415,8	0	0,0	-
Opolskie	5	1483,7	296,7	5	1 441,2	288,2	9	7 732,7	859,2	1	260,6	260,6	1	292,0	292,0	0	0,0	-
Podkarpackie	2	406,2	203,1	1	200,0	200,0	1	39,6	39,6	0	0,0	-	0	0,0	-	0	0,0	-
Podlaskie	5	1511,3	302,3	5	1 114,5	222,9	12	6 304,8	525,4	10	3 606,1	360,6	4	2 079,7	519,9	1	1058,0	1058,0
Pomorskie	6	1546,5	257,7	4	678,0	169,5	13	7 434,2	571,9	6	1 018,0	169,7	3	909,8	303,3	0	0,0	-
Śląskie	2	664,0	332,0	2	549,0	274,5	3	759,6	253,2	1	250,0	250,0	0	0,0	-	1	321,0	321,0
Świętokrzyskie	2	216,4	108,2	3	947,8	315,9	2	229,6	114,8	2	454,0	227,0	2	330,4	165,2	0	0,0	-
Warmińsko-mazurskie	11	9585,8	871,4	5	1 926,2	385,2	16	16 710,7	1 044,4	11	3 416,0	310,5	4	707,0	176,8	4	1257,8	314,5
Wielkopolskie	7	4452,2	636,0	14	7 065,3	504,7	15	6 244,2	416,3	13	3 519,9	270,8	18	9 790,8	543,9	0	0,0	-
Zachodniopomorskie	4	2497,6	624,4	7	3 715,0	530,7	11	2 656,2	241,5	3	524,0	174,7	0	0,0	-	0	0,0	-
Razem	127	46522,8	366,3	117	35 053,3	299,6	188	69 930,5	372,0	112	29 762,9	265,7	84	33 353,3	397,1	12	3533,8	294,5

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.43. Kredyty preferencyjne dla młodych rolników na urządzenie gospodarstw rolnych (KZ/02 i nKZ/02) w latach 2005-2008 (kwota i średnia w tys. zł)

Województwo	2005			2006			2007			2007h			2008		
	L.	Kwota	Ś.	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia
Dolnośląskie	158	22 726,4	143,8	195	36211,5	185,7	159	27 108,5	170,5	71	11 336,2	159,7	238	38 654,3	162,4
Kujawsko-pomorskie	537	61 394,0	114,3	687	82733,3	120,4	602	80 126,8	133,1	233	38 220,7	164,0	476	84 097,4	176,7
Lubelskie	1 037	113 380,8	109,3	1 206	117490,4	97,4	918	121 238,2	132,1	280	29 161,1	104,1	710	94 909,5	133,7
Lubuskie	95	19 730,4	207,7	122	25312,6	207,5	91	24 505,9	269,3	35	15 066,0	430,5	63	26 563,3	421,6
Łódzkie	720	79 287,0	110,1	915	104604,0	114,3	692	91 706,3	132,5	292	34 138,5	116,9	559	73 143,2	130,8
Małopolskie	82	8 207,4	100,1	87	12967,3	149,0	75	8 644,1	115,3	20	1 645,8	82,3	61	12 621,5	206,9
Mazowieckie	2 096	233 205,3	111,3	2 300	316728,4	137,7	1 659	235 693,4	142,1	608	88 634,9	145,8	1 310	194 917,2	148,8
Opolskie	233	28 628,8	122,9	287	38722,3	134,9	230	38 282,5	166,4	117	16 916,0	144,6	209	33 793,0	161,7
Podkarpackie	56	8 006,2	143,0	96	9123,4	95,0	81	14 388,9	177,6	50	7 937,4	158,7	87	17 323,9	199,1
Podlaskie	1 018	121 534,4	119,4	1 182	152071,7	128,7	839	112 952,3	134,6	394	50 537,4	128,3	710	114 548,4	161,3
Pomorskie	308	33 773,7	109,7	329	44594,9	135,5	286	34 834,2	121,8	137	21 162,1	154,5	221	38 150,3	172,6
Śląskie	110	23 439,3	213,1	137	24436,1	178,4	95	25 615,5	269,6	39	10 371,2	265,9	98	28 086,0	286,6
Świętokrzyskie	142	13 049,7	91,9	208	23103,5	111,1	206	20 636,8	100,2	73	7 553,6	103,5	117	13 386,5	114,4
Warmińsko-mazurskie	575	90 460,9	157,3	661	116653,3	176,5	536	106 964,8	199,6	168	30 090,2	179,1	373	81 774,4	219,2
Wielkopolskie	904	147 583,2	163,3	1 168	222733,9	190,7	951	186 451,9	196,1	276	41 124,5	149,0	639	127 064,7	198,8
Zachodniopomorskie	150	19 301,4	128,7	230	44515,0	193,5	165	29 797,3	180,6	56	8 717,7	155,7	131	36 742,4	280,5
Razem	8 221	1 023 708,7	124,5	9 810	1372001,6	139,9	7 585	1 158 947,3	152,8	2 849	412 613,4	144,8	6 002	1 015 776,0	169,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Tabela 1.2.2.44. Kredyty preferencyjne dla młodych rolników na urządzenie gospodarstw rolnych (nKZ/02) w latach 2009-2014 (kwota i średnia w tys. zł)

Województwo	2009			2010			2011			2012			2013			2014		
	L.	Kwota	Śr.	L.	Kwota	Śr.	L.	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Średnia	Liczba	Kwota	Śr.
Dolnośląskie	107	20 591,5	192,4	129	22 151,9	171,7	182	39 086,6	214,8	195	46 462,0	238,3	166	44 137,1	265,9	51	10 702,9	209,9
Kujawsko-pomorskie	235	49 594,0	211,0	246	39 372,4	160,1	411	84 349,8	205,2	319	71 516,5	224,2	282	66 672,8	236,4	164	37 113,0	226,3
Lubelskie	331	52 306,5	158,0	358	40 344,8	112,7	367	54 266,6	147,9	343	53 524,8	156,0	276	62 417,8	226,2	73	15 373,7	210,6
Lubuskie	31	11 968,9	386,1	54	16 934,4	313,6	48	8 437,4	175,8	42	17 346,6	413,0	40	12 510,9	312,8	19	9 111,9	479,6
Łódzkie	336	47 873,6	142,5	373	55 030,0	147,5	407	73 079,4	179,6	325	60 961,0	187,6	238	59 540,8	250,2	122	39 783,7	326,1
Małopolskie	26	5 368,1	206,5	26	3 821,1	147,0	20	4 505,0	225,3	35	5 888,6	168,2	7	1 802,6	257,5	3	720,0	240,0
Mazowieckie	570	121 489,0	213,1	712	94 535,4	132,8	919	151 979,8	165,4	667	141 627,6	212,3	501	134 851,5	269,2	233	73 297,2	314,6
Opolskie	119	21 665,1	182,1	102	16 695,1	163,7	171	32 818,2	191,9	189	32 891,7	174,0	121	22 903,9	189,3	39	5 804,8	148,8
Podkarpackie	46	6 992,9	152,0	30	6 458,6	215,3	22	3 611,1	164,1	26	5 863,7	225,5	30	6 697,4	223,2	5	876,6	175,3
Podlaskie	297	53 465,7	180,0	402	76 042,9	189,2	565	112 733,5	199,5	386	96 225,1	249,3	295	88 162,2	298,9	146	53 025,8	363,2
Pomorskie	122	25 627,0	210,1	118	27 008,4	228,9	189	43 967,3	232,6	209	55 059,2	263,4	163	40 066,7	245,8	66	19 730,1	298,9
Śląskie	57	15 943,3	279,7	39	9 195,1	235,8	37	8 658,6	234,0	29	7 741,3	266,9	29	9 962,9	343,5	13	2 953,1	227,2
Świętokrzyskie	93	10 265,5	110,4	87	14 727,8	169,3	102	19 881,7	194,9	72	13 282,8	184,5	59	10 724,2	181,8	23	3 725,4	162,0
Warmińsko-mazurskie	171	44 807,8	262,0	207	52 172,1	252,0	294	82 580,0	280,9	281	84 391,8	300,3	218	69 125,4	317,1	99	29 057,8	293,5
Wielkopolskie	338	79 503,8	235,2	400	76 382,4	191,0	624	120 806,4	193,6	530	119 320,0	225,1	404	120 959,8	299,4	248	62 702,0	252,8
Zachodniopomorskie	74	16 974,6	229,4	109	26 787,2	245,8	97	21 261,6	219,2	101	21 499,7	212,9	110	29 913,8	271,9	63	13 389,4	212,5
Razem	2 953	584 437,3	197,9	3 392	577 659,5	170,3	4 455	862 023,2	193,5	3 749	833 602,4	222,4	2 939	780 449,7	265,5	1 367	377 367,1	276,1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Pozostałe linie inwestycyjnych kredytów preferencyjnych

Poza omówionymi już liniami kredytowymi, wśród pozostałych linii inwestycyjnych kredytów preferencyjnych znajdowały się lub znajdują następujące kredyty:

- kredyty branżowe³⁸, które obejmują: kredyty w ramach „Branżowego programu wspólnego użytkowania maszyn i urządzeń rolniczych” – symbol BR/10; kredyty w ramach „Branżowego programu restrukturyzacji przetwórstwa ziemniaka na skrobię w Polsce” – BR/13; kredyt branżowy w ramach „Programu wspierania restrukturyzacji i modernizacji przemysłu mięsnego i przetwórstwa jaj w Polsce” – BR/14; kredyt w ramach „Branżowego programu mleczarskiego” – BR/15; kredyt w ramach „Branżowego programu wspierania restrukturyzacji i modernizacji przemysłu utylizacyjnego w Polsce” – BR/16. Kredyty branżowe zostały wycofane w 2007 roku wraz ze zmianą zasad przyznawania kredytów, jednak w 2008 roku wszystkie poza kredytami BR/16 zostały przywrócone;
- kredyty na inwestycje realizowane w rolnictwie i przetwórstwie produktów rolnych przez grupy producentów rolnych – nGP;
- kredyt na zakup użytków rolnych przeznaczonych na utworzenie lub powiększenie gospodarstwa rodzinnego w rozumieniu ustawy z dnia 11 kwietnia 2003 r. o kształtowaniu ustroju rolnego (Dz.U. z 2003 r. nr 64, poz. 592) – nGR;
- kredyty na utworzenie lub urządzenie gospodarstwa rolnego w ramach realizacji programu osadnictwa rolniczego na gruntach Skarbu Państwa, zaakceptowanego przez ministra właściwego do spraw rozwoju wsi i ministra właściwego do spraw finansów publicznych – nOR.

Wszystkie te kredyty preferencyjne funkcjonowały lub nadal funkcjonują jako instrumenty zwrotne, w odniesieniu do których pomoc publiczna polega na dopłatach ze środków publicznych do oprocentowania tych kredytów. Jednakże w ramach rozwiązań wprowadzonych w 2009 roku na mocy § 3 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 22 stycznia 2009 r. w sprawie realizacji niektórych zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (Dz.U. nr 22, poz. 121 ze zm.) możliwa jest również pomoc w postaci częściowej spłaty kapitału. Chodzi o linię kredytów z częściową spłatą kapitału – symbol CSK. Tego typu pomoc nie może przekroczyć 35% kwoty kredytu, a jednocześnie 75 tys. zł. Wsparcie to wypłacane jest w dwóch ratach: 1. rata – 75% kwoty, 2. rata – 25%.

---

³⁸ Obecne zasady przyznawania kredytów preferencyjnych określone są w dokumencie: Zasady udzielania kredytów preferencyjnych wprowadzone Zarządzeniem Nr 12/2015 Prezesa ARiMR z dnia 12 marca 2015 r.

Obecnie maksymalna kwota kredytów wyznaczona jest w postaci odsetka wartości planowanej inwestycji (czyli wysokości nakładów inwestycyjnych) i maksymalnej kwoty, wynosi:

- 80% wartości nakładów inwestycyjnych na gospodarstwo rolne (90% – linia nGR), nie więcej jednak niż 4 mln zł;
- 70% wartości nakładów inwestycyjnych w działach specjalnych produkcji rolnej, nie więcej niż 8 mln zł;
- 70% wartości nakładów inwestycyjnych w przetwórstwie produktów rolnych, nie więcej niż 16 mln zł;
- 80% wartości akcji lub udziałów spółek prowadzących działalność w zakresie przetwórstwa produktów rolnych lub przetwórstwa ryb, skorupiaków i mięczaków, nie więcej niż 4 mln zł (linia nIP) lub 5 mln zł (linia nGP);
- 80% wartości udziałów jednoosobowych spółek Skarbu Państwa utworzonych w celu prowadzenia działalności w zakresie sztucznego unasienniania, nie więcej niż 4 mln zł.

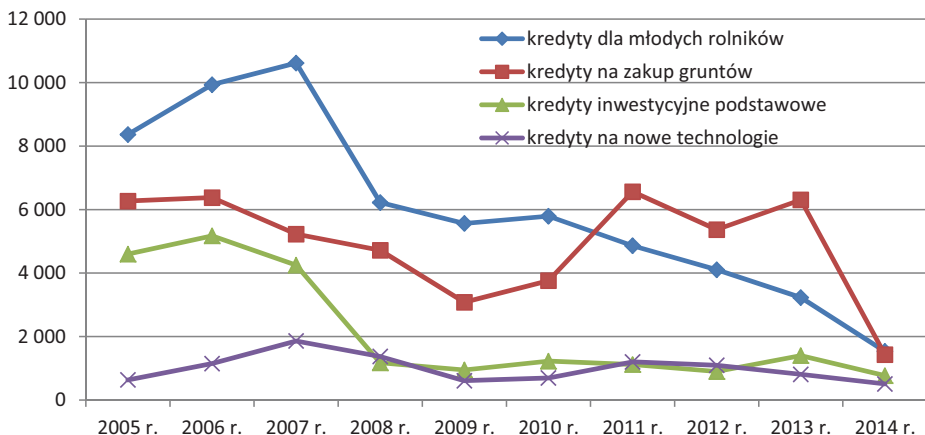
Okres kredytowania jest również zależny od linii kredytowej i jest to:

- kredyty na zakup użytków rolnych przeznaczonych na utworzenie lub powiększenie gospodarstwa rodzinnego (nGR) – 20 lat (karencja w spłacie kredytu – 2 lata);
- kredyty dla młodych rolników (nMR), kredyty dla grup producentów rolnych (nGP), kredyty na zakup gruntów rolnych (nKZ) oraz kredyty w zakresie nowych technologii (nNT) – 15 lat (karencja: nMR, nKZ, nNT – 2 lata, nGP – 3 lata);
- kredyty podstawowe inwestycyjne (nIP) i kredyty branżowe (nBR) – 8 lat (karencja nIP – 2 lata, nBR – 3 lata).

W analizowanym okresie znacznie zmieniły się nie tylko zasady udzielania kredytów, ale także ich oprocentowanie oraz liczba banków współpracujących. W 2005 roku z ARiMR współpracowało 16 banków, a w 2012 roku już jedynie 6, przy czym tylko 5 udzielało kredytów CSK. Ze współpracy z ARiMR zrezygnowały banki, które udzielały niewielu kredytów. Ponadto na spadek liczby instytucji finansowych współpracujących z Agencją wpłynęły zmiany związane z konsolidacją sektora finansowego.

Liczba inwestycyjnych kredytów preferencyjnych udzielanych w każdym roku objętym analizą systematycznie spadała (rys. 1.2.2.1). Dotyczyło to także najbardziej popularnych linii kredytowych. Znaczny spadek nastąpił wraz z wprowadzeniem nowych zasad kredytowania w związku z wynikającą z Traktatu Akcesyjnego koniecznością dostosowania pomocy krajowej do zasad obowiązujących w UE. Spadek ten pogłębił się w latach 2009-2010, kiedy w rolnictwie odczuwalny był światowy kryzys finansowo-gospodarczy.

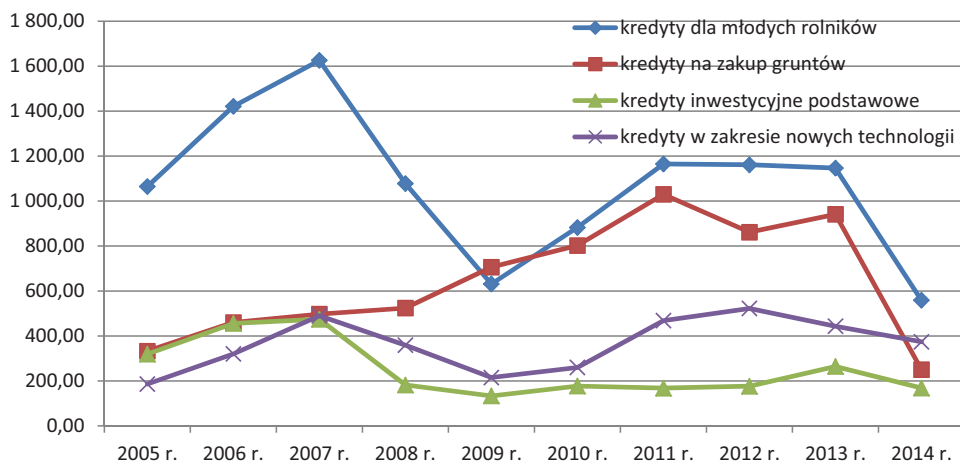
Rysunek 1.2.2.1. Liczba inwestycyjnych kredytów preferencyjnych głównych linii kredytowych udzielonych w okresie 2005-2014

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Zmiany w poziomie łącznej kwoty środków udzielonych w ramach głównych linii kredytowych wyglądały nieco inaczej niż w przypadku liczby przyznanych kredytów (rys. 1.2.2.2). W przypadku większości linii kredytowych, podobnie jak w przypadku liczby kredytów, po 2007 roku nastąpił gwałtowny spadek kwoty udzielonych kredytów. Wyjątkiem były tu kredyty na zakup gruntów rolnych, których łączna kwota wzrosła w 2008 roku i systematycznie wzrastała aż do 2011 roku. Kolejny gwałtowny spadek kwoty udzielonych kredytów nastąpił w 2014 roku. Spadła wtedy wartość kredytów udzielonych w ramach wszystkich głównych linii kredytowych. Z wyjątkiem 2009 roku, przez cały analizowany okres najwięcej środków przeznaczano na kredyty dla młodych rolników. Również w odniesieniu do tej linii kredytowej odnotowano najwyższy spadek kwoty udzielanych kredytów. W latach 2007-2009 łączna kwota rocznie przyznawanych kredytów tej linii spadła z 1,6 mld zł do jedynie 0,6 mld zł. W przypadku kredytów na zakup gruntów rolnych również nastąpił znaczny wzrost i późniejszy spadek łącznej kwoty udzielonych kredytów, jednak był on znacznie bardziej rozłożony w czasie. Kwota środków przeznaczonych na te kredyty wzrosła z 332 mln zł w 2005 roku do 1 029 mln zł w 2011 roku. Jednak w 2014 roku nastąpił gwałtowny spadek do 250 mln zł z ponad 940 mln zł rok wcześniej.

Rysunek 1.2.2.2. Kwota inwestycyjnych kredytów preferencyjnych głównych linii kredytowych udzielonych w okresie 2005-2014

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Analiza skali i zmian akcji kredytowej w badanym okresie dotycząca głównych linii kredytowych pokazała, iż w wielu wypadkach dało się wyróżnić kilka województw, w których liczba przyznanych kredytów sięgała nawet kilkunastu procent. Porównanie relacji między poziomem płatności bezpośrednich otrzymanych w ramach kampanii danego roku w stosunku do wysokości kredytów inwestycyjnych przyznanych w tym roku pokazuje, iż występuje bardzo duże zróżnicowanie regionalne (tab. 1.2.2.45). Dla trzech lat przedstawionych w tabeli w sześciu województwach relacja łącznej kwoty udzielonych kredytów inwestycyjnych do płatności bezpośrednich była wyższa niż przeciętnie dla całego kraju. Traktując wysokość uzyskanych płatności bezpośrednich (pod uwagę wzięto jedynie jednolitą płatność obszarową) jako syntetyczny wskaźnik wielkości rolnictwa wyższy poziom relacji między kredytami i płatnościami należy uznać za wyraz wyższego niż przeciętny poziomu aktywności inwestycyjnej, co może się również przekładać na wyższą aktywność w dążeniu do podniesienia konkurencyjności.

Wśród województw o zwiększonej aktywności w korzystaniu z inwestycyjnych kredytów preferencyjnych znalazły się województwa, które wykazują również wysoką aktywność w uzyskiwaniu wsparcia ze środków unijnych oferowanego w ramach programów rozwoju obszarów wiejskich.

Tak znaczny spadek relacji między kredytami preferencyjnymi i płatnościami wynikał przede wszystkim z systematycznego wzrostu poziomu uzyskiwanych płatności, a nie ze spadku kwoty udzielanych kredytów, choć i to wpły-

nęło na poziom tej relacji. Jednakże wysokość płatności wzrosła dla całego kraju czterokrotnie w analizowanym okresie, zaś wysokość kredytów w 2014 roku była jedynie o ok. 1/5 niższa niż w 2005 roku.

Tabela 1.2.2.45. Stosunek udzielonych inwestycyjnych kredytów preferencyjnych do płatności bezpośrednich wypłaconych w ramach kampanii danego roku (w proc.)

Województwo	2005	2010	2014
Dolnośląskie	33,2	27,8	9,2
Kujawsko-pomorskie	68,7	38,9	16,8
Lubelskie	54,7	16,1	4,3
Lubuskie	50,8	34,1	9,7
Łódzkie	52,3	25,8	12,2
Małopolskie	11,7	7,4	2,4
Mazowieckie	85,2	34,7	16,7
Opolskie	64,1	36,3	8,7
Podkarpackie	11,7	10,3	1,8
Podlaskie	77,9	32,9	16,1
Pomorskie	61,3	36,1	12,4
Śląskie	55,9	27,2	6,0
Świętokrzyskie	22,3	11,1	4,7
Warmińsko-mazurskie	72,0	36,8	15,7
Wielkopolskie	78,5	43,5	21,2
Zachodniopomorskie	42,4	33,5	9,1
Razem	59,9	30,5	12,3

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Płatności bezpośrednie nie są instrumentem o z góry określonym przeznaczeniu, dlatego ich beneficjenci mogą wykorzystać je zarówno w celach inwestycyjnych dotyczących prowadzonego gospodarstwa rolnego, jak i w jakichkolwiek innych celach niekoniecznie związanych z działalnością rolniczą. Z tego względu dla pełniejszego ukazania skali udzielanych kredytów z punktu widzenia sektora warto również porównać ich wysokość ze wsparciem inwestycyjnym oferowanym w ramach programu rozwoju obszarów wiejskich. Dokonując tego porównania, należy jednakże pamiętać, iż wsparcie w ramach działania 121 „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” będącego częścią PROW 2007-2013 było realizowane w oparciu o przyjęty sposób podziału środków między poszczególne województwa, co oznacza, iż skala środków uzyskanych przez dany region nie było tylko i wyłącznie wynikiem aktywności rolników danego województwa w ubieganiu się o wsparcie inwestycyjne.

Łączna kwota środków przekazanych w latach 2008-2014 beneficjentom działania 121 „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” była ponad ośmiokrotnie wyższa niż łączna suma udzielonych w tym okresie kredytów na inwestycje podstawowe w ramach linii nIP/01 (tab. 1.2.2.46). Relacja między wysokością uzyskanych kredytów i wsparcia inwestycyjnego w ramach działania 121 wyraźnie pokazuje regiony o wyższej aktywności w ubieganiu się o kredyty, co po części również było uwarunkowane kryteriami dostępu do obu typów pomocy oraz limitem wsparcia w ramach działania 121. Największa różnica w poziomie relacji między kredytami inwestycyjnymi i środkami PROW wystąpiła w przypadku województw zachodniopomorskiego i opolskiego, gdzie była ponad trzykrotnie wyższa niż średnia krajowa.

Tabela 1.2.2.46. Kwota kredytów inwestycyjnych podstawowych dla gospodarstw rolnych (nIP/01) oraz działania 121 „Inwestycje w gospodarstwach rolnych” w latach 2008-2014 (kwota łącznie w tys. zł)

Województwo	Działanie 121	Linia nIP/01	Stosunek nIP/01 do dz. 121 (w proc.)
Dolnośląskie	383 541,2	95 072,8	24,8
Kujawsko-pomorskie	685 658,6	94 521,0	13,8
Lubelskie	959 618,8	64 053,4	6,7
Lubuskie	156 314,2	25 424,3	16,3
Łódzkie	706 237,2	55 443,2	7,9
Małopolskie	305 444,6	12 883,4	4,2
Mazowieckie	1 485 959,0	129 143,0	8,7
Opolskie	221 779,5	81 328,5	36,7
Podkarpackie	248 488,2	7 064,6	2,8
Podlaskie	766 277,4	70 471,4	9,2
Pomorskie	338 613,1	32 723,9	9,7
Śląskie	205 316,7	9 081,0	4,4
Świętokrzyskie	364 487,0	16 385,5	4,5
Warmińsko-mazurskie	436 924,8	54 688,0	12,5
Wielkopolskie	998 916,8	152 400,7	15,3
Zachodniopomorskie	255 953,7	98 225,6	38,4
Razem	8 519 530,6	998 910,3	11,7

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Zupełnie inaczej wygląda porównanie wsparcia kierowanego do młodych rolników. W tym przypadku łączna wysokość środków przekazanych młodym rolnikom w ramach działania 112 „Ułatwianie startu młodym rolnikom” PROW 2007-2013 w okresie 2008-2014 była ponad 2,5-krotnie niższa niż kredytów przyznanych w tym czasie w ramach linii dla młodych rolników na urządzenie gospodarstwa rolnego – nMR/02 (tab. 1.2.2.47). Wyraźnie widać, iż w woje-

wództwach o najmniejszej przeciętnej powierzchni gospodarstw rolnych – podkarpackim i małopolskim – kwota uzyskana w ramach działania 112 przekroczyła poziom środków uzyskanych w ramach kredytów dla młodych rolników.

Tabela 1.2.2.47. Kwota kredytów inwestycyjnych dla młodych rolników na urządzenie gospodarstwa rolnego (nMR/02) oraz działania 112 „Ułatwienie startu młodym rolnikom” w latach 2008-2014 (kwota łącznie w tys. zł)

Województwo	Działanie 112	Linia nMR/02	Stosunek dz. 112 do nMR/02 (w proc.)
Dolnośląskie	56 550,0	221 786,5	25,5
Kujawsko-pomorskie	177 850,0	432 715,9	41,1
Lubelskie	224 650,0	373 143,7	60,2
Lubuskie	27 700,0	102 873,5	26,9
Łódzkie	152 350,0	409 411,6	37,2
Małopolskie	42 625,0	34 726,8	122,7
Mazowieckie	294 675,0	912 697,6	32,3
Opolskie	47 050,0	166 571,8	28,2
Podkarpackie	49 575,0	47 824,2	103,7
Podlaskie	166 100,0	594 203,5	28,0
Pomorskie	72 400,0	249 609,0	29,0
Śląskie	36 900,0	82 540,3	44,7
Świętokrzyskie	73 750,0	85 993,9	85,8
Warmińsko-mazurskie	87 600,0	443 909,3	19,7
Wielkopolskie	260 225,0	706 739,0	36,8
Zachodniopomorskie	49 525,0	166 568,6	29,7
Razem	1 819 525,0	5 031 315,3	36,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych ARiMR.

Wydaje się, iż te różnice w poziomie aktywności kredytowej nie są przypadkowe i wynikają z zaangażowania gospodarstw rolnych w rozwijanie własnej działalności oraz dążenie do podnoszenia konkurencyjności. Jednocześnie pokazuje to odmienny potencjał gospodarstw z poszczególnych regionów do sięgania po wsparcie realizowane w formie instrumentów finansowych³⁹, co powinno być uwzględnione w analizie możliwości wdrażania tego typu instrumentów w programach rozwoju obszarów wiejskich.

³⁹ Szerzej problem instrumentów finansowych i finansowania zwrotnego przedstawiono w rozdziale 3.

2. Mnożniki fiskalne

Pomiar i analiza efektów realizacji polityki państwa przyjmują wiele różnorodnych form. Jedną z nich jest szacowanie mnożników fiskalnych. Celem wyznaczania wartości tych mnożników jest uzyskanie możliwości określenia skali oddziaływania polityki państwa na gospodarkę. Chodzi tu o wpływ szeroko pojętej polityki fiskalnej państwa rozumianej jako wielkość i struktura wydatków oraz przychodów budżetowych. Wpływ polityki fiskalnej państwa odzwierciedlony jest przez jej oddziaływanie na zagregowany popyt w gospodarce. Oddziaływanie na zagregowany popyt odbywa się przez dwa podstawowe kanały⁴⁰:

1. Finansowanie inwestycji i aktywów kapitałowych.
2. Rynek pracy.

Jednakże w najnowszej literaturze przedmiotu wyróżnia się jeszcze jeden ważny kanał – efekt zwiększonych oczekiwań co do poziomu dobrobytu⁴¹.

Charakter oddziaływania polityki fiskalnej na koniunkturę gospodarczą jest ściśle uzależniony od charakteru tej polityki. Wyróżnia się politykę fiskalną o charakterze procyklicznym i o charakterze antycyklicznym. Polityka procykliczna to polityka, która wpływa na pogłębienie bieżącej fazy cyklu koniunkturalnego, co uważane jest za niekorzystne dla rozwoju sytuacji gospodarczej. Natomiast w przypadku polityki antycyklicznej mamy do czynienia z dążeniem do ograniczenia skali wahań koniunkturalnych, co sprzyja stabilizacji sytuacji gospodarczej.

Procykliczny charakter polityki fiskalnej wyraża się w skali wydatków konsumpcyjnych państwa i poziomie stawek podatkowych⁴². Procykliczność najczęściej mierzona jest za pomocą dwóch wskaźników. Pierwszym z nich jest syntetyczny miernik będący filtrem Hodricka-Prescotta wyrażony wzorem:

$$CM = \left(\frac{1}{2}HPCorr\right) + \left(\frac{1}{2}AMP\right) \quad (2.1)$$

gdzie:

HPCorr – korelacja parami procyklicznych komponentów realnych wydatków konsumpcyjnych państwa i realnego PKB;

AMP – różnica między przeciętnym poziomem realnej stopy wzrostu państwowych wydatków konsumpcyjnych w okresie koniunktury i dekonunktury gospodarczej, gdzie okresy te są zdefiniowane jako czas ze wzrostem powyżej lub poniżej średniej. Zmiana ta jest następnie znormalizowana do przedziału [-1,1].

---

⁴⁰ P.R. Tcherneva, (2014), *Reorienting fiscal policy: a bottom-up Approach*, „Journal of Post Keynesian Economics”, t. 37, nr 1, s. 49.

⁴¹ Ibidem, s. 52.

⁴² G. Kaminsky, C. Reinhart, C. Végh, (2004), *When it rains, it pours: procyclical capital flows and macroeconomic policies*, NBER Macroeconomics Annual, t. 19, s. 11-82.

Miernik ten ma za zadanie wydzielenie dyskrecjonalnych komponentów procyklicznych polityki fiskalnej.

Natomiast drugi wskaźnik bazuje na szacowaniu funkcji odpowiedzi na prowadzoną politykę fiskalną i wyrażony jest wzorem⁴³:

$$\Delta \log(G_{i,t}) = \alpha_i + \beta_i \Delta \log(GDP_{i,t}) + \varepsilon_{i,t} \quad (2.2)$$

gdzie:

$G_{i,t}$ – poziom realnych wydatków konsumpcyjnych państwa;

GDP – poziom realnego PKB;

i – kraj;

t – rok;

α – stała;

β – estymator cykliczności.

Jak wskazują badania R. McManusa i F.G. Ozkana, procykliczna polityka finansowa nie tylko negatywnie wpływa na wzrost PKB, ale może również zwiększać prawdopodobieństwo wystąpienia kryzysu finansowego⁴⁴.

W ostatnich latach jednym z najczęściej dyskutowanych w kontekście polityki fiskalnej problemów jest wielkość mnożników fiskalnych. Dyskusja ta wybuchła na nowo w związku z finansowym i gospodarczym kryzysem, który wybuchł w 2007 roku, po okresie znacznie mniejszego zainteresowania tym problemem. Koncepcja mnożnika fiskalnego po raz pierwszy pojawiła się w 1931 roku w pracy Kahn, a w 1936 roku została rozszerzona.

Dyskusja sprzed jej obecnego renesansu miała następujący przebieg:

- Keynesiści twierdzili, że deficyt może być efektywnym narzędziem zapobiegania recesji.
- Neoklasyczna synteza – model IS-LM pokazał, iż jedynie w krótkim okresie możliwe jest pozytywne oddziaływanie zwiększonych wydatków publicznych, jednakże jedynie pod warunkiem, iż bezrobocie pozostaje poniżej swojej naturalnej stopy.
- W latach 70. XX wieku skazywano na zerową (również w krótkim okresie), a nawet ujemną wartość mnożnika.
- W latach 90. XX wieku uznano, iż konsolidacja fiskalna może zwiększyć zagregowaną produkcję (koncepcja ekspansyjnej konsolidacji fiskalnej), a mnożnik fiskalny może być ujemny.

Problem mnożników fiskalnych i ich wartości, choć szeroko dyskutowany w ostatnich latach, nadal nie spotkał się z ostatecznym rozstrzygnięciem. Jed-

⁴³ Oba wzory za: R. McManus, F.G. Ozkan, (2015), *On the Consequences of Pro-Cyclical Fiscal Policy*, „Fiscal Studies”, t. 36, nr 1, s. 29-50.

⁴⁴ Ibidem, s. 48.

nakże S. Charles, Th. Dallery i J. Marie⁴⁵ wskazują, jaka jest przyczyna częstego pojawiania się w ostatnich latach stwierdzenia, iż w okresie dekoniunktury gospodarczej (dodatnia) wysokość mnożników fiskalnych jest wyższa. Podstawą do tego jest mniejsza skłonność sektora prywatnego, a właściwie rentierów, do oszczędzania.

Problem skali oddziaływania mnożników jest ściśle powiązany z zachowaniem podmiotów rynkowych, a zwłaszcza konsumentów. Za pomocą różnych teorii zachowań konsumentów próbuje się również tłumaczyć obserwowane rozbieżności w wartościach mnożników. Różne teorie ekonomiczne w odmienny sposób prezentują reakcję konsumentów na wzrost wydatków publicznych. Na przykład w modelu realnego cyklu koniunkturalnego (real business cycle) wzrostowi wydatków publicznych towarzyszy spadek wydatków konsumpcyjnych dokonywanych przez gospodarstwa domowe. Z odmienną sytuacją mamy natomiast do czynienia w modelu IL-SM z niercardiańskimi gospodarstwami domowymi. Współczesne teorie próbują godzić obie koncepcje poprzez uwzględnienie dostępu gospodarstw domowych do rynków finansowych lub poprzez wpływ oczekiwań co do dalszego rozwoju sytuacji gospodarczej⁴⁶. Należy jednakże mieć na uwadze fakt, iż zachowania konsumentów na rynku to problem bardzo złożony i zależny od wielu czynników, jak chociażby od wyjściowego poziomu konsumpcji. Kwestie te bardzo szeroko przedstawił w swych pracach Angus Deaton⁴⁷.

Mnożnik fiskalny to miara wpływu wydatków sektora finansów publicznych na PKB i stanowi relację przyrostu PKB do egzogenicznej zmiany poziomu deficytu budżetowego. Zgodnie z ideą mnożnika jego wartość wyższa od 1 oznacza wzrost wydatków prywatnych związany ze wzrostem wydatków publicznych. Natomiast gdy jest on mniejszy od 1, wzrost wydatków publicznych będzie oznaczał zmniejszanie się skali wydatków prywatnych, co może być skutkiem podniesienia stóp procentowych lub wzrostu poziomu cen.

Stymulowanie gospodarki poprzez wzrost wydatków publicznych opiera się na założeniu, że efekt stymulacyjny tych wydatków jest większy niż efekt ewentualnych cięć podatków. Mnożnik fiskalny jest wyższy, gdy:

---

⁴⁵ S. Charles, Th. Dallery, J. Marie, (2015), *Why the Keynesian Multiplier Increases During Hard Times: A Theoretical Explanation Based on Rentiers' Saving Behaviour*, „Metroeconomica”, t. 66, nr 3, s. 451-473.

⁴⁶ Szerzej problem ten został omówiony m.in. w artykule: M. Lubiński, (2015), *Mnożnik fiskalny: reaktywacja*, „Gospodarka Narodowa” nr 1(275), s. 5-26.

⁴⁷ Krótkie omówienie prac A. Deatona i wykaz jego najważniejszych publikacji zawiera dokument: The Royal Swedish Academy of Science (2015), *The Price in Economic Sciences 2015*. Dokument dostępny na stronie: https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/2015/popular-economicsciences2015.pdf

- pakiet fiskalny przewiduje wysoki udział wydatków w porównaniu do cięć podatków;
- środki są ukierunkowane na gospodarstwa domowe, które w największym stopniu odczuwają ograniczenie płynności;
- krańcowa skłonność do konsumpcji jest wysoka;
- krańcowa skłonność do importu jest niska;
- występuje duża luka produkcyjna;
- przyszły wzrost podatków nie jest przez konsumentów brany pod uwagę w ich decyzjach ekonomicznych.

Badania dotyczące wysokości mnożnika fiskalnego prowadzone są w dwojaki sposób. Pierwszy sposób szacowania bazuje na danych empirycznych. Natomiast drugi opiera się na analizie modeli strukturalnych. Badania bazujące na danych empirycznych prowadzą do bardzo zróżnicowanych wyników dotyczących poziomu mnożnika, co wynika zarówno z odmiennego doboru próby badawczej, jak i metod statystycznych^{48,49}. Stosowana jest również metoda narracyjna⁵⁰ opracowana przez Ch. Romer i D. Romera, która opiera się na analizie dokumentów w celu zidentyfikowania zmian w polityce fiskalnej⁵¹. Badając niespodziewane szoki fiskalne w wydatkach rządowych, najczęściej korzysta się z danych dotyczących wydatków militarnych, stąd też badania dotyczą jedynie Stanów Zjednoczonych. Inne podejście to badanie wydatków państwa w odpowiedzi na klęski żywiołowe i katastrofy naturalne⁵².

W ostatnich latach pojawiają się badania, które wykorzystują obie te metody, co ma na celu zweryfikowanie wyników uzyskanych dla danego kraju i okresu. Przykładem takiego podejścia jest praca D. Caldara i Ch. Kampha⁵³. Autorzy ci wskazali na to, iż niezależnie od stosowanej metody wyniki są zbliżone i odpowia-

---

⁴⁸ Ograniczenia związane ze stosowanymi metodami, zwłaszcza w przypadku badań dotyczących głębokich recesji zostały przedstawione w opracowaniu: J.A. Parker, (2011), *On measuring the effects of fiscal policy in recessions*, „NBER Working Paper Series”, nr 17240.

⁴⁹ Obszerny wykaz kluczowych badań wysokości mnożnika przygotowanych do 2008 r. zawiera opracowanie: A. Spilimbergo, S. Symansky, M. Schindler, (2009), *Fiscal Multipliers*, „IMF Staff Position Note”, SPN/09/11, International Monetary Fund.

⁵⁰ W literaturze anglojęzycznej w odniesieniu do tego podejścia stosowane są dwa określenia: *narrative approach* lub *event study approach*.

⁵¹ Ch.D. Romer, D.H. Romer (2007), *The macroeconomic effects of tax changes: estimates based on a new measure of fiscal shocks*, University of California, Berkeley. Dokument dostępny na stronie: <http://elsa.berkeley.edu/~cromer/RomerDraft307.pdf>.

⁵² Takie podejście z zastosowaniem obu metod zastosował W. Yang (2013), *Macroeconomic Effects of Fiscal Policy*, A thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy, Economics and Finance, School of Social Sciences, Brunel University, Londyn.

⁵³ D. Caldara, Ch. Kampha, (2008), *What Are the Effects of Fiscal Policy Shocks? A VAR-based Comparative Analysis*, European Central Bank, Working Paper Series nr 877.

dają teorii. Badanie pokazało jednak istotne różnice w reakcji gospodarki na szoki w postaci niespodziewanego wzrostu poziomu opodatkowania.

Główną trudnością w badaniu poziomu mnożnika jest identyfikacja bodźca fiskalnego i wyizolowanie egzogenicznych zmian po stronie dochodowej i wydatkowej.

Problemem w wyznaczeniu poziomu tego mnożnika jest stopa importochłonności. Jak wskazują Łaski, Osiatyński i Zięba, zamiast całkowitej importochłonności gospodarki należy się tu posłużyć importochłonnością ogółem pomniejszoną o importochłonność eksportu⁵⁴. Dla przykładu, w 2009 r. mnożnik wydatków państwowych w Polsce wyliczony tym sposobem wynosił 1,8, co oznaczało, iż wzrost wydatków państwa o 1 zł prowadził do wzrostu PKB o 1,8 zł, co dodatkowo oznaczało wpływy budżetowe sięgające 0,32 zł⁵⁵.

Dodatkowo należy mieć na uwadze fakt, iż wbrew większości dotychczasowych badań oddziaływanie polityki fiskalnej nie jest jednakowe w okresie ożywienia i recesji. Przyjmowanie założenia o równomiernym oddziaływaniu sprawi, iż poziom mnożnika wydatków rządowych jest błędnie szacowany⁵⁶. P. Michaillat również potwierdza zróżnicowanie poziomów mnożników w zależności od fazy cyklu koniunkturalnego⁵⁷.

Warto również zauważyć, iż zdaniem E. Farhi'ego i I. Weninga, jeśli zmiany w poziomie regionalnych wydatków publicznych są finansowane poprzez zewnętrzne transfery, to mnożnik na poziomie tej jednostki administracyjnej jest wyższy niż na poziomie krajowym, gdyż jest wypadkową mnożnika własnych wydatków i wydatków finansowanych z przekazanych środków⁵⁸.

Analizując możliwy zakres oddziaływania danej dyskrecjonalnej polityki fiskalnej na gospodarkę, należy również pamiętać o ograniczeniach jej wpływu, czyli o uwarunkowaniach, w jakich ma być prowadzona. Uwarunkowania te obejmują przede wszystkim:

- niedoskonałość rynku kredytowego, a zwłaszcza ograniczenia kredytowe⁵⁹;
- efekt lewarowania;

---

⁵⁴ K. Łaski, J. Osiatyński, J. Zięba (2010), *Mnożnik wydatków państwowych i szacunki jego wielkości dla Polski*, „Materiały i Studia”, z. 246, Narodowy Bank Polski, Warszawa.

⁵⁵ Ibidem, s. 20.

⁵⁶ Konieczność prowadzenia badań bez założenia o jednakowej skali oddziaływania polityki fiskalnej w różnych fazach cyklu koniunkturalnego została szeroko omówiona w artykule: J.A. Parker, (2011), op. cit.

⁵⁷ P. Michaillat, (2014), *A Theory of Countercyclical Government Multiplier*, „American Economic Journal”, t. 6, nr 1, s. 190-217.

⁵⁸ E. Farhi, I. Werning, (2012), *Fiscal Multipliers: Liquidity traps and Currency Unions*, NBER Working Paper nr 18381.

⁵⁹ K. Makarski, (2015), *Mnożniki fiskalne w modelu z ograniczeniami kredytowymi*, „Materiały i Studia” nr 318, Narodowy Bank Polski, Warszawa.

- efekt Barro-Ricardo (konceptcja zakładająca, iż wzrostowi wydatków państwa towarzyszy wzrost oszczędności sektora prywatnego i gospodarstw domowych, co pozwala zachować na niezmiennym poziomie wysokość oszczędności);
- ograniczenia płynności;
- koszty dostosowania do zmian w polityce budżetowej.

W odniesieniu do efektu Barro-Ricardo badania przeprowadzone przez O. Röhna⁶⁰ wskazują, iż gdy zadłużenie państwa przekroczy 75% PKB, to wzrasta poziom oszczędności ludności. Jest to zgodne z wcześniejszym modelem D. Sutherlanda⁶¹, który pokazuje, iż gospodarstwa domowe dopiero wtedy biorą pod uwagę w swoich decyzjach poziom zadłużenia państwa, gdy jego poziom jest na tyle wysoki, iż koszty konsolidacji fiskalnej poniosą te gospodarstwa domowe, a nie przyszłe pokolenia.

W sytuacji, gdy recesja jest na tyle duża, iż nie może być mowy o efekcie wypychania wydatków prywatnych przez wydatki publiczne, wzrost wydatków państwa może mieć bardzo wysoki efekt mnożnikowy.

W ramach różnych badań uzyskuje się bardzo odmienne wyniki określające wysokość łącznego mnożnika wydatków publicznych. Jednakże generalnie w państwach o sztywnym kursie walutowym poziom mnożnika jest znacznie wyższy niż w państwach o płynnym kursie walutowym. W badaniach przeprowadzonych przez E. Ilzetzkiego, E. Mendozę i C. Végha⁶² w oparciu o dane dotyczące 44 państw skumulowany mnożnik wyniósł 1,4 w państwach o stałym kursie walutowym, a w państwach o płynnym kursie sięgał on -0,69. Natomiast w badaniach G. Corsettiego, A. Meiera i G. Müllera⁶³ dotyczących 17 państw należących do OECD mnożnik wyniósł odpowiednio 0,6 i około 0.

Badania E. Ilzetzkiego, E. Mendozy i C. Végha wykazały również różnicę w poziomie mnożnika między państwami wysoko rozwiniętymi i rozwijającymi się. W państwach wysoko rozwiniętych mnożnik wyniósł 0,39, a w rozwijających się -0,03. Natomiast łączny mnożnik w państwach rozwiniętych to 0,66, a w państwach rozwijających się nie był statystycznie istotnie różny od 0. Zbadano również poziom mnożnika w zależności od poziomu zadłużenia państwa. Mnożnik fiskalny w przypadku państw o wysokim poziomie długu publicznego był bliski 0, a łączny mnożnik wyniósł -3. Mnożnik miał wartość dodatnią

⁶⁰ O. Röhn, (2010), *New Evidence on the Private Saving Offset and Ricardian Equivalence*, OECD Economics Department Working Papers nr 762, OECD Publishing.

⁶¹ A. Sutherland, (1997), *Fiscal Crises and Aggregate Demand: Can High Public Debt Reverse the Effects of Fiscal Policy?*, „Journal of Public Economics”, t. 65, s. 147-162.

⁶² E. Ilzetzki, E. Mendoza, C. Végh (2010), *How big (small?) are fiscal multipliers?*, „NBER Working Paper Series”, Working Paper 16479.

⁶³ G. Corsetti, A. Meier, G. Müller, (2012), *What Determines Government Spending Multipliers?*, „IMF Working Paper”, WP/12/150, International Monetary Fund.

w przypadku zadłużenia sięgającego 40% PKB. Wykazano, że granica zadłużenia na poziomie 60% stanowi punkt, po przekroczeniu którego impuls fiskalny staje się nieskuteczny⁶⁴.

Z uwagi na to, iż problem pomiaru jest bardzo złożony warto w pierwszej kolejności spróbować dokonać jego oszacowania korzystając z dotychczas zgromadzonej wiedzy na temat czynników wpływających na jego wielkość. Metodę takiego szacowania zaproponowano w pracy przygotowanej przez N. Batini, L. Eyraud i A. Weber⁶⁵. Zakłada ona następujący schemat szacowania poziomu mnożnika:

1. Określenie, ile cech gospodarki charakteryzującej się wysokim poziomem mnożników fiskalnych posiada dany kraj.

W pierwszym kroku należy przyznać wartość 1 każdej z występujących w danym kraju cech:

- Wysoki poziom sztywności rynku pracy;
- Niski poziom automatycznych stabilizatorów koniunktury mierzonych jako iloraz wydatków publicznych i nominalnego PKB (za niski uznano iloraz wynoszący mniej niż 0,4);
- Stały lub quasi-stały kurs wymiany walut;
- Niski lub bezpieczny poziom długu publicznego;
- Skuteczne zarządzanie wydatkami publicznymi i przychodami państwa.

2. Zsumowanie przyznanych punktów za występujące cechy, co pozwala określić poziom mnożnika jako niski (0-3 punkty), średni (3-4 punkty) lub wysoki (4-6 punktów). Uzyskanym poziomom mnożników odpowiadają stosowne przedziały ich wysokości (tab. 2.1).

3. Podniesienie lub obniżenie przyznanej punktacji w zależności od tego, jak kształtuje się sytuacja ekonomiczna danego kraju:

- Faza cyklu koniunkturalnego – przy występowaniu dekonunktury gospodarczej należy podnieść dolny i górny przedział wysokości mnożników o 60%. Jeśli nie występuje luka produkcyjna, to nie dokonujemy przeszacowania poziomu mnożników. Natomiast w przypadku dobrej koniunktury obniżamy dolny i górny przedział wysokości mnożników o 40%;
- Polityka pieniężna – przy tak niskim poziomie stóp procentowych, że polityka staje się nieskuteczna należy podnieść przedziały mnożników o 30%. Jeśli występują inne ograniczenia w skuteczności, należy podnieść przedziały wysokości mnożników od 0 do 30%.

---

⁶⁴ Liczne odwołania do badań dotyczących poziomu mnożników fiskalnych zawiera publikacja V.A. Ramey (2011), *Can Government Purchases Stimulate the Economy?*, „Journal of Economic Literature”, t. 49(3), s. 673-85.

⁶⁵ N. Batini, L. Eyraud, A. Weber, (2014), *A Simple Method to Compute Fiscal Multipliers*, IMF Working Paper, WP/14/93.

Tabela 2.1. Przedziały wysokości mnożnika fiskalnego

Kategoria kraju	Przedział wysokości mnożnika
Niski poziom mnożnika	0,1-0,3
Średni poziom mnożnika	0,4-0,6
Wysoki poziom mnożnika	0,7-1,0

Źródło: N. Batini, L. Eyraud, A. Weber, (2014), *op. cit.*, tab. 6.

Jednakże analiza wpływu wydatków publicznych na gospodarkę nie pozwala na pełne określenie sytuacji makroekonomicznej. Należy jeszcze wziąć pod uwagę potrzeby pożyczkowe państwa i instytucji publicznych, czyli źródła finansowania wydatków państwa. Jak wskazują badania W. Ziółkowskiej⁶⁶ dotyczące Polski obejmujące okres 2001-2012, choć zależności nie są jednoznaczne, to sugerują występowanie efektu „wypychania” inwestycji przez potrzeby pożyczkowe Skarbu Państwa i emisję skarbowych papierów wartościowych, co oznacza, iż faktyczny wpływ realizowanej polityki gospodarczej jest mniej pozytywny niż wynikałoby to z oceny bazującej jedynie na mnożnikach fiskalnych.

3. Finansowanie zwrotne a rolnictwo

Instrumenty zwrotne są coraz silniej wprowadzane do instrumentarium stosowanego w ramach unijnych polityk służących rozwojowi społeczno-gospodarczemu na obszarze UE⁶⁷. Również w odniesieniu do rolnictwa i obszarów wiejskich dąży się do ich szerszego wykorzystywania.

Wśród instrumentów zwrotnych można wymienić dwie kategorie. Pierwszą z nich są instrumenty kapitałowe obejmujące takie formy finansowania, jak *venture capital* czy *seed capital*. Natomiast druga kategoria to finansowanie o charakterze dłużnym, które obejmuje kredyty preferencyjne, gwarancje i poręczenia oraz pożyczki.

Jednym z podstawowych celów stosowania finansowania zwrotnego w ramach polityki wsparcia danego sektora jest zwiększenie skali oddziaływania tej pomocy w ramach danego ograniczenia budżetowego występującego w możliwościach finansowych wspierania sektora. Instrumenty te mają mieć większą skalę oddziaływania na ograniczanie luki kredytowej niż bezzwrotne formy

⁶⁶ W. Ziółkowska, (2015), *Efekt wypierania a pożyczki publiczne*, [w:] Owsiak St. (red. nauk.), *Determinanty rozwoju Polski. Finanse publiczne*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 99-106.

⁶⁷ Instrumenty te są stosowane również w Polsce. Zestawienie tego typu instrumentów stosowanych w ramach wsparcia ze środków UE zawiera m.in. opracowanie: L. Frydrych, (2015), *Bezzwrotne i zwrotne instrumenty pomocy publicznej Unii Europejskiej dla przedsiębiorców*, [w:] Owsiak St. (red. nauk.), *Determinanty rozwoju Polski. Finanse publiczne*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 240-260.

wsparcia. Jednocześnie instrumenty te w związku z ich zwrotnym charakterem podlegają lepszej weryfikacji ex-ante niż instrumenty zwrotne. Dotyczy to przede wszystkim beneficjenta wsparcia, który konieczność zwrotu uzyskanych środków musi uwzględnić w swoim biznesplanie.

Do rolnictwa odnoszą się wszystkie problemy i ograniczenia w sięganiu po zewnętrzne źródła finansowania, z jakimi borykają się podmioty należące do sektora małych i średnich przedsiębiorstw. Jednocześnie jednak podmioty sektora rolniczego spotykają się również z innymi ograniczeniami w dostępie do finansowania zewnętrznego. Ograniczenia te wynikają w dużej mierze ze specyfiki działalności rolniczej, która ma w dużej mierze charakter sezonowy, uzależniony od warunków klimatycznych oraz realizowana jest na obszarach często oddalonych od centrów handlowo-finansowych, co utrudnia zarówno dostęp do rynków zbytu, jak i źródeł finansowania.

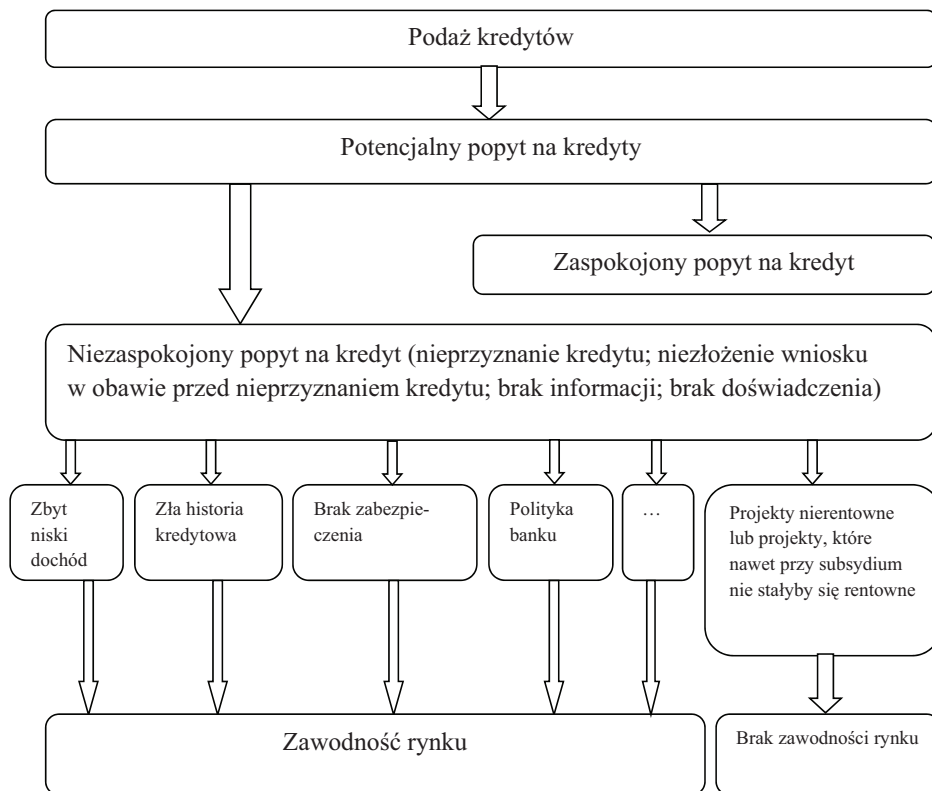
Ryzyko wystąpienia luki finansowej, zwanej również luką finansowania, oszacowane przy wykorzystaniu ankiet i modelu regresji logistycznej wyznaczone w ramach oceny ex-ante instrumentów finansowych w ramach Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój jest zróżnicowane w zależności od wielkości podmiotu gospodarczego. Najwyższe dotyczy najmniejszych podmiotów i sięga 45% w przypadku mikroprzedsiębiorstw, zaś w przypadku w małych firm wynosi 25,9%, podczas gdy w średnich i dużych podmiotach jedynie 11,9%⁶⁸.

---

⁶⁸ *Ocena ex-ante instrumentów finansowych w ramach Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój. Raport końcowy*, (2014), Raport przygotowany przez firmę WYG PSDB Sp. z o.o. na zlecenie Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju, załącznik 5.

Rysunek 3.1. Określanie wielkości luki finansowej

Źródło: European Investment Bank, 2014, *op. cit.*, rys. 5.

W przypadku instrumentów finansowania zwrotnego, które mogą być oferowane w ramach programów rozwoju obszarów zalecane jest w pierwszym rzędzie rzetelne przeanalizowanie potrzeb i możliwości wdrożenia takich instrumentów. Schemat tego postępowania jest bardzo złożony i obejmuje⁶⁹:

- 1) Analiza rynku obejmująca wszystkie obszary polityki państwa dotyczące rolnictwa. Analiza ta powinna obejmować:
  - ocenę sytuacji ekonomicznej,
  - określenie typu i wielkości niedoskonałości rynku,
  - wskazanie na suboptymalne inwestycje,
  - opis struktury gospodarstw rolnych,

⁶⁹ European Commission, European Investment Bank, (2015), *Preview of Methodological Handbook for implementing an ex-ante assessment of financial instruments for agriculture supported by the EAFRD*, Bruksela.

- oszacowanie luki między podażą i popytem na rynkach rolnych,
  - omówienie specyfiki poszczególnych rynków rolnych.
- 2) Określenie wartości dodanej rolniczych instrumentów finansowych oraz wpływu zastosowania takich instrumentów na całość pomocy publicznej kierowanej do rolnictwa. Celem jest tu ograniczenie możliwości pokrywania się obszarów wsparcia między instrumentami finansowymi i innymi formami pomocy publicznej oraz zapobieganie niekorzystnemu oddziaływaniu instrumentów finansowych na pozostałe elementy publicznego wsparcia.
  - 3) Oszacowanie dodatkowych publicznych i prywatnych środków, które zostaną zaangażowane dzięki wdrożeniu instrumentów finansowych, czyli określenie skali efektu lewarowania. Należy przy tym określić, czy inwestorzy prywatni powinni uzyskiwać preferencyjne wynagrodzenie za zaangażowany kapitał.
  - 4) Zgromadzenie informacji na temat dotychczasowych doświadczeń w stosowaniu podobnych instrumentów w celu:
    - zidentyfikowania czynników wpływających na sukces lub porażkę w stosowaniu instrumentów finansowych,
    - uwzględnienia lekcji wynikających z wcześniejszych doświadczeń we wdrażaniu instrumentów finansowych na etapie projektowania nowych instrumentów;
  - 5) Zapewnienie spójności między instrumentami finansowymi a strategią programu rozwoju obszarów wiejskich. Bazując na strategii PROW i jej poziomie szczegółowości, należy:
    - określić obszar i skalę funkcjonowania instrumentów finansowych;
    - dokonać wyboru najbardziej odpowiednich instrumentów finansowych biorąc pod uwagę oszacowane potrzeby rynkowe i specyfikę poszczególnych segmentów rynku;
    - określić warunki dostępu do instrumentów finansowych dla planowanych grup beneficjentów tych narzędzi;
    - sprawdzić, czy planowana strategia inwestycyjna, która ma być realizowana za pomocą instrumentów finansowych, jest zgodna z priorytetami PROW.
  - 6) Określenie przewidywanych ilościowych rezultatów wdrożenia instrumentów finansowych oraz tego, jak przyczynią się do osiągnięcia celów strategicznych polityki rozwoju obszarów wiejskich. Działaniom tym powinno towarzyszyć wdrożenie systemu monitorowania i raportowania procesu wdrażania instrumentów finansowych.
  - 7) Dokonanie przeglądu i aktualizacji systemu funkcjonowania instrumentów finansowych.

Fundusze pożyczkowe

W Polsce fundusze pożyczkowe zaczęły powstawać w połowie lat 90. XX wieku⁷⁰. Na koniec 2014 roku 87 funduszy pożyczkowych, które działają w Polsce dysponowało łącznie kapitałem w wysokości 2 mld 537 mln 844 tys. zł. W 2014 r. fundusze te udzieliły 8 599 pożyczek o średniej wysokości 104 tys. zł. Wśród tych pożyczkobiorców były firmy reprezentujące rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo. Stanowiły one 1,14% wszystkich pożyczkobiorców, a udzielona im wysokość pożyczek to 0,72% łącznej kwoty przekazanych beneficjentom środków. Warto również dodać, iż 40% pożyczkobiorców to podmioty zlokalizowane na obszarach wiejskich [Polski Związek Funduszy Pożyczkowych, 2015].

Naturalnie, poza współfinansowanymi ze środków publicznych istnieją w pełni komercyjne zwrotne instrumenty finansowe. Należą do nich poza instrumentami omówionymi już w tym rozdziale również leasing, factoring oraz kredyty.

Jak pokazują badania dotyczące wpływu kredytów rolniczych na rozwój obszarów wiejskich, występuje dodatnia korelacja między kredytami rolniczymi i wzrostem gospodarczym tych obszarów⁷¹. Wskazuje to na zasadność monitorowania dostępności kredytów na obszarach wiejskich, a w razie występowania luki finansowej jest to podstawa do podejmowania przez państwo odpowiednich działań zapewniających podmiotom funkcjonującym na obszarach wiejskich dostęp do finansowania.

Gwarancje kredytowe

Jednym ze sposobów na zmniejszenie trudności, zwłaszcza tych napotykanych przez małe i średnie przedsiębiorstwa, w uzyskaniu kredytów jest stworzenie systemu gwarancji kredytowych. Mimo ich częstego włączania do instrumentarium polityki wsparcia wobec sektora małych i średnich przedsiębiorstw teoria ekonomii nie oferuje jednoznacznych wniosków co do ich użyteczności. Również badania empiryczne nie oferują jednoznacznych wniosków, co wynika także i z tego, iż rzetelnych oraz kompleksowych badań jest niewiele z powodu braku dostępu do odpowiednich danych statystycznych. Badania przeprowadzone przez P. Asdrubaliego i S. Signore dotyczące unijnego systemu gwarancji kredytowych dla sektora MŚP pokazują, iż gwarancje pozytywnie od-

---

⁷⁰ A. Kuchciński, (2013), *Fundusze pożyczkowe finansujące MSP*, Zeszyty Naukowe Uczelnia Vistula nr 32, s. 118-129.

⁷¹ V. Hartarska, D. Nadolnyak, X. Shen, (2015), *Agricultural credit and economic growth in rural areas*, „Agricultural Finance Review”, t. 75, z. 3, s. 302-312.

działają na dalszy rozwój przedsiębiorstw, które z nich skorzystały⁷². Natomiast badania przeprowadzone przez A. D'Ignazio i C. Menoniego dotyczące włoskich firm sektora MŚP wskazują, iż gwarancje kredytowe nie mają wpływu na łączny poziom długu bankowego podmiotów, wobec których przyznano gwarancje kredytowe⁷³.

Jednakże w państwach Europy Środkowo-Wschodniej ten sposób na redukcję ograniczeń w dostępie do kredytów jest mało popularny. Szacuje się, iż na Węgrzech i w Rumunii poziom takich gwarancji sięga 1,2%-1,3% PKB tych państw. W Polsce skala gwarancji kredytowych sięga 0,4% PKB. Jednocześnie jednak wyniki badań ankietowych wskazują, iż połowa banków w Polsce ma bardzo duże doświadczenie w gwarancjach kredytowych (ponad 10% portfela kredytowego sektora MŚP obejmują gwarancje), a połowa ma bardzo niewielkie doświadczenie w tym zakresie (mniej niż 1% portfela kredytowego MŚP obejmują gwarancje). Warto również podkreślić, iż wśród wszystkich państw objętych badaniem jedynie w Polsce 100% ankietowanych przedstawicieli banków stwierdziło, że w ich opinii podaż gwarancji kredytowych odpowiada popytowi na nie⁷⁴.

Dzięki gwarancjom kredytowym część ryzyka związanego z udzieleniem przez bank danemu podmiotowi kredytu jest przeniesiona na podmiot udzielający gwarancji. Występują zarówno prywatne, jak i publiczne systemy gwarancji kredytowych, jednak bardziej rozpowszechnione są systemy publiczne. Systemy te różnią się również ukierunkowaniem działania i strukturą organizacyjną⁷⁵. Często mamy do czynienia z podmiotami operującymi jedynie na regionalną skalę. W przypadku podmiotów publicznych występują zarówno odrębne instytucje, jak i banki krajowe lub inne instytucje sektora publicznego. W państwach Europy Środkowo-Wschodniej większość gwarancji udzielana jest indywidual-

---

⁷² P. Asdrubali, S. Signore, (2015), *The Economic Impact of EU Guarantees on Credit to SMEs Evidence from CESEE Countries*, EIF Research & Market Analysis, Working Paper 2015/29.

⁷³ A. D'Ignazio, C. Menon, (2013), *The causal effect of credit guarantees for SMEs: evidence from Italy*, Temi di Discussioni nr 900, Banca d'Italia.

⁷⁴ Vienna Initiative Working Group on Credit Guarantee Schemes, (2014), *Credit Guarantee Schemes for SME lending in Central, Eastern and South-Eastern Europe, A report by the Vienna Initiative Working Group on Credit Guarantee Schemes*.

⁷⁵ Szerszy przegląd systemów gwarancji kredytowych w państwach OECD zawiera publikacja: OECD, Centre for Entrepreneurship, SMEs and Local Development, (2013), *SME and Entrepreneurship Financing: The Role of Credit Guarantee Schemes and Mutual Guarantee Societies in supporting finance for small and medium-sized enterprises. Final Report*, OECD, Paryż.

nie (nie dla grupy kredytów) bezpośrednio bankom, a większość udzielonych gwarancji dotyczy rolnictwa⁷⁶.

W Polsce system gwarancji kredytowych funkcjonuje w ramach Banku Gospodarstwa Krajowego (BGK) i Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa. System gwarancji kredytowych BGK dotyczy gwarancji *de minimis*, zaś system ARiMR odnosi się do gwarancji związanych z podmiotami sektora rolnego⁷⁷.

Gwarancje kredytowe mogą dostarczać małym i średnim przedsiębiorstwom różnorodnych korzyści. Obejmują one przede wszystkim:

- umożliwienie uzyskania kredytu,
- ograniczenie wielkości wymaganego zabezpieczenia kredytu,
- zwiększenie wielkości uzyskanego kredytu,
- dłuższy okres kredytowania,
- niższe oprocentowanie kredytu,
- krótszy okres oczekiwania na decyzję kredytową.

Warto zaprezentować doświadczenia w funkcjonowaniu systemu gwarancji kredytowych dla rolnictwa funkcjonującego na Litwie, jako przykład systemu prowadzonego przez jeden podmiot na terenie całego kraju. Litewski Fundusz Rolniczych Gwarancji Kredytowych⁷⁸ prowadzi działalność obejmującą następujące obszary:

- Wydawanie gwarancji kredytowych instytucjom kredytowym i firmom leasingowym;
- Administrowanie krajową pomocą publiczną;
- Administrowanie funduszem kredytowym;
- Administrowanie funduszem odszkodowawczym dla licencjonowanych składów artykułów rolnych.

W zakresie gwarancji kredytowych fundusz gwarantuje spłatę do 70% niespłaconego kredytu lub opłat leasingowych. Odsetek ten sięga do 80% w przypadku młodych rolników, rolników specjalizujących się w produkcji roślinnej, którzy ubezpieczyli swoje uprawy oraz gospodarstw zajmujących się produkcją zwierzęcą, jeśli kredyt ma być wykorzystany na przejęcie, budowę lub modernizację budynków gospodarskich, wyposażenie lub/i zwierzęta. Natomiast w odniesieniu do kredytów udzielonych przez Litewską Agencję Regu-

---

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ Analiza systemów gwarancji kredytowych funkcjonujących w Polsce jest jednym z celów realizacji zadania badawczego „Mechanizmy i impulsy fiskalne oddziałujące na rozwój wsi i rolnictwa, finansowanie zwrotne i quasi-rynkowe, instrumenty internalizacji efektów zewnętrznych w rolnictwie oraz dostarczanie dóbr publicznych” w 2016 roku, dlatego problem ten nie został szerzej omówiony w tej monografii.

⁷⁸ Informacje na temat funduszu dostępne są na jego stronie internetowej: <http://garfondas.lt>

lacji Rynku Przedsiębiorstw Państwowych Zajmujących się Rolnictwem i Produkcją Żywności spłata sięga 100%.

Gwarancje udzielane są w odniesieniu do kredytów, które mają być przeznaczone na:

- inwestycje mające na celu przejęcie aktywów obrotowych i/lub usług określonych w odpowiednim rozporządzeniu litewskiego ministerstwa rolnictwa i/lub alternatywnych działań lub spółdzielnie wyznaczonych w odpowiedniej regulacji litewskiego ministerstwa rolnictwa;
- inwestycje i przejęcie aktywów obrotowych przez podmioty zajmujące się nabywaniem, przetwórstwem i sprzedażą produktów rolnych;
- przejęcie aktywów obrotowych przez firmy i spółdzielnie, które zajmują się nabywaniem, przetwórstwem lub sprzedażą produktów rolnych i sprzedadzą te aktywa obrotowe rolniczym podmiotom Republiki Litewskiej;
- inwestycje dokonywane przez wspólnoty wiejskie i lokalne grupy działania, instytucje badawcze i wyższe uczelnie, w tym instytucje zajmujące się edukacją zawodową (instytucje niefinansowane z budżetu państwa), które posiadają eksperymentalne, pokazowe lub szkoleniowe gospodarstwa rolne i wdrażają projekty inwestycyjne współfinansowane ze środków UE;
- interwencyjny zakup artykułów rolnych i żywności oraz spłata kredytów otrzymanych przez Litewską Agencję Regulacji Rynku Przedsiębiorstw Państwowych Zajmujących się Rolnictwem i Produkcją Żywności.

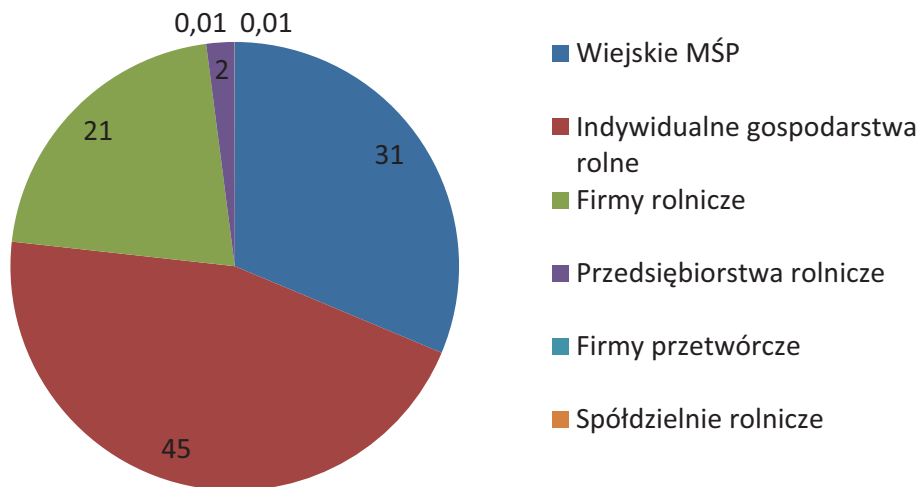
Natomiast w odniesieniu do gwarancji dotyczących leasingu nowych urządzeń gwarancja obejmuje do 60% kwoty niezapłaconej części ceny leasingowanych aktywów. Łączna kwota udzielonych gwarancji nie może przekroczyć limitu określonego przez litewski rząd. W latach 2009-2013 liczba rocznie udzielanych gwarancji wahała się od 125 do 450, a wartość udzielonych dzięki tym gwarancjom kredytów wynosiła od 80 do 204 mln LTL⁷⁹.

Jeśli chodzi o strukturę podmiotową udzielonych w 2013 roku gwarancji kredytowych, to najczęściej korzystały z nich indywidualne gospodarstwa rolne stanowiące aż 45% wszystkich beneficjentów gwarancji (rys. 3.2). Znaczną grupę stanowiły również wiejskie podmioty sektora małych i średnich przedsiębiorstw (31%) oraz firmy rolnicze (21%). Udział spółdzielni rolniczych i firm przetwórczych był śladowy.

---

⁷⁹ Agricultural Credit Guarantee Fund, (2014), *Annual Report 2013*, Wilno, rys. 1.

Rysunek 3.2. Struktura podmiotowa korzystających z kredytów z gwarancjami Litewskiego Funduszu Rolniczych Gwarancji Kredytowych w 2013 r.

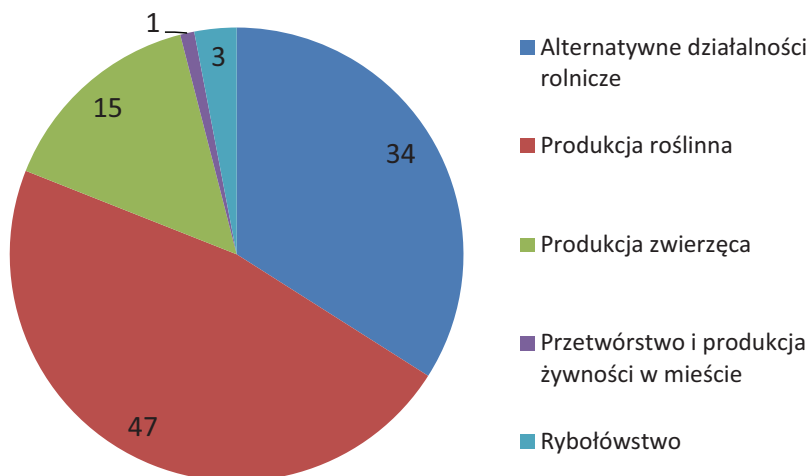

Źródło: *Agricultural Credit Guarantee Fund, (2014), Annual Report 2013, Wilno, rys. 5.*

W odniesieniu do rodzajów działalności prowadzonej przez beneficjentów gwarancji kredytowych najczęściej spotykaną działalnością jest produkcja roślinna (rys. 3.3). Aż 47% beneficjentów prowadziło taką działalność. Dla porównania działalność zwierzęcą prowadziło jedynie 15% beneficjentów gwarancji. Ważną grupę beneficjentów stanowią osoby zajmujące się alternatywnymi kierunkami działalności rolniczej, którzy stanowili aż 34% ogółu beneficjentów.

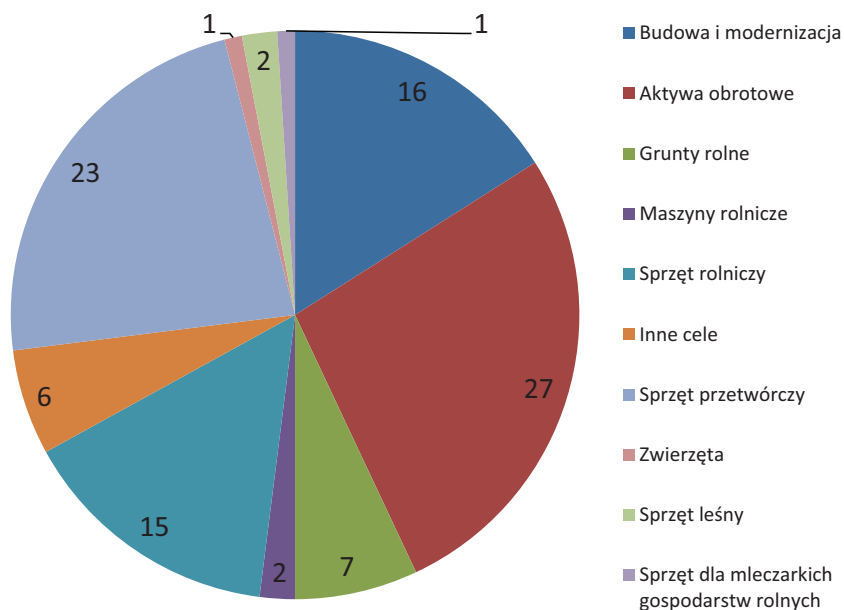
Kredyty, w odniesieniu do których przyznano gwarancje były przeznaczone na różne cele (rys. 3.4). Ponad 1/4 z nich przeznaczono na aktywa obrotowe, a blisko 1/4 na sprzęt wykorzystywany w przetwórstwie. Najbardziej kredyty przeznaczano na zwierzęta i sprzęt dla gospodarstw rolnych specjalizujących się w mleczarstwie.

Rysunek 3.3. Struktura korzystających z kredytów z gwarancjami Litewskiego Funduszu Rolniczych Gwarancji Kredytowych w 2012 r. według rodzajów działalności kredytobiorców

Źródło: Agricultural Credit Guarantee Fund, (2014), Annual Report 2013, Wilno, rys. 6.

Rysunek 3.4. Struktura korzystających z kredytów z gwarancjami Litewskiego Funduszu Rolniczych Gwarancji Kredytowych w 2013 r. według celu wykorzystania kredytu

Źródło: Agricultural Credit Guarantee Fund, (2014), Annual Report 2013, Wilno, rys. 8.

Ważnym problemem w przypadku udzielania wszelkiej pomocy publicznej jest ocena skali występowania efektu *deadweight*, w polskiej literaturze przedmiotu zwanego również efektem biegu jałowego. Efekt ten bywa różnie definiowany, jednak zasadniczo oznacza skorzystanie z pomocy publicznej przez podmiot, który samodzielnie zrealizowałby projekt, na którego realizację przyznano wsparcie.

W literaturze przedmiotu wyróżnia się różne kilka kategorii efektu *deadweight* w zależności od skutków braku wsparcia⁸⁰:

1. Czysty efekt *deadweight* – bez wsparcia projekt zostałby zrealizowany w tym samym czasie, miejscu i skali.
2. Częściowy efekt *deadweight*:
  - inna lokalizacja projektu,
  - projekt odroczone w czasie,
  - mniejsza skala projektu,
  - różne kombinacje tych elementów (np. projekt realizowany później i w mniejszej skali).
3. Brak efektu *deadweight*.

Warto problem ten przedstawić na przykładzie systemu gwarancji kredytowych *de minimis* udzielanych przez Bank Gospodarstwa Kredytowego podmiotom reprezentującym sektor małych i średnich przedsiębiorstw. Jak wskazują badania ankietowe przeprowadzone wśród polskich przedsiębiorstw, które skorzystały z tego programu gwarancji kredytowych dotyczących kredytów obrotowych, aż 64% jego beneficjentów uważa, że otrzymałoby kredyt o takiej samej wartości bez posiadania otrzymanej gwarancji. Jedynie 19% stwierdziło, że nie otrzymałoby takiego kredytu⁸¹. Wyniki te nie są zaskoczeniem, gdy przyjrzymy się strukturze odpowiedzi na pytanie o powód skorzystania z gwarancji (rys. 3.5).

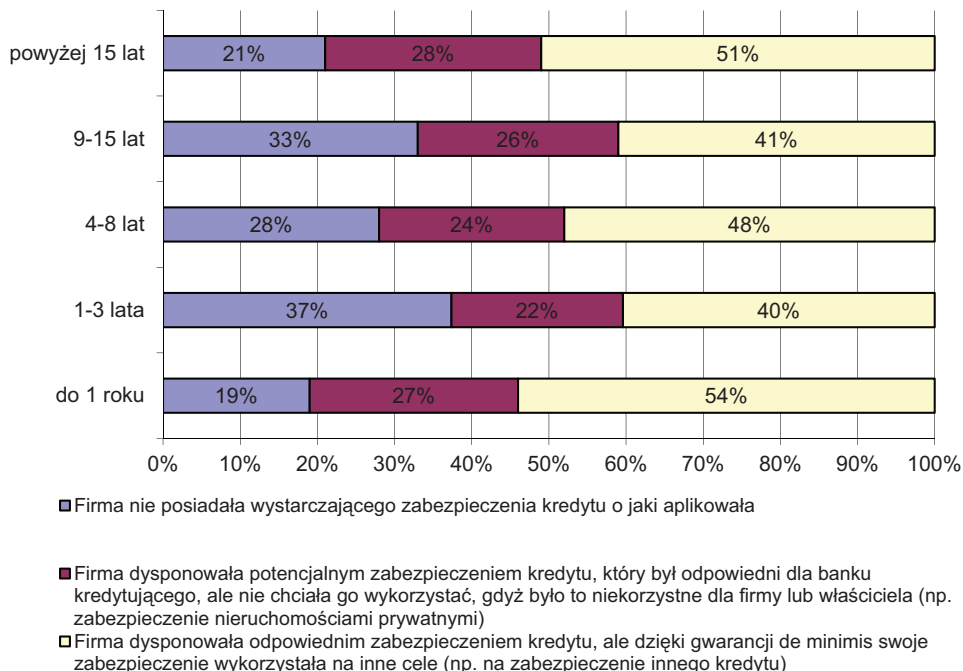
Wyniki te pokazują, że większość firm dysponowała odpowiednim zabezpieczeniem kredytu, o który się ubiegała, ale wykorzystanie posiadanego zabezpieczenia ograniczyłoby jej możliwości dalszego rozwoju, a tym samym możliwości podniesienia swojej konkurencyjności. Tym samym należy uznać, iż efekt *deadweight* nie sięgał przeciętnie 64%, ale praktycznie nie występował.

---

⁸⁰ H. Lenihan, M. Hart, (2003), *Evaluating the Impact of Enterprise Ireland Assistance: methodological considerations when estimating deadweight and displacement*, Proceedings of the 7th EUNIP Annual Conference, Faculty of Economics; University of Porto, Portugal, 18-20 września.

⁸¹ T. Kaczor, A. Kowalczyk, (2014), *Raport: Efekty programu gwarancji de minimis realizowanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego*, Bank Gospodarstwa Krajowego, Warszawa, rys. 22.

Rysunek 3.5. Przyczyna skorzystania z gwarancji *de minimis* wg wieku firmy

Źródło: T. Kaczor, A. Kowalczyk (2014), *op. cit.*, rys. 19.

Leasing

W literaturze przedmiotu wyróżnia się dwa rodzaje leasingu – leasing finansowy i leasing operacyjny. Leasing operacyjny⁸² cechuje przede wszystkim to, że pełna rata leasingowa, odsetkowa i kapitałowa wliczają się do kosztów uzyskania przychodu, a przedmiot leasingu pozostaje własnością leasingodawcy przynajmniej na czas trwania umowy (w związku z tym amortyzacja tego środka trwałego pozostaje po stronie leasingodawcy). Po dokonaniu pełnej spłaty rat leasingowych leasingobiorca jest uprawniony do wykupu lub rezygnacji z leasingowanego przedmiotu. Natomiast podatek VAT płacony jest z każdą ratą leasingową. W przypadku leasingu finansowego⁸³ do kosztów uzyskania przychodu możliwe jest zaliczenie jedynie rat leasingowych i kosztów amortyzacji, gdyż ta przypada na leasingobiorcę. Podatek VAT płacony jest z góry w całości wraz z pierwszą ratą leasingową. Jeśli chodzi o własność przedmiotu leasingu, to

⁸² Leasing operacyjny bywa również zwany leasingiem usługowym.

⁸³ W odniesieniu do leasingu finansowego rzadziej używanym określeniem jest leasing kapitałowy.

ostatnia rata wpłacana przez leasingobiorcę jest równoznaczna z przejęciem przedmiotu leasingowanego na własność przez leasingobiorcę.

W Polsce rośnie znaczenie leasingu w rolnictwie. W sektorze rolniczym z leasingu najczęściej korzystają nie gospodarstwa indywidualne, lecz przedsiębiorstwa rolnicze. Jak pokazują badania przeprowadzone przez D. Zawadzką, A. Strzelecką i E. Szafraniec-Silutę, obejmujące okres 2006-2012, leasing, jak i kredyt są coraz częściej stosowane w rolnictwie do sfinansowania inwestycji.

W 2014 r. aż 64% maszyn sfinansowanych pożyczką w ramach leasingu stanowiły maszyny rolnicze⁸⁴. Tak duży udział maszyn rolniczych w znacznej części wynika ze wsparcia ze środków EFRROW, z którego korzystają rolnicy.

Gwarancje kredytowe są również elementem wsparcia współfinansowanego w ramach różnych funduszy UE. Podstawowym instrumentem jest tu JEREMIE. Możliwe jest również tworzenie systemów gwarancji kredytowych w ramach programów współfinansowanych z Europejskiego Funduszu Rolniczego Rozwoju Obszarów Wiejskich, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego.

Jak pokazują dotychczasowe doświadczenia innych państw w stosowaniu instrumentów finansowych w ramach programów rozwoju obszarów wiejskich, instrumenty te spotykają się z niewielkim zainteresowaniem beneficjentów⁸⁵. Wśród obaw państw dokonujących analizy potrzeby wdrożenia instrumentów finansowych w ramach PROW pojawiają się m.in. obawy o:

- koszty stworzenia dodatkowego, równoległego systemu wdrażania instrumentów wsparcia;
- niskie zainteresowanie potencjalnych beneficjentów z powodu skomplikowanych procedur;
- równoległe funkcjonowanie innych instrumentów wsparcia – zwłaszcza tych bezzwrotnych⁸⁶.

Obawy te wraz z analizą dostępności kapitału dla rolnictwa sprawiły, że w Niemczech uznano, iż nie ma potrzeby wprowadzania w okresie 2014-2020 instrumentów finansowych do polityki rozwoju obszarów wiejskich⁸⁷.

---

⁸⁴ Związek Polskiego Leasingu, (2015), *Wyniki branży leasingowej za 2014 rok*. Konferencja prasowa Związku Polskiego Leasingu w dniu 02.02.2015, Warszawa.

⁸⁵ Dotychczasowe doświadczenia w realizacji instrumentów finansowych, w tym pożyczek i gwarancji kredytowych realizowanych w ramach EFRROW przedstawiono w pracy: B. Wieliczko, (2015), *Czy warto stosować instrumenty finansowe w programach rozwoju obszarów wiejskich?*, maszynopis.

⁸⁶ B. Forstner, R. Grajewski, (2014), *Beurteilung von alternativen Finanzierungsarten und -instrumenten zur Umsetzung von investiv ausgerichteten Fördergrundsätzen der GAK*, Thünen Working Paper 29, s. XIII-XIV.

⁸⁷ Ibidem, s. 79.

Fundusze kapitału załączkowego (seed capital)

Młode, dopiero startujące podmioty ze względu na brak zabezpieczeń i historii kredytowej mają utrudniony dostęp do kredytów bankowych, a w związku z tym wymagają dostępu do innych źródeł finansowania. Jednym z nich są właśnie fundusze kapitału załączkowego. Kapitał oferowany przez takie fundusze ma charakter długoterminowy. Co więcej, nie występuje konieczność bieżącej spłaty odsetek za korzystanie z niego.

W polskiej literaturze przedmiotu wciąż częściej stosuje się angielską niż polską nazwę tego źródła kapitału. Fundusze kapitału załączkowego, zwane również funduszami załączkowymi, to środki oferowane przez prywatne lub publiczne fundusze *seed capital* dla podmiotów, które dopiero rozpoczynają swoją działalność gospodarczą.

W Polsce w okresie programowania 2004-2006 w ramach Sektorowego Programu Operacyjnego „Wzrost konkurencyjności przedsiębiorstw” Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości realizowała poddziałanie 1.2.3 „Wspieranie powstawania funduszy kapitału załączkowego typu seed capital”. O to wsparcie inwestycyjne mogły się ubiegać mikro, mali i średni przedsiębiorcy, których przedsięwzięcia znajdowały się we wczesnej fazie rozwoju, czyli opracowania nowego produktu czy usługi lub prowadzenia sprzedaży w niewielkiej skali nie przynoszącej jeszcze zysków. Wsparcia dokonywano poprzez objęcie udziałów lub akcji finansowanej spółki przy maksymalnej wielkości inwestycji wynoszącej 1 000 000 EUR. W okresie 2007-2013 również istniała możliwość korzystania ze wsparcia kapitału załączkowego w ramach programu Innowacyjna Gospodarka⁸⁸. W programie tym istniała także możliwość zakładania inkubatorów inwestycyjnych. Również w obecnym programie Innowacyjna Gospodarka jest dostępna taka pomoc⁸⁹.

---

⁸⁸ Wsparcie takie oferowano również w ramach Programu Współpracy Transgranicznej Południowy Bałtyk 2007-2013.

⁸⁹ Więcej na temat funkcjonowania funduszy venture capital w Polsce można znaleźć m.in. w pracy: A. Rosa, (2008), *Venture capital w Polsce*, Zeszyty Naukowe Instytutu Ekonomii i Zarządzania Politechniki Koszalińskiej nr 12, s. 133-143. Natomiast bariery rozwoju takich funduszy szeroko omówione są w pracy: E. Grzegorzczak, M. Krawczyk, (2013), *Aktualny stan rynku private equity/venture capital w Polsce oraz bariery jego rozwoju*, „Annales Mariae Curie-Skłodowska Lublin-Polonia Sectio H”, t. XLVII(3), s. 209-217. Kwestie dotyczące regulacji przedstawiono zaś m.in. w pracy: J. Adamiec, (2011), *Regulacje UE dotyczące venture capital a sektor venture capital w Polsce*, „Analizy BAS” nr 19(63).

Fundusze podwyższonego ryzyka (venture capital)

Fundusze podwyższonego ryzyka są elementem *private equity*⁹⁰ i mają zbliżony charakter do funduszy kapitału zaangażowanego. Występują zarówno fundusze prywatne (prowadzone przez osoby fizyczne, banki lub towarzystwa emerytalne), jak i publiczne. Jak wskazuje Piotrowski, fundusze venture capital są pośrednikiem finansowym między inwestorem kapitałowym a spółką kapitałową potrzebującą inwestycji kapitałowej⁹¹. Podstawową różnicą jest wyższy poziom ryzyka niepowodzenia finansowanego przedsięwzięcia. Natomiast podobnie jak w przypadku funduszy zaangażowanych wsparcie odbywa się poprzez objęcie akcji lub udziałów zasilanego podmiotu. Uzyskanie takiego wsparcia wiąże się z koniecznością poddania się stałemu monitoringowi prowadzonemu przez fundusz, a często również z obowiązkiem włączenia jego przedstawicieli do zarządu.

Finansowania zwrotne, choć coraz powszechniej wprowadzane w polityce UE, nadal nie są popularne wśród podmiotów, do których są kierowane. Jak pokazują badania przeprowadzone w Polsce na potrzeby wdrażania programu „Innowacyjna gospodarka”, podmioty, które dotychczas nie korzystały z tego typu instrumentów mają niewielką wiedzę na ich temat. Dla przykładu, prawie połowa tych, którzy nie korzystali do tej pory z wejść kapitałowych inwestora zewnętrznego, ocenia swoją wiedzę na temat tej formy finansowania inwestycji jako złą lub bardzo złą⁹². Podobne wyniki przedstawiają również nieco wcześniejsze badania (rys. 3.6). Oznacza to konieczność wdrażania bardzo szeroko zakrojonych programów informacyjno-edukacyjnych.

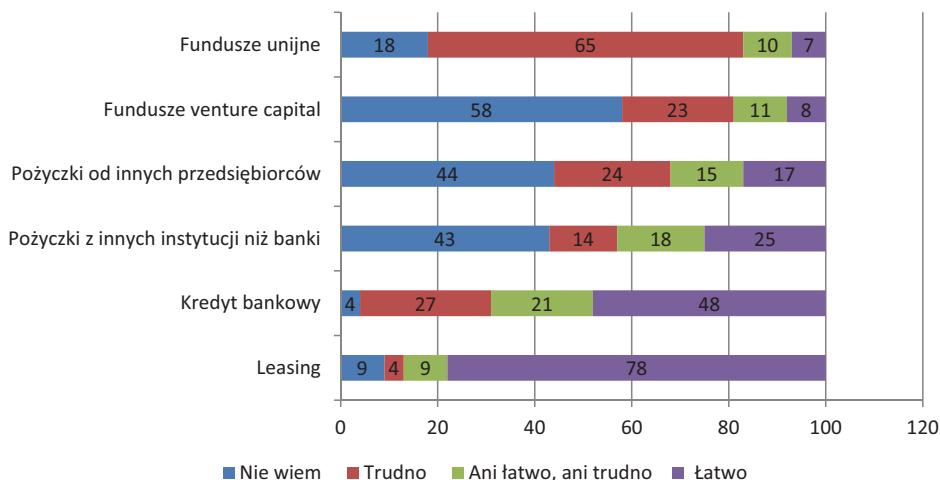
---

⁹⁰ Finansowanie zewnętrzne podmiotów niedopuszczonych do obrotu publicznego. W niektórych opracowaniach pojęcia *private equity* i *venture capital* stosowane są zamiennie.

⁹¹ S. Piotrowski, (2011), *Venture capital jako forma finansowania MŚP w polityce wspierania innowacji UE*, Rozprawa doktorska, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań, s. 32.

⁹² *Ocena ex-ante instrumentów finansowych w ramach Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój. Raport końcowy*, (2014), Raport przygotowany przez firmę WYG PSDB Sp. z o.o. na zlecenie Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju, s. 50. W publikacji tej szeroko przeanalizowano potencjał absorpcyjny różnych form kapitału zewnętrznego.

Rysunek 3.6. Łatwość korzystania z różnych typów finansowania w odpowiedziach przedsiębiorców

Źródło: E. Grzegorzczak, (2014), *Dokapitalizowanie rynku private equity/venture capital przez środki publiczne drogą do rozwoju innowacji w Polsce*, „Journal of Capital Market and Behavioral Finance”, t. 1(1), s. 45-63.

Stale pojawiają się nowe alternatywne modele finansowania różnych projektów inwestycyjnych. Obecnie do najpopularniejszych z nich należą: mikrofinansowanie, finansowanie społecznościowe (crowdfunding) czy pożyczki typu peer-to-peer⁹³.

Innowacje finansowe mogą mieć bardzo różny charakter. Nie ograniczają się one tylko i wyłącznie do nowych produktów i usług, ale mogą również dotyczyć np. nowych rozwiązań infrastrukturalnych⁹⁴. W literaturze przedmiotu wyróżnia się następujące typy innowacji finansowych:

- innowacje transferu ryzyka,
- innowacje wyceny ryzyka,
- innowacje wspomagające płynność,

⁹³ Więcej na temat tych instrumentów, jako źródeł kapitału początkowego (załączkowego), można przeczytać np. w pracy: G. Bruton, S. Khavul, D. Siegel, M. Wright, (2015), *New Financial Alternatives in Seeding Entrepreneurship: Microfinance, Crowdfunding, and Peer-to-Peer Innovations*, „Entrepreneurship Theory and Practice”, t. 39, z. 1, s. 9-26. Natomiast na temat rynku pożyczek peer-to-peer w Polsce można przeczytać m.in. w: K. Mitrega-Niestrój, (2014), *Recent Developments of the P2P Lending Market in Poland*, „Studia Ekonomiczne” nr 186, cz. 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, s. 264-277.

⁹⁴ Obszerną prezentację pojęcia „innowacje finansowe” zawiera m.in. artykuł: M. Marcinkowska, (2012), *Innowacje finansowe w bankach*, „Acta Universitatis Lodzianensis, Folia Oeconomica” nr 266, s. 71-96.

- innowacje zwiększające dostępność finansowania dłużnego,
- innowacje zwiększające dostępność finansowania udziałowego,
- innowacje ubezpieczeniowe,
- innowacje w zarządzaniu aktywami i pasywami,
- innowacje w finansowaniu instytucji finansowych⁹⁵.

Bazując na tym podziale można wyróżnić następujące funkcje innowacji:

- funkcja płatnicza,
- funkcja inwestycyjna,
- funkcja finansowania,
- funkcja wyceny,
- funkcja zarządzania ryzykiem⁹⁶.

Wszystkie te nowe możliwości zwiększają paletę możliwości wyboru źródeł finansowania. Jednocześnie jednak generują koszty związane z koniecznością uzyskania wiedzy na temat ich funkcjonowania. Koszty te są tym większe, im niższy jest wyjściowy poziom wiedzy potencjalnego klienta. Kolejną barierą w ich popularyzacji jest awersja do ryzyka oraz niechęć do poszukiwania nowych rozwiązań, która charakteryzuje wielu konsumentów i w większości przypadków zwiększa się wraz z ich wiekiem. Bariery te mogą być szczególnie istotne w przypadku polskiego rolnictwa, które nadal ma stosunkowo niewielki kontakt z różnego rodzaju instytucjami finansowymi.

Warto jednakże dążyć do popularyzacji wiedzy na temat nowych, innowacyjnych rozwiązań finansowych, gdyż ich stosowanie może przynosić liczne korzyści w zakresie finansowania działalności przedsiębiorstwa. Obejmują one:

- zmniejszenie kosztów transakcyjnych,
- obniżenie kosztu kapitału,
- dostęp do nowych źródeł finansowania,
- zwiększenie elastyczności struktury finansowania,
- ograniczenie ryzyka finansowego,
- zarządzanie ryzykiem rynkowym^{97,98}.

---

⁹⁵ J. Błach, (2011), *Innowacje finansowe i ich znaczenie we współczesnym systemie finansowym – identyfikacja i systematyzacja problemu*, Finansowy Kwartalnik Internetowy „e-Finanse”, t. 7, nr 3, s. 25.

⁹⁶ *Ibidem*, rys. 5.

⁹⁷ J. Błach, (2012), *Koszty zastosowania innowacji finansowych w działalności przedsiębiorstwa. – identyfikacja problemu*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia, Sectio H”, t. XLVI, cz. 4, tab. 1.

⁹⁸ W niniejszym rozdziale pominięto innowacje na rynkach walutowych, które są szczególnie istotne nie w finansowaniu działalności przedsiębiorstwa, ale w jego aktywności na międzynarodowych rynkach w roli eksportera lub importera. Szerzej na temat tych innowacji można przeczytać np. w pracy: I. Miciuła, (2015), *Innowacje finansowe na rynku walutowym*, Zeszyty

Podsumowanie

Niniejsza monografia jest pierwszą z cyklu opracowań, które zostaną poświęcone realizacji zadania badawczego „Mechanizmy i impulsy fiskalne oddziałujące na rozwój wsi i rolnictwa, finansowanie zwrotne i quasi-rynkowe, instrumenty internalizacji efektów zewnętrznych w rolnictwie oraz dostarczanie dóbr publicznych”, które jest jednym z trzech zadań tematu „Finansowe i fiskalne uwarunkowania poprawy efektywności, zrównoważenia i konkurencyjności polskiego rolnictwa”, będącego częścią programu wieloletniego pt. „Rolnictwo Polskie i UE 2020+. Wyzwania, szanse, zagrożenia, propozycje”, realizowanego w latach 2015-2019 przez IERiGŻ-PIB. W publikacji tej starano się przedstawić najważniejsze wyniki prac zrealizowanych w 2015 roku, wyznaczonych przez cele zadania przewidziane na ten rok. Praca nie przedstawia jednak wszystkich uzyskanych wyników i badanych kwestii. Pozostałe wyniki zostały zaprezentowane w innych publikacjach naukowych oraz wygłoszonych w 2015 roku referatach.

Mając na uwadze cele przyjęte w zadaniu badawczym na rok 2015 i kolejne lata, w niniejszej monografii skoncentrowano się na celu pierwszym, czyli przedstawieniu instrumentów polityki UE i polityki krajowej bezpośrednio oddziałujących na rozwój wsi i rolnictwa. Kwestia ta stanowi kluczowy punkt odniesienia do wszystkich pozostałych prac badawczych przewidzianych do realizacji w okresie 2015-2019 w ramach tego zadania, dlatego temu problemowi została poświęcona większość tej monografii. Jednakże mimo tak daleko idącej koncentracji na tej kwestii problem ten został jedynie zarysowany, w związku z tym w kolejnych latach będzie brany pod uwagę w realizacji celów badawczych przewidzianych na następne lata, jako element wymagający bieżącego monitorowania zapewniającego rzetelne wykonanie wszelkich prac badawczych objętych zadaniem.

Na rok 2016 zaplanowano przegląd funkcjonowania Wspólnej Polityki Rolnej w jej obecnym kształcie. Choć obecna sytuacja sugeruje, iż nie należy się spodziewać reformy WPR w 2017 roku⁹⁹, to jednak nie można tego w pełni wykluczyć. Można również być pewnym coraz intensywniej prowadzonej debaty na temat przyszłości WPR. W związku z tym konieczność analizy mechanizmów i impulsów fiskalnych wpływających na rozwój wsi i rolnictwa będzie stale rosła.

Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 862, *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia* nr 75, s. 333-341.

⁹⁹ A. Matthews, (2015), *Will there be a CAP reform in 2017?*, artykuł dostępny na stronie: <http://capreform.eu/will-there-be-a-cap-reform-in-2017/>.

Zaprezentowane w monografii różne instrumenty wspierania rolnictwa i obszarów wiejskich pokazują na rosnącą złożoność systemu wspierania rolnictwa oraz na coraz większe możliwości stosowania alternatywnych instrumentów finansowania działalności gospodarczej prowadzonej przez rolników oraz inne podmioty funkcjonujące na obszarach wiejskich. Choć system płatności bezpośrednich pozostaje w Polsce i pozostałych państwach Unii Europejskiej podstawowym źródłem środków dla sektora rolnego, to coraz powszechniej dostępne są publiczne i prywatne fundusze i instytucje finansowe oferujące inne instrumenty.

Komisja Europejska coraz silniej promuje stosowanie instrumentów zwrotnych w różnych obszarach polityki UE. Dotyczy to również polityki rozwoju obszarów wiejskich. Już od okresu programowania 2007-2013 w pałecie instrumentów mogących być elementem programów rozwoju obszarów wiejskich współfinansowanych z EFRROW znajdują się instrumenty finansowe, wcześniej zwane instrumentami inżynierii finansowej. Jednakże dotychczasowe doświadczenia w ich wdrażaniu pokazują, iż są to instrumenty nie tylko o ograniczonym popycie ze strony potencjalnych beneficjentów, ale są to również narzędzia wymagające zupełnie innych rozwiązań instytucjonalnych. Jednocześnie jeszcze trudniej niż w przypadku innych instrumentów określić skalę zainteresowania.

Mimo tych trudności należy się jednak spodziewać, iż w kolejnym okresie programowania stosowanie instrumentów finansowych może się stać obowiązkowym elementem programów rozwoju obszarów wiejskich. Jak pokazują dotychczasowe doświadczenia Polski we wdrażaniu instrumentów finansowych w ramach innych niż EFRROW funduszy UE, główną barierą w korzystaniu z takich instrumentów jest brak wiedzy wśród potencjalnych beneficjentów na temat zasad funkcjonowania instrumentów finansowych.

Za ważny punkt odniesienia, jeśli chodzi o możliwości wprowadzenia instrumentów finansowych, czyli finansowania zwrotnego, do polskiego programu rozwoju obszarów wiejskich, można uznać funkcjonowanie systemu kredytów preferencyjnych. Kredyty preferencyjne stanowią obecnie najważniejszy element polskiej krajowej polityki rolnej. Ponad dwudziestoletnie doświadczenie w funkcjonowaniu tego zestawu instrumentów to dorobek, który powinien być wykorzystany przy tworzeniu mechanizmów wdrażania instrumentów finansowych w Polsce.

Jednakże należy również zwrócić uwagę na fakt, iż ograniczenie dostępności kredytów związane z dostosowaniem zasad ich przyznawania do unijnych regulacji w zakresie krajowej pomocy publicznej spowodowało znaczny spadek liczby udzielanych kredytów. Należy to jednak łączyć nie tylko z zaostrzeniem wymogów, ale także ze wzrostem wsparcia realizowanego w ramach WPR.

Próbując ocenić wpływ wsparcia kierowanego do wsi i rolnictwa, na przykład za pomocą mnożników fiskalnych, należy mieć na uwadze systematyczne zmiany w polityce wobec sektora rolnego i obszarów wiejskich. Co więcej, wobec stale wzrastającej złożoności instrumentów polityki rolnej i wiejskiej analiza wpływu tych działań publicznych na rozwój sektora rolnego i obszarów wiejskich musi uwzględniać fakt, iż oddziałują one nie tylko na wielkość produkcji i dochody producentów, ale także na zrównoważony rozwój rolnictwa i wsi. Pokazuje to, iż mnożniki fiskalne muszą być analizowane w różnych kontekstach, czyli w odniesieniu do poszczególnych celów polityki rolnej. Oznacza to również znaczne ograniczenia związane z wciąż niewystarczającym poziomem rozwoju możliwości wyceny dostarczania dóbr publicznych.

Literatura

1. Adamiec J., (2011), *Regulacje UE dotyczące venture capital a sektor venture capital w Polsce*, „Analizy BAS” nr 19(63).
2. Adamowicz M., (1992), *Cele i skutki interwencjonizmu rolnego*, „Wieś i Rolnictwo” nr 3/4, s. 35-49.
3. Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (2004-2015), *Sprawozdania z działalności Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa za lata 2003-2014*, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Warszawa.
4. Agricultural Credit Guarantee Fund, (2014), *Annual Report 2013*, Vilnius.
5. Alińska A., (2008), *Zróżnicowanie regionalne w zakresie dopłat do kredytów preferencyjnych dla sektora rolno-żywnościowego w 2005 roku*, [w:] Zagadnienia produktywności, regionalnego zróżnicowania nakładów pracy i kredytowania produkcji rolniczej w świetle Rachunków Ekonomicznych dla Rolnictwa, praca zbior. pod red. Z. Floriańczyk, „Program Wieloletni 2005-2009” nr 114, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
6. Asdrubali P., Signore S., (2015), *The Economic Impact of EU Guarantees on Credit to SMEs Evidence from CESEE Countries*, EIF Research & Market Analysis, Working Paper 2015/29.
7. Batini N., Eyraud L., Weber A., (2014), *A Simple Method to Compute Fiscal Multipliers*, IMF Working Paper, WP/14/93.
8. Błach J., (2011), *Innowacje finansowe i ich znaczenie we współczesnym systemie finansowym – identyfikacja i systematyzacja problemu*, Finansowy Kwartalnik Internetowy „e-Finanse”, t. 7, nr 3, s. 14-28.
9. J. Błach, (2012), *Koszty zastosowania innowacji finansowych w działalności przedsiębiorstwa. – identyfikacja problemu*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Lublin – Polonia, Sectio H”, t. XLVI, cz. 4, s. 23-32.
10. Bruton G., Khavul S., Siegel D., Wright M., (2015), *New Financial Alternatives in Seeding Entrepreneurship: Microfinance, Crowdfunding, and Peer-to-Peer Innovations*, „Entrepreneurship Theory and Practice”, t. 39, z. 1, s. 9-26.
11. Bureau J-Ch., Mahé L-P., (2015), *Was the CAP reform a success?*, [w:] Swinnen J. (red.), *The Political Economy of the 2014-2020 Common Agricultural Policy An Imperfect Storm*, Centre for European Policy Studies (CEPS), Bruksela, Rowman and Littlefield International, Londyn.
12. Caldara D., Kamps Ch., (2008), *What Are the Effects of Fiscal Policy Shocks? A VAR-based Comparative Analysis*, European Central Bank, Working Paper Series nr 877.

13. Charles S., Dallery Th., Marie J., (2015), *Why the Keynesian Multiplier Increases During Hard Times: A Theoretical Explanation Based on Rentiers' Saving Behaviour*, "Metroeconomica", t. 66, nr 3, s. 451-473.
14. Corsetti G., Meier A., Müller G., (2012), *What Determines Government Spending Multipliers?*, „IMF Working Paper”, WP/12/150, International Monetary Fund.
15. Czyżewski A., Matuszczak A., (2014), *Krajowe i unijne wydatki budżetowe na sektor rolny w Polsce*, Roczniki Naukowe Ekonomii Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich, t. 101, z. 2.
16. D'Ignazio A., Menon C., (2013), *The causal effect of credit guarantees for SMEs: evidence from Italy*, „Temi di Discussioni” nr 900, Banca d'Italia.
17. Drygas M. (red.), (2006), *ARMiR – dwa lata po akcesji*, Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, Warszawa.
18. Duraj N., (2014), *Dwuczynnikowa ocena bezpieczeństwa finansowego przedsiębiorstwa*, Przedsiębiorczość i Zarządzanie, t. XV, z. 5.
19. Dziennik Urzędowy Komisji Europejskiej C 319/1 z 27.12.2006.
20. Dziennik Urzędowy Komisji Europejskiej C 204/1 z 01.07.2014.
21. European Investment Bank, (2014), *Ex-ante assessment methodology for financial instruments in the 2014-2020 programming period. Enhancing the competitiveness of SME, including agriculture, microcredit and fisheries (Thematic objective 3)*, t. III, Bruksela.
22. European Commission, (2015), *Direct payments post 2014 Decisions taken by Member States by 1 August 2014 – State of play on 07.05.2015*, European Commission, Bruksela.
23. European Commission, (2015), *Management Plan 2015. Directorate-General for Agriculture and Rural Development*, European Commission, Bruksela.
24. European Commission, European Investment Bank, (2015), *Preview of Methodological Handbook for implementing an ex-ante assessment of financial instruments for agriculture supported by the EAFRD*, Bruksela.
25. Farhi E., Werning I., (2012), *Fiscal Multipliers: Liquidity traps and Currency Unions*, NBER Working Paper nr 18381.
26. Forstner B., Grajewski R., (2014), *Beurteilung von alternativen Finanzierungsarten und -instrumenten zur Umsetzung von investiv ausgerichteten Fördergrundsätzen der GAK*, Thünen Working Paper 29.
27. Frydrych L., (2015), *Bezzwrotne i zwrotne instrumenty pomocy publicznej Unii Europejskiej dla przedsiębiorców*, [w:] Owsiak St. (red. nauk.), *Determinanty rozwoju Polski. Finanse publiczne*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 240-260.

28. Grzegorzczuk, (2014), *Dokapitalizowanie rynku private equity/venture capital przez środki publiczne drogą do rozwoju innowacji w Polsce*, „Journal of Capital Market and Behavioral Finance”, t. 1(1), s. 45-63.
29. Grzegorzczuk E., Krawczyk M., (2013), *Aktualny stan rynku private equity/venture capital w Polsce oraz bariery jego rozwoju*, „Annales Mariae Curie-Skłodowska Lublin-Polonia Sectio H”, t. XLVII(3), s. 209-217.
30. <http://garfondas.lt/en/>
31. Hartarska V., Nadolnyak D., Shen X., (2015), *Agricultural credit and economic growth in rural areas*, „Agricultural Finance Review”, t. 75, z. 3, s. 302-312.
32. Ilzetzki E., Mendoza E., Végh C., (2010), *How big (small?) are fiscal multipliers?*, „NBER Working Paper Series”, Working Paper 16479.
33. Kaczor T., Kowalczyk A., (2014), *Raport: Efekty programu gwarancji de minimis realizowanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego*, Bank Gospodarstwa Krajowego, Warszawa.
34. Kaminsky G., Reinhart C., Végh C., (2004), *When it rains, it pours: procyclical capital flows and macroeconomic policies*, NBER Macroeconomics Annual, t. 19, s. 11-82.
35. Kożuch M., (2011), *Pomoc publiczna jako narzędzie pobudzania wzrostu gospodarczego*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie nr 860.
36. Kruger A., Schiff M., Valdes A., (1988), *Agricultural Incentives in Developing Countries: Measuring the Effects of Sectoral and Economy-wide Policies*, „World Bank Economic Review”, t. 2, nr 3.
37. Kuchciński A., (2013), *Fundusze pożyczkowe finansujące MSP*, Zeszyty Naukowe Uczelnia Vistula nr 32, s. 118-129.
38. Kulawik J., (1998), *Kredyty preferencyjne dla rolników*, Encyklopedia Agrobiznesu, Fundacja Innowacja, Warszawa.
39. Kurdyś-Kujawska A., (2012), *Wysokość kredytów kłękowych uzyskanych przez właścicieli gospodarstw rolnych w Polsce w latach 2006-2011*, Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, t. XIV, z. 3.
40. Lenihan H., Hart M., (2003), *Evaluating the Impact of Enterprise Ireland Assistance: methodological considerations when estimating deadweight and displacement*, Proceedings of the 7th EUNIP Annual Conference, Faculty of Economics; University of Porto, Portugal, 18-20 września.
41. Lubiński M., (2015), *Mnożnik fiskalny: reaktywacja*, „Gospodarka Narodowa” nr 1(275), s. 5-26.

42. Łaski K., Osiatyński J., Zięba J., (2010), *Mnożnik wydatków państwowych i szacunki jego wielkości dla Polski*, „Materiały i Studia” nr 246, Narodowy Bank Polski, Warszawa.
43. Makarski K., (2015), *Mnożniki fiskalne w modelu z ograniczeniami kredytowymi*, „Materiały i Studia” nr 318, Narodowy Bank Polski, Warszawa.
44. Marcinkowska M., (2012), *Innowacje finansowe w bankach*, „Acta Universitatis Lodziensis, Folia Oeconomica” nr 266, s. 71-96.
45. Matejun M., (2012), *Regionalne instrumenty wspierania rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw*, [w:] Adamik A. (red.), *Współpraca małych i średnich przedsiębiorstw w regionie. Budowanie konkurencyjności firm i regionu*, Difin, Warszawa, s. 82-109.
46. Matthews A., (2015), *Will there be a CAP reform in 2017?*, artykuł dostępny na stronie: <http://capreform.eu/will-there-be-a-cap-reform-in-2017/>.
47. McManus R., F.G. Ozkan, (2015), *On the Consequences of Pro-Cyclical Fiscal Policy*, „Fiscal Studies”, t. 36, nr 1, s. 29-50.
48. Michaillat P., (2014), *A Theory of Countercyclical Government Multiplier*, „American Economic Journal”, t. 6, nr 1, s. 190-217.
49. Miciuła I., (2015), *Innowacje finansowe na rynku walutowym*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego nr 862, *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia* nr 75, s. 333-341.
50. Mitreğa-Niestrój K., (2014), *Recent Developments of the P2P Lending Market in Poland*, „Studia Ekonomiczne” nr 186, cz. 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach, s. 264-277.
51. *Ocena ex-ante instrumentów finansowych w ramach Programu Operacyjnego Inteligentny Rozwój. Raport końcowy*, (2014), Raport przygotowany przez firmę WYG PSDB Sp. z o.o. na zlecenie Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju.
52. OECD, Centre for Entrepreneurship, SMEs and Local Development, (2013), *SME and Entrepreneurship Financing: The Role of Credit Guarantee Schemes and Mutual Guarantee Societies in supporting finance for small and medium-sized enterprises. Final Report*, OECD, Paryż.
53. Ortyński K., (2013), *Zakres i charakter partnerstwa publiczno-prywatnego w zarządzaniu ryzykiem katastroficznym*, [w:] *Rynek Ubezpieczeń Współczesne Problemy*, W. Sułkowska (red.), Difin, Warszawa.
54. Piotrowski Sz., (2011), *Venture capital jako forma finansowania MŚP w polityce wspierania innowacji UE*, Rozprawa doktorska, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań.
55. Polski Związek Funduszy Pożyczkowych, (2015), *Rynek funduszy pożyczkowych w Polsce. Raport 2014*, PZFP, Warszawa.

56. Parker J.A., (2011), *On Measuring the Effects of Fiscal Policy in Recessions*, „Journal of Economic Literature”, t. 49, z. 3, s. 703-718.
57. Ramey V.A. (2011), *Can Government Purchases Stimulate the Economy?*, „Journal of Economic Literature”, t. 49, z. 3, s. 673-85.
58. Rembisz W., (2009), *Instrumenty rynku rolnego*, Wydawnictwo Vizja Press & IT, Warszawa.
59. Romer Ch.D., Romer D.H., (2007), *The macroeconomic effects of tax changes: estimates based on a new measure of fiscal shocks*, University of California, Berkeley. Dokument dostępny na stronie: <http://elsa.berkeley.edu/~cromer/RomerDraft307.pdf>.
60. Rosa A., (2008), *Venture capital w Polsce*, Zeszyty Naukowe Instytutu Ekonomii i Zarządzania Politechniki Koszalińskiej nr 12, s. 133-143.
61. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1857/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu w odniesieniu do pomocy państwa dla małych i średnich przedsiębiorstw prowadzących działalność związaną z wytwarzaniem produktów rolnych oraz zmieniające rozporządzenie (WE) nr 70/2001 (Dz.Urz. UE L 358 z 16.12.2006).
62. Rozporządzenia Komisji (UE) nr 1408/2013 z dnia 18 grudnia 2013 r. w sprawie stosowania art. 107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej do pomocy *de minimis* w sektorze rolnym (Dz. Urz. UE L 352 z dnia 24.12.2013) oraz przepisami o postępowaniu w sprawach dotyczących pomocy publicznej.
63. Rozporządzenie Komisji (UE) nr 651/2014 z dnia 17 czerwca 2014 r. uznającego niektóre rodzaje pomocy za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu (Dz. Urz. UE z dnia 26.06.2014, L 187).
64. Rozporządzenie Komisji (UE) nr 702/2014 z dnia 25 czerwca 2014 r. uznającym niektóre kategorie pomocy w sektorach rolnym i leśnym oraz na obszarach wiejskich za zgodne z rynkiem wewnętrznym w zastosowaniu art. 107 i 108 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (Dz. Urz. UE z dnia 1.07.2014, L 193).
65. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1305/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) i uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 1698/2005 (Dz. Urz. UE z dnia 20.12.2013, L 347).
66. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1307/2013 z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające przepisy dotyczące płatności bezpośrednich dla rolników na podstawie systemów wsparcia w ramach wspólnej polityki

- rolnej oraz uchylające rozporządzenie Rady (WE) nr 637/2008 i rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009 (Dz.U. UE L 347, 20.12.2013).
67. Rozporządzenie (UE) nr 1310/2013 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 grudnia 2013 r. ustanawiające niektóre przepisy przejściowe w sprawie wsparcia rozwoju obszarów wiejskich przez Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz zmieniające rozporządzenie (UE) nr 1305/2013 Parlamentu Europejskiego i Rady w zakresie środków i ich rozdziału w odniesieniu do roku 2014, a także i zmieniające rozporządzenie Rady (WE) nr 73/2009 oraz rozporządzenia (UE) nr 1307/2013, (UE) nr 1306/2013 i (UE) nr 1308/2013 Parlamentu Europejskiego i Rady w zakresie ich stosowania w roku 2014 (Dz.U. UE L 347, 20.12.2013).
68. Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 stycznia 1996 r. w sprawie szczegółowych kierunków działań ARiMR oraz sposobów ich realizacji (Dz.U. nr 16, poz. 82 ze zm.)
69. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 kwietnia 2007 r. w sprawie szczegółowego zakresu i kierunków działań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa oraz sposobów ich realizacji (Dz.U. 2008 nr 107, poz. 680).
70. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 22 stycznia 2009 r. w sprawie realizacji niektórych zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa, (Dz.U. nr 22, poz. 121).
71. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 stycznia 2015 r. w sprawie szczegółowego zakresu i sposobów realizacji niektórych zadań Agencji Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa (Dz.U. nr 1, poz. 187).
72. Röhn O., (2010), *New Evidence on the Private Saving Offset and Ricardian Equivalence*, OECD Economics Department Working Papers nr 762, OECD Publishing.
73. Spilimbergo A., Symansky S., Schindler M., (2009), *Fiscal Multipliers*, „IMF Staff Position Note”, SPN/09/11, International Monetary Fund.
74. Spsychalski G., (2008), *Krajowe instrumenty wspierania rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce*, „ACTA Scientiarum Polonorum, Oeconomia” nr 7 (2).
75. Sutherland A., (1997), *Fiscal Crises and Aggregate Demand: Can High Public Debt Reverse the Effects of Fiscal Policy?*, „Journal of Public Economics”, t. 65, s. 147-162.
76. Tcherneva P., (2014), *Reorienting fiscal policy: a bottom-up Approach*, „Journal of Post Keynesian Economics”, t. 37, nr 1, s. 43-66.
77. The Royal Swedish Academy of Science (2015), *The Price in Economic Sciences 2015*. Dokument dostępny na stronie: https://www.nobelprize.org/nobel_prizes/economic-sciences/laureates/2015/popular-economicsciences2015.pdf

78. Vienna Initiative Working Group on Credit Guarantee Schemes, (2014), *Credit Guarantee Schemes for SME lending in Central, Eastern and South-Eastern Europe, A report by the Vienna Initiative Working Group on Credit Guarantee Schemes.*
79. Wieliczko B. (red.), Rokicki B., Lenkiewicz St., (2014), „Budżet rolny” a konkurencyjność polskiego rolnictwa, „Program Wieloletni 2011-2014” nr 111, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
80. Wieliczko B. (2015), *Czy warto stosować instrumenty finansowe w programach rozwoju obszarów wiejskich?*, maszynopis.
81. Wieliczko B., (2015), *Państwo a rynek w rolnictwie – rolnictwo Polskie i UE w pierwszych dekadach XXI wieku*, [w:] *Problemy rozwoju rolnictwa i gospodarki żywnościowej w pierwszej dekadzie członkostwa Polski w UE*, A. Czyżewski, B. Klepacki (red.), PTE, Warszawa.
82. *Wsparcie rolnictwa i obszarów wiejskich środkami krajowymi w krajach UE*, FAPA, Warszawa 2006.
83. *Wytyczne Wspólnoty w sprawie pomocy państwa w sektorze rolnym i leśnym na lata 2007-2013 (C 319/1 z 27.12.2006) (Dz.Urz. UE C 319 z 27.12.2006).*
84. *Wytyczne Unii Europejskiej w sprawie pomocy państwa w sektorach rolnym i leśnym oraz na obszarach wiejskich w latach 2014-2020 (2014/C 204/01) (Dz. Urz. UE z dnia 1.07.2014, C 204).*
85. www.arimr.gov.pl/
86. www.mpips.gov.pl
87. Yang W., (2013), *Macroeconomic Effects of Fiscal Policy*, A thesis submitted for the degree of Doctor of Philosophy, Economics and Finance, School of Social Sciences, Brunel University, Londyn.
88. *Zasady udzielania kredytów preferencyjnych wprowadzone Zarządzeniem Nr 12/2015 Prezesa ARiMR z dnia 12 marca 2015 r.*
89. Zawadzka D., Strzelecka A., Szafraniec-Siluta E., (2014), *Leasing i kredyt jako źródła finansowania nakładów inwestycyjnych w rolnictwie*, Stowarzyszenie Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu, *Roczniki Naukowe*, t. XVI, z. 4, s. 357-362.
90. Ziółkowska W., (2015), *Efekt wypierania a pożyczki publiczne*, [w:] Owsiak S. (red. nauk.), *Determinanty rozwoju Polski. Finanse publiczne*, Polskie Towarzystwo Ekonomiczne, Warszawa, s. 99-106.
91. Związek Polskiego Leasingu, (2015), *Wyniki branży leasingowej za 2014 rok*. Konferencja prasowa Związku Polskiego Leasingu w dniu 02.02.2015, Warszawa.

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

*Nakład 580 egz., ark. wyd. 6,97
Druk i oprawa: EXPOL Włocławek*